

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**ГЕТЬМАН АНАСТАСІЯ ДМИТРІВНА
ВАСИЛЕВИЧ ВІТАЛІЙ ВАЦЛАВОВИЧ
ЛЕВЧЕНКО ЮРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ**

**ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ЗАВОЛОДІННЮ ПАСПОРТОМ АБО
ІНШИМ ВАЖЛИВИМ ОСОБИСТИМ ДОКУМЕНТОМ**

МОНОГРАФІЯ

Київ – 2023

УДК 343.344+343.85

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національної академії внутрішніх справ
(протокол №26 від 29 грудня 2023 р.)*

Рецензенти:

Є.С. Назимко – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, перший проректор Донецького державного університету внутрішніх справ МВС України;

О.Г. Колб – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, професор кафедри кримінальної юстиції Державного податкового університету

Гетьман А.Д., Василевич В.В., Левченко Ю.О.

Запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим документом: монографія / Гетьман А.Д., Василевич В.В., Левченко Ю.О. – Київ : 2023. – 108 с.

ISBN

Чинне законодавство України передбачає широкий спектр гарантованих Конституцією прав і свобод людини, реалізація яких, в більшості випадків, передбачає процес ідентифікації особи. У сучасному суспільстві всі юридично значимі факти і відносини підлягають обов'язковому документальному посвідченню. Саме тому у структурі правового впливу на протиправну поведінку суб'єктів, що виражається у вчиненні незаконних дій спрямованих на заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом, важливе місце посідає Кримінальний кодекс України. Зокрема кримінально-правові норми, які визначають підстави кримінальної відповідальності та відповідальність за кримінальні правопорушення предметом яких є паспорт або інший важливий особистий документ.

У монографії досліджено одна із найменш розроблених проблем кримінології - запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим документом. Проведено аналіз теоретичних та праксеологічних джерел, сучасного стану кримінального, кримінального процесуального законодавства та правоохоронної діяльності, отримано емпіричні дані та надано кримінологічну характеристику і розроблено систему заходів запобігання вказаній злочинності. У роботі обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій.

Для науковців, студентів, слухачів, курсантів, ад'юнктів й аспірантів вищих юридичних навчальних закладів, а також працівникам правоохоронних органів і тих, хто цікавиться проблематикою запобігання привласненню, розтраті майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері житлово-комунального господарства.

ISBN

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОНОМУ ЗАВОЛОДІННЮ ПАСПОРТОМ АБО ІНШИМ ВАЖЛИВИМ ОСОБИСТИМ ДОКУМЕНТОМ.....	6
1.1. Стан наукового розроблення запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом	6
1.2. Міжнародно-правові заходи запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом.	11
1.3. Генезис кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом.	19
РОЗДІЛ 2 КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОНОГО ЗАВОЛОДІННЯ ПАСПОРТОМ АБО ІНШИМ ВАЖЛИВИМ ОСОБИСТИМ ДОКУМЕНТОМ.	25
2.1. Рівень, динаміка та структура незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом.	25
2.2. Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють незаконне заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом.....	39
2.3. Кримінологічні детермінанти незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом.	45
РОЗДІЛ 3 ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОНОМУ ЗАВОЛОДІННЮ ПАСПОРТОМ АБО ІНШИМ ВАЖЛИВИМ ОСОБИСТИМ ДОКУМЕНТОМ.....	51
3.1. Загальносоціальне запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом.	52
3.2. Спеціально-кримінологічне та індивідуальне запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом.	62
3.3. Віктимологічні заходи запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом.	72
ВИСНОВКИ.....	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83
ДОДАТКИ.....	98

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

КК України	Кримінальний кодекс України
КПК України	Кримінальний процесуальний кодекс України
Портал Дія	Єдиний державний веб-портал електронних послуг «Портал Дія»
ЗМІ	засоби масової інформації
КМУ	Кабінет Міністрів України
МВС	Міністерство внутрішніх справ України
ВРУ	Верховна Рада України
СБУ	Служба безпеки України
ГПУ	Генеральна прокуратура України
ДСАУ	Державна судова адміністрація Україна
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄС	Європейський Союз
Європол	Європейське поліцейське управління
Євроюст	Європейське агентство, що співпрацює з судовими та поліцейськими органами країн-членів ЄС

ВСТУП

В сучасних реаліях за умови прийняття європейського вектору розвитку, в Україні необхідно вдосконалювати законодавство в усіх сферах суспільного життя. На сьогодні істотно зростає роль та значення документообігу як необхідної умови комфортної та безпечної життєдіяльності людини та громадянина. З метою захисту найуразливіших сфер суспільного життя необхідно приділяти значну увагу кримінально-правовим та кримінологічним заходам запобігання кримінальним правопорушенням, які посягають на суспільні відносини щодо законного порядку користування паспортом або іншим важливим особистим документом.

Чинне законодавство України передбачає широкий спектр гарантованих Конституцією прав і свобод людини, реалізація яких, в більшості випадків, передбачає процес ідентифікації особи. У сучасному суспільстві всі юридично значимі факти і відносини підлягають обов'язковому документальному посвідченню. Саме тому у структурі правового впливу на протиправну поведінку суб'єктів, що виражається у вчиненні незаконних дій спрямованих на заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом, важливе місце посідає Кримінальний кодекс України. Зокрема кримінально-правові норми, які визначають підстави кримінальної відповідальності та відповідальність за кримінальні правопорушення предметом яких є паспорт або інший важливий особистий документ.

Значна кількість корисливих кримінальних правопорушень вчиняється з використанням паспорту або іншого важливого особистого документу, які було отримано незаконним шляхом, а саме: шахрайство, заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою, контрабанда, торгівля людьми тощо. Для забезпечення документального прикриття різного роду махінацій, шахраї часто використовують викрадені паспорти громадян або ж їх ксерокопії. Як відомо, сьогодні в країні відбувається зростання саме цих кримінальних правопорушень, чим до певної міри пояснюється зростання рівня кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 357 КК України.

Варто зазначити, що у протиправну діяльність з використанням паспортів обманом або хитрістю нерідко втягують мало захищені категорії громадян: студентів, пенсіонерів, безробітних, що зумовлює необхідність віктимологічного запобігання. Така тенденція не може бути залишеною поза увагою науковців та ще раз підтверджує актуальність обраної теми, адже, специфікою юридичного складу кримінального правопорушення є цільова спрямованості злочинних дій.

Вивчення кримінального правопорушення передбаченого ст. 357 КК України проводили П.П. Андрушко, Ю.П. Дзюба, Л.В. Дорош, О.О. Дудоров, В.А. Клименко, В.Г. Кундеус, С.Я. Лихова, В.О. Навроцький, О.М. Омельчук, В.І. Осадчий, Н.М. Парасюк, Н.О. Тімошенко, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, С.С. Тучков, В.І. Тютюгін, М.І. Хавронюк.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОНОМУ ЗАВОЛОДІННЮ ПАСПОРТОМ АБО ІНШИМ ВАЖЛИВИМ ОСОБИСТИМ ДОКУМЕНТОМ

1.1. Стан наукового розроблення запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом

Проблемам незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом присвячена низка робіт, як вітчизняних так і зарубіжних науковців. Теоретичне підґрунтя дослідження шляхів і засобів запобігання незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом склали наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених.

До проблем запобігання злочинності в різні часи була прикута увага таких науковців, як Б.М. Головкін, В.В. Голіна, О.М. Джужа, А.П. Закалюк, С.М. Іншаков, Я.Ю. Кондратьєв, Г.А. Аванесов, В.С. Устінов, І.М. Даньшин, Ю.О. Левченко та інших.

Кримінологія часів незалежної України характеризується плюралізмом думок та поглядів. Вітчизняна кримінологія розвивається у рамках двох кримінологічних шкіл з географічними центрами у Києві (Джужа О.М., Закалюк А.П., Костенко О.М. та ін.) та Харкові (Голіна В.В., Головкін Б.М., Кальман О.Г. та ін.) Одним з питань кримінології щодо якого точиться дискусія є узгодження позиції щодо правильності обрання терміну для діяльності, пов'язаною з боротьбою зі кримінальним правопорушенням и. Вчені-кримінологи у рівній мірі вживають терміни «запобігання», «попередження», «профілактика» та «припинення».

Однак, незважаючи на велику увагу кримінологів до причин та умов злочинності, чимало аспектів потребують належної інтерпретації та поглибленого розгляду в умовах динамічних змін у сучасному соціально-політичному житті, в тому числі це стосується умов та причин вчинення незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом.

Крім того, значна кількість українських та зарубіжних досліджень присвячена запобігання кримінальним правопорушенням, водночас залишається не висвітленою проблема запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом, оскільки ані дисертаційних, ані монографічних досліджень за цим напрямом не було здійснено це підтверджує, що обраний нами напрям наукових досліджень є актуальним.

На рівні дисертаційного дослідження незаконне заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом було досліджено виключно з точки зору кримінального права, зокрема Ю.П. Дзюбою «Кримінальна

відповідальність за викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження (аналіз складу кримінального правопорушення)) та Н.М. Парасюк «Незаконні дії з документами, бланками, штампами та печатками за кримінальним правом України: юридичний аналіз складів кримінальних правопорушень (ст.ст. 357, 358 КК України).

У своїх працях вищезазначені науковці працювали над спільними проблемами, в тому числі, які стосуються складу кримінального проступку пов'язаного з незаконним заволодінням паспортом або іншим особистим важливим документом, передбаченим ч. 3 ст. 357 КК України.

У спільній дискусії науковці прийшли до висновку про обґрунтованість та доцільність захисту суспільних відносин щодо законного використання особистих документів саме кримінальним законодавством, шляхом закріплення складів кримінальних правопорушень щодо незаконних дій з документами у Кримінальному кодексі України та ще раз зазначили про суспільну небезпечність обраної категорії кримінальних правопорушень [88].

Окремо слід зазначити, що залишаються питання щодо яких не було досягнуто консенсусу. Так, у зв'язку з невизначеністю родового об'єкта обраної категорії кримінальних правопорушень серед науковців відсутня єдина думка щодо місця розташування вказаної категорії кримінальних правопорушень у Кримінальному кодексі України. Сьогодні, кримінальне правопорушення передбачений ч. 3 ст. 357 КК України розміщений законотворцем у розділі XV «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян». Водночас, деякі науковці, зокрема, Коржанський М.Й., Осадчий В.І., Хавронюк М.І. переконані, що незаконні дії з документами жодним чином не стосуються посягання на «авторитет» органів державної влади та місцевого самоврядування. Дзюба Ю.П. у своєму дисертаційному дослідженні пропонує визначити родовий об'єкт, як посягання саме на порядок управління [13, с. 7-8].

Таким чином, на нашу думку, враховуючи, що предмет кримінального правопорушення, передбачений ч. 1 ст. 357 КК України відрізняється від предмета кримінального правопорушення передбаченого ч.3 ст. 357 КК України, доцільно виокремити склад кримінального правопорушення який передбачає незаконне заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом в окрему статтю.

Найбільш дискусійним питанням стало визначення поняття та ознак предмету кримінальних правопорушень, передбачених ст. 357 КК України. Відсутність чіткого переліку документів, або хоча б їх суттєвих ознак, викликають сумніви під час правозастосовної діяльності та є причиною ухвалення різних рішень судами.

Диспозицією ч. 3 ст. 357 КК України передбачено такі предмети злочинного посягання, як паспорт та важливий особистий документ. Як зазначено в Положенні про паспорт громадянина України, затвердженого постановою Верховної Ради України від 26 червня 1992 року паспорт громадянина України є документом, що посвідчує особу власника та

підтверджує громадянство України [27].

15 квітня 2020 року постановою КМУ № 278 було затверджено Порядок застосування відображення в електронному вигляді інформації, що міститься у паспорті громадянина України у формі картки, та відображення в електронному вигляді інформації, що міститься у паспорті громадянина України для виїзду за кордон, під час реалізації експериментального проекту щодо застосування зазначених відображень. Цей Порядок визначає процедуру замовлення, формування, пред'явлення та встановлення достовірності відображення в електронному вигляді інформації, що міститься у паспорті громадянина України у формі картки, та відображення в електронному вигляді інформації, що міститься у паспорті громадянина України для виїзду за кордон, на період проведення експериментального проекту щодо застосування зазначених відображень [28].

Порядком було введено в обіг два поняття паспортів, а саме:

е-паспорт - відображення в електронному вигляді інформації, що міститься у паспорті громадянина України у формі картки, оформленому особі засобами Єдиного державного демографічного реєстру, разом з унікальним електронним ідентифікатором (QR-кодом), який забезпечує отримання інформації з Реєстру інформаційними ресурсами єдиної інформаційної системи МВС на запит Єдиного державного веб-порталу електронних послуг «Портал Дія» (далі - Портал Дія) [28];

е-паспорт для виїзду за кордон - відображення в електронному вигляді інформації, що міститься у паспорті громадянина України для виїзду за кордон, оформленому особі засобами Реєстру, разом з унікальним електронним ідентифікатором (QR-кодом), який забезпечує отримання інформації з Реєстру інформаційними ресурсами єдиної інформаційної системи МВС на запит Порталу Дія [28].

Е-паспорт та е-паспорт для виїзду за кордон можуть пред'являтися протягом періоду реалізації експериментального проекту замість паспорта громадянина України та паспорта громадянина України для виїзду за кордон у таких випадках: перевезення пасажирів повітряним, залізничним транспортом (у межах держави); надання послуг поштового зв'язку; проведення банківських операцій; підтвердження віку під час придбання пива (крім безалкогольного), алкогольних, слабоалкогольних напоїв, вин столових або тютюнових виробів; надання послуг з медичного обслуговування; пред'явлення на вимогу працівника правоохоронного органу документа, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України; користування бібліотеками та надання бібліотечних послуг; надання готельних послуг; надання телекомунікаційних послуг; пред'явлення на вимогу уповноваженої особи під час відвідування адміністративних будівель; надання адміністративних послуг; повернення сплачених за товар коштів; участь у виборах Президента України, народних депутатів України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад, сільських, селищних, міських голів, всеукраїнських та місцевих референдумах [28].

Юридичні та фізичні особи мають право застосовувати у своїй діяльності е-паспорт та е-паспорт для виїзду за кордон також в інших випадках за умови виконання вимог цього Порядку [28].

Таким чином, Україна – одна з перших країн у світі, що реалізувала цифровий паспорт у смартфоні. Ми маємо найбільш повний перелік життєвих ситуацій, коли українці можуть застосовувати цифровий паспорт і не турбуватися про наявність при собі паперового чи пластикового аналогу. Держава надає е-паспортам у Порталі Дія юридичний статус офіційного документу прирівняний до статусу паспорту громадянина України та паспорту для виїзду за кордон та вважає їх цифровими аналогами паперових документів, відповідно до Порядку [29]. В подальшому вважаємо за доцільне дослідити більш детально безпечність та кримінологічні ризики застосування цифрових е-паспортів.

Враховуючи, що поняття паспорту визначено на законодавчому рівні, це не викликало суперечок серед науковців. Але, на відміну від паспорту, поняття та ознаки важливого особистого документу законодавцем не визначено, саме тому науковці у своїх дослідженнях та працях намагались віднайти ідеальну формулу для ідентифікації таких документів.

Документ – це створений людиною матеріальний носій, на якому інформація відображена у вигляді символів і сигналів і який призначений для зберігання і передачі в часі і просторі.

Відповідно до ч. 3 ст. 43 Закону України «Про нотаріат» встановлення особи здійснюється за паспортом громадянина України або за іншими документами, які унеможливають виникнення будь-яких сумнівів щодо особи громадянина, зокрема це можуть бути такі документи: паспорт громадянина України для виїзду за кордон, дипломатичний чи службовий паспорт, посвідчення особи моряка, посвідчення члена екіпажу, посвідка на проживання особи, яка мешкає в Україні, національний паспорт іноземця або документ, що його замінює, посвідчення інваліда чи учасника Великої Вітчизняної війни, посвідчення, видане за місцем роботи фізичної особи)[31].

Таким чином, враховуючи положення Закону України «Про нотаріат», до важливих особистих документів можна віднести ті, які унеможливають виникнення будь-яких сумнівів щодо особи громадянина.

Порядком застосування електронного посвідчення водія та електронного свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 жовтня 2019 р. № 956 було встановлено ще одне поняття, яке на нашу думку варто віднести до важливого особистого документу, зокрема це електронне посвідчення водія (далі - е-посвідчення) під яким слід розуміти цифрове відображення виданих особі національного посвідчення водія разом з унікальним електронним ідентифікатором (QR-кодом), який забезпечує перехід за посиланням на відповідний підтвердний запис в електронних ресурсах єдиної інформаційної системи МВС [32].

Варто зазначити, що важливість окремого особистого документа належить до оціночних понять, виникає питання, в чому саме його важливість, кому він

повинен належати – потерпілому або злочинцю, та хто буде визнавати його важливим: потерпілий, особа, яка здійснює досудове розслідування або у судовому порядку.

В своїх дослідженнях Наумов А.В. визнає документ повинен бути важливим саме для потерпілого, що відбувається на підставі оцінки фактичних обставин справи (першою чергою, встановлення ступеня важливості викраденого документа для конкретного потерпілого) [33, с. 761].

На думку Комісарова В.С., вказівка в законі на особистий характер важливих документів свідчить про обов'язковість особистої характеристики статусу потерпілого або закріплення якого-небудь суб'єктивного права [34, с. 264].

За твердженням Парасюк Н.М., роль важливого особистого документа полягає у правовій індивідуалізації особистості власника у взаємовідносинах із владними або господарюючими суб'єктами. Особисті дані, які фіксуються в цьому документі, є виявом закріплених у Конституції України прав. Право на ім'я, місце проживання, належність до громадянства, утворення сім'ї визнаються недоторканими правами кожної людини. Офіційні документи, які підтверджують право або звільняють від обов'язку дають можливість їх власникам підтвердити свою приналежність до конкретної категорії осіб з правом на одержання визначених законом пільг чи особливих гарантій. Фіксація юридичних фактів в офіційних документах зумовлює виникнення конкретних суб'єктивних прав і обов'язків громадян [35, с. 43-44].

Професор Дзюба Ю.П. визначив особливість предмета кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 357 КК України яка полягає у тому, що у разі його відсутності нормальне існування особи, як суб'єкта суспільних відносин істотно ускладнюється або взагалі унеможлиблюється. Крім того, протиправне заволодіння паспортом або іншим важливим документом розриває соціальний зв'язок між суб'єктом управлінської діяльності, від якого виходить документ, та громадянином, у зв'язку з чим, управлінська діяльність зазнає від цього істотної шкоди [13, с. 46].

Отже, проаналізувавши чинне законодавство та правову доктрину ми пропонуємо таке визначення важливого особистого документа – це документ, виданий уповноваженим органом, який фіксує певний статус особи, містить інформацію про факти, які мають юридичне значення для фізичної особи, засвідчує суб'єктивні права його володаря або звільняє його від окремих зобов'язань [37].

Підсумовуючи, зазначимо, що у зв'язку з розвитком технічного прогресу в Україні та впровадженням сучасних технологій в процес документообігу, ототожнення паперових та пластикових документів з їх аналогами у цифровому вигляді, важливо переглянути поняття предмету кримінального правопорушення передбаченого ч. 3 ст. 357 КК України та вважати кримінально каранним діянням не лише незаконне заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом але й їх цифровими аналогами, які на законодавчому рівні за юридичною силою прирівняні до паперових [37].

До предмету кримінального правопорушення передбаченого ч.3 ст. 357

КК України вважаємо за доцільне відносити такі важливі особисті документи: паспорт громадянина України, е-паспорт, паспорт громадянина України для виїзду за кордон, е-паспорт для виїзду за кордон, свідоцтво про народження, дипломатичний чи службовий паспорт, посвідчення особи моряка, посвідчення члена екіпажу, посвідка на проживання особи, яка мешкає в Україні, національний паспорт іноземця або документ, що його замінює, посвідчення інваліда чи учасника Великої Вітчизняної війни, посвідчення водія, електронне посвідчення водія, довідка внутрішньо переміщеної особи, посвідчення батьків та дитини з багатодітної сім'ї, свідоцтво про шлюб, свідоцтво про розлучення, пенсійне посвідчення, військове посвідчення, дипломи, атестати, трудові книжки, нагородні документи, реєстраційний номер облікової картки платника податків.

1.2. Міжнародно-правові заходи запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом.

В даному розділі ми розглянемо та проаналізуємо основні тенденції, механізми та підходи до запобігання кримінальним правопорушенням в зарубіжних країнах, у третьому розділі запропонуємо варіанти імплементації світових досягнень у сфері запобігання кримінальним правопорушенням та сформуємо дієву систему заходів запобігання кримінальним правопорушенням пов'язаним з незаконним заволодінням паспортом або іншим особистим важливим документом.

Аналіз зарубіжної практики запобігання злочинності показує поширення в більшості зарубіжних країн чітко визначеної системи, яка дозволяє побудувати дієвий механізм запобігання кримінальним правопорушенням .

До системи запобігання кримінальним правопорушенням віднесено такі напрями:

1) Розробка та застосування заходів, спрямованих на запобігання розвитку злочинного потенціалу особи. Вказаний напрямок орієнтований на виявлення ризиків, які можуть вплинути на формування злочинного потенціалу особи [4040, с. 102-103; 41].

2) Соціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням у суспільстві. Соціальний напрям охоплює заходи виховного характеру відносно осіб, які є найбільш уразливими та схильними до девіантної поведінки, зокрема це стосується осіб, які зловживають алкоголем, наркотичними засобами, психотропними речовинами, безробітних, а також осіб, які мають психічні відхилення, тощо [42, с. 96].

Так, у зарубіжних країнах реалізуються програми запобігання кримінальним правопорушенням в яких використовується винагорода за інформацію, що має оперативно-профілактичне значення. Участь громадян у зміцненні правопорядку дає змогу знизити кількість кримінальних правопорушень на 30% [39, с. 123].

3) Ситуативне запобігання кримінальним правопорушенням ,

визначається як превентивний підхід, який спрямований не на покращення суспільства та вдосконалення його інститутів, а просто на зменшення можливостей для вчинення кримінальних правопорушень [43, с. 3]. Державні органи вживають заходи для усунення умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень : під особливий контроль беруться не освітлені в нічний час місця, пункти скупчення молоді сумнівної поведінки, посилюється охорона фінансових установ, а також поліцейський контроль над підприємствами, які є місцями потенційного виникнення злочинності [42].

Таким чином, вище було розглянуто загальні підходи та деякі заходи запобігання кримінальним правопорушенням , які застосовуються в іноземних країнах. Наразі, розглянемо заходи які вживають іноземні держави для запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з незаконним заволодінням паспортом, або іншим особистим важливим документом.

Проаналізувавши кримінальне законодавство деяких країн, зокрема, Грузії, Германії, Швеції, Республіки Молдови, Азербайджанської Республіки, Республіки Арменії, Республіки Казахстан, Киргизької Республіки, Республіки Таджикистану, Туркменістану, Республіки Узбекистан, Естонії, слід зазначити, що в усіх державах, які було досліджено, на законодавчому рівні у кримінальному законі передбачено склад кримінального правопорушення предметом якого є паспорт або інший особистий важливий документ.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 363 Кримінального кодексу Грузії крадіжка особистого посвідчення або іншого важливого особистого документа, - карається штрафом або позбавленням волі на строк до одного року [44].

У Кримінальному кодексі Федеративної Республіки Германія передбачено ряд статей, які стосуються кримінальних правопорушень, пов'язаних з особистими ідентифікуючими документами. Відповідно до секції 273 Кримінального кодексу ФРГ кожен хто здійснює підробку офіційного документа, який посвідчує особу або використовує такий документ підлягає тюремному ув'язненню, на строк до трьох років або накладенню штрафу. Секції 274-279 Кримінального кодексу ФРГ передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення, предметом яких є особисті важливі документи, зокрема: медичний сертифікат, сертифікат працездатності, документи, які надають право на проживання в країні. Об'єктивна сторона зазначених кримінальних правопорушень полягає в незаконному використанні особистих важливих документів, підробці, фальсифікації. Санкція статті передбачає тюремне ув'язнення до 2-х років, позбавлення волі на строк від 3-х місяців до 5 років, або накладення штрафу. Секція 283 Кримінального кодексу ФРГ передбачає покарання у вигляді позбавлення волі до одного року або штраф за використання особистого документа, іншої особи [45].

КК Республіки Молдови передбачає відповідальність за купівлю, продаж, вилучення, розкрадання, приховування, пошкодження, знищення або зберігання важливих документів фізичних осіб.

Так, статтею 359 КК Республіки Молдови передбачено такий склад кримінального правопорушення , як купівля або продаж офіційних документів, що надають права або звільняють від обов'язків, винуваті особи караються

штрафом у розмірі до 550 умовних одиниць. Відповідно до ч. 2 ст. 360 КК Республіки вилучення, розкрадання, приховування, пошкодження, знищення або зберігання посвідчень особи або інших важливих документів фізичних осіб з метою обмеження свободи особи, в тому числі свободи пересування, або позбавлення особи свободи - караються штрафом у розмірі до 850 умовних одиниць, або неоплачуваних працею на користь суспільства на строк від 180 до 240 годин, або позбавленням волі на строк до 5 років [48].

Кримінальним законом Азербайджанської Республіки ч.ч. 3.3, 3.4 ст. 144-3.3., 144-3.4. передбачено відповідальність за придбання підробленого посвідчення особи, паспорти або іншого документа, що посвідчує особу, або дорожніх документів (Для перетину кордону) для забезпечення цими документами торговця людьми або жертви торгівлі людьми з метою торгівлі людьми. Злочинець за вищенаведене кримінальне правопорушення карається позбавленням волі на строк від одного року до трьох років, а за вилучення, зберігання, приховування, пошкодження або знищення посвідчення особи, паспорта або іншого документа, що посвідчує особистість, або дорожніх документів (для перетину кордону) будь-якої особи з метою торгівлі людьми - позбавленням волі на рік від двох до чотирьох років.

Крім того, ч. 2 ст. 326.2. КК Азербайджанської Республіки за викрадення посвідчення особи моряка, посвідчення особи, паспорта або іншого важливого особистого документа громадянина винна особа карається штрафом в розмірі до трьохсот манатів, або виправними роботами на строк до одного року, або позбавленням волі на той самий строк [49].

Відповідно до ч. 1 ст. 324 КК Республіки Armenii викрадення паспорта або іншого важливого документа громадянина - карається штрафом в розмірі від двісті і більше разів до 400 мінімальних заробітних плат, або арештом на строк не більше двох місяців, або позбавленням волі на строк не більше одного року [50].

Статтею 383 КК Республіки Казахстан передбачено відповідальність за незаконні придбання або збут офіційних документів, що надають права або звільняють від обов'язків, а також державних нагород Республіки Казахстан або СРСР у вигляді штрафу у розмірі до двохсот місячних розрахункових показників або виправними роботами в тому ж розмірі, або залученням до громадських робіт на строк до ста вісімдесяти годин, або арештом на строк до шістдесяти діб.

У відповідності до ст. 384 КК Республіки Казахстан незаконне вилучення у громадянина паспорта, посвідчення особи або іншого особистого документа - карається штрафом в розмірі до ста місячних розрахункових показників або виправними роботами в тому ж розмірі, або залученням до громадських робіт на строк до ста двадцяти годин, або арештом на строк до сорока п'яти діб, а викрадення у громадянина паспорта, посвідчення особи або іншого особистого документа - карається штрафом в розмірі до двохсот місячних розрахункових показників або виправними роботами в тому ж розмірі, або залученням до громадських робіт на строк до ста вісімдесяти годин, або арештом на строк до шістдесяти діб [51].

Згідно з ч. 2 ст. 348 КК Киргизької Республіки викрадення у громадян паспорта або іншого важливого особистого документа, - карається штрафом в розмірі від п'ятдесяти до ста розрахункових показників або громадськими роботами на строк від ста двадцяти до ста вісімдесяти годин [52].

Частинами 1, 3 ст. 339 КК Республіки Таджикистану викрадення у громадянина паспорта або іншого важливого особистого документа,- карається виправними роботами на строк від вісімдесяти до ста двадцяти годин або штрафом у розмірі до двохсот показників для розрахунків або виправними роботами на строк до одного року. Крім того, відповідно до КК Республіки Таджикистану кваліфікуюча ознака викрадення у громадянина паспорта або іншого важливого особистого документа, визначається метою такого викрадення, а отже якщо такі діяння, вчинені з метою торгівлі людьми вони караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років [53].

Відповідно до ч. 3 ст. 217 КК Туркменістану викрадення у громадянина паспорта або іншого важливого особистого документа, - карається штрафом в розмірі від десяти до двадцяти середньомісячних розмірів оплати праці або виправними роботами на строк до двох років або позбавленням волі на строк до одного року [54].

Частиною 2 ст. 227 КК Республіки Узбекистан передбачено відповідальність за заволодіння, знищення, пошкодження або приховування паспорта, військового квитка або іншого важливого особистого документа. Такі дії караються штрафом від п'ятдесяти до ста мінімальних розмірів заробітної плати або обов'язковими громадськими роботами від трьохсот до трьохсот шістдесяти годин або виправними роботами від двох до трьох років або обмеженням волі від одного року до трьох років або позбавленням волі до трьох років [55].

Частиною 2 ст. 185 КК Естонії встановлено відповідальність за викрадення документа, що посвідчує особу та громадянство, чи іншого офіційного особистого документа, а так само використання чужого офіційного особистого документа, у вигляді штрафу, або арешту, або позбавлення волі на строк до одного року [56].

У підпункті 1.2. даної Монографії було досліджено досвід зарубіжних країн у встановленні санкції за кримінальні правопорушення пов'язані з незаконним заволодінням паспортом або іншим особистим важливим документом.

Аналізуючи показники в таблиці можна зазначити наступне:

1. Всі країни, законодавство яких було розглянуто, передбачають покарання у вигляді штрафу, за кримінальні правопорушення пов'язані з незаконним заволодінням паспорту або іншим важливим особистим документом, розмір якого у більшості випадків в 3-5 разів більшим ніж в Україні. Такий вид покарання є актуальним саме тому, на нашу думку відсутня потреба у виключенні його із санкції статті, водночас максимальний розмір штрафу вирішується судом та не може бути більше 50-ти неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що є не виправдано маленькою сумою та не може слугувати превентивним заходом.

2. Другим, за популярністю у кримінальному законодавстві

запропонованих країн покаранням, є виправні або громадські роботи. Варто зазначити, що в санкції ст. 357 КК України такі види покарання відсутні.

3. Обмеження волі, за такий вид кримінального правопорушення, передбачено лише в чотирьох країнах із чотирнадцяти, що свідчить про недовіру та необґрунтованість такого виду покарання для запропонованої категорії кримінального правопорушення .

4. Позбавлення волі застосовується, як правило за наявності обтяжуючих обставин, або мотивом, зокрема, це може бути торгівля людьми, незаконна міграція. За інших обставин застосування такого виду покарання є необґрунтованим та неадекватним по відношенню до суспільної небезпеки незаконного заволодіння особистим важливим документом.

Таким чином, на нашу думку доцільно внести пропозиції щодо санкції ч.3 ст. 357 КК України, зокрема збільшити розмір штрафу, додати громадські роботи та прибрати обмеження волі, як таке, що не відповідає суспільній небезпечності розглядуваного кримінального правопорушення . Більш детально кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом розглядатиметься в підрозділі 1.3. [57].

Сьогодні перед світовим співтовариством стоїть завдання з підвищення рівня захищеності міжнародних особистих документів та ефективність обміну інформацією, що слугує передумовою результативної діяльності правоохоронних органів у боротьбі з тероризмом, нерегульованою міграцією та транснаціональною злочинністю.

Значну роль у підвищенні ефективності запобігання кримінальним правопорушенням відіграють досягнення науки та техніки. Особливо перспективними визнаються застосування лазерної та іншої оптичної техніки з метою контролю за рухом транспорту, наркотиків, зброї тощо; удосконалення методики складання соціально-психологічного портрета злочинця за характерними ознаками кримінального правопорушення й обстановкою на місці його вчинення; підвищення рівня інформаційного забезпечення запобігання і припинення кримінальних правопорушень [39, с. 123].

Крім вищезазначених заходів, у світі почали впроваджувати нові більш захищені форми особистих важливих документів, передбачається, що такі документи найбільш захищені від підробок. Головна ідея впровадження захищених документів, які забезпечують ідентифікацію особи - це суттєве підвищення рівня безпеки в суспільстві щодо проявів злочинності та міжнародного тероризму [58, с. 132].

Так, Департамент іноземних справ та торгівлі Австралії презентував електронний паспорт у жовтні 2005 року, у Сполученому королівстві Британія такий паспорт з'явився у 2006 році, у США електронні паспорти прийшли на заміну паперовим в 2007 році. Україна відстає від розвинених країн приблизно на 10 років, електронні паспорти в нашій державі почали впроваджувати лише з січня 2016 року.

Біометричні паспорти набувають все більшого поширення у світі. Відповідно до інформації всесвітньої організації цивільної авіації (ICAO) більше 90 країн з 193 держав-членів ООН в даний час видають такі документи,

при цьому ще більше двадцяти держав готові до впровадження таких документів в найближчі роки [59].

Близько 45 країн з числа тих, які видають біометричні паспорти та інші особисті важливі документи, зберігають на документах одночасно і відбитки пальців, і зображення особи, в той же час більше 30 країн використовують лише оцифроване фото власника документа. Решта країн в даний час використовують тільки зображення обличчя, але найближчим часом планують використовувати і дані дактилоскопії [59].

Безумовно, швидке прийняття електронних паспортів виявилось великим кроком вперед для безпеки держав та громадян. Водночас, боротьба за захист паспортів та особистих документів залишається актуальною в усьому світі.

Так, 12 травня 2018 року весь світ облетіла новина про масове шахрайство в Угорщині, яке дозволило приблизно 700 людям в'їхати в США використовуючи чужі документи. Даний інцидент продемонстрував вразливість паспортної системи Угорщини.

Експерти США заявили, що шахрайське використання справжніх паспортів становить серйозну загрозу для країн у всьому світі. Найбільш очевидний ризик полягає в тому, що люди, які переїжджають до інших країн під чужими діючими документами, мають достатні причини для приховування своєї особистості. Як правило, такі особи є злочинцями та таким чином ухиляються від відповідальності за діяння, які ними було вчинено, зокрема це може бути контрабанда наркотиків, торгівля людьми, організована злочинність, виконання завдань терористичної організації чи нелегальна імміграція [60].

Незважаючи на впровадження новітніх технологій злочинцям вдається знайти слабкі місця у системі захисту. Збільшення використання мікропроцесорної технології підвищило захист, але не зупинило шахраїв. Злочинні дії стали більш витонченими.

Так, міжнародна компанія Gemalto розробила дієві технології захисту електронного паспорту, які зараз використовуються в понад 30 країнах, серед яких Алжир, Данія, Фінляндія, Франція, Гонконг, Італія, Корея, Марокко, Перу, Португалія, Норвегія, Сінгапур, Швеція та США на базі дослідження найбільш вразливих сторін паспорту [61].

Зважаючи, що національна безпека залежить від точної ідентифікації особи, а більшість країн не мають в аеропортах спеціалізованого програмного забезпечення для обробки зображень, перевірки відбитків пальців або радужної оболонки ока, науковцями із університетів Абердіна, Йорка і Нового Південного Уельсу, Австралія було проведено дослідження з метою визначення здатності офіцерів паспортного контролю ідентифікувати особу за її фотографією у паспорті [62].

У експерименті брали участь 49 працівників паспортного контролю, які мали досвід роботи у ідентифікації осіб за паспортом (в середньому 8 років), пройшли спеціальну підготовку та оволоділи ефективними стратегіями порівняння зображень, які містяться в паспорті з обличчями людей.

У першому експерименті учасникам необхідно було порівняти людину з фотографією, яку було зроблено в день експерименту. Результати показали, що

учасники дослідження, при ідентифікації осіб зробили велику кількість помилок: 6% дійсних фотографій були помилково відкинуті, а 14% фальшивих фотографій були помилково прийняті.

Враховуючи, що фотографія в закордонному паспорті залишається незмінною, протягом значного проміжку часу, що викликано терміном його дії, наприклад в Україні, він становить 10 років, а риси обличчя людини з кожним роком змінюються, дослідниками було проведено інший тест. Основним завданням тесту було ідентифікація особи за фотографією, зробленою два роки назад. Як результат, кількість помилок, у порівнянні з першим тестом збільшилась, особи, які приймали участь у експерименті, прийняли 20 % фальшивих фотографій [62].

Доктор Роб Дженкінс із Йоркського університету зазначив, що такий рівень помилок є недопустимим, проілюструвавши свою думку на прикладі одного із міжнародних аеропортів.

Доктор вказав, що в аеропорту Хітроу мільйони людей щороку намагаються в'їхати до Великобританії, у цьому масштабі коефіцієнт помилок в 20 % відповідав би допущенню через паспортний контроль декількох тисяч пасажирів, які використовують підроблені паспорти [63].

Науковцями, за результатами дослідження, не було виявлено жодної кореляції між досвідом роботи та здатності безпомилково ідентифікувати особу за фотокарткою, працівники паспортного контролю робили таку ж кількість помилок, як і прості студенти. Дослідження дозволило прийти до висновку, що здатність особи безпомилково ідентифікувати особу за фотографією не можна розвинути з роками. З огляду на очевидну вразливість, виявлену в системі ідентифікації з боку службових осіб, з метою покращення показників роботи, науковцями було запропоновано при відборі кадрів для паспортного контролю проводити спеціальні тести на визначення професійної придатності для виконання окремих трудових обов'язків [62].

Крім того, з метою мінімізації випадків крадіжки особистості та запобіганню несанкціонованому перетину кордонів в міжнародних аеропортах почали встановлювати спеціальні електронні системи розпізнавання обличчя з технологією SmartGate, які дозволяють в автоматичному режимі звіряти біометричні дані особи з інформацією, що зберігається на чипі документа. За даними ІКАО, більше 15 країн в даний час використовують автоматизовані контрольні-пропускні системи для власників електронних паспортів. Серед країн, які сканують електронні паспорти в аеропортах і на кордонах, є США, Великобританія, Сінгапур, Португалія, Нова Зеландія, Японія, Індонезія і Німеччина [59].

Водночас, навіть новітні технології не можуть гарантувати 100% безпеку при перетині кордону, злочинцям вдається реалізувати свій злочинний намір.

Важливу роль у запобіганні кримінальним правопорушенням у всьому світі відіграє Інтерпол. Це одна з найбільших в світі міжнародна організація, основною ідеєю якої є об'єднання поліції у всьому світі для того аби зробити світ безпечнішим, а основною метою є запобігання та боротьба зі злочинністю, шляхом посилення співпраці та інновацій у питаннях поліції та безпеки. До

Інтерполу входять 192 країни-члена, в тому числі Україна. Високотехнологічна інфраструктура технічної та оперативної підтримки Інтерполу сприяє вирішенню питання боротьби зі злочинністю в 21 столітті [64].

Інтерполом було впроваджено глобальну систему обміну інформацією між країнами-членами, яка має назву «І-СНЕСКІТ». Зазначена система працює на базі даних про вкрадені та втрачені документи про проїзд та дозволяє Національним центральним бюро Інтерполу та іншим уповноваженим правоохоронним органам, зокрема, працівникам міграційної служби та прикордонного контролю, визначити дійсність проїзного документа (паспорти, посвідчення особи, візи) за лічені секунди [65].

За даними Інтерполу з 2010 року по 2016 рік кількість вкрадених та втрачених паспортів в Європі зросла з 15 914 740 до 34 085 965 паспортів, тобто на 47 %, , а у світі (враховуючи Європу) з 23 985 965 до 54 962 452 паспортів, таким чином, показник збільшився на 43,6 % [66] (Додаток К).

Таким чином, світове співтовариство потерпає від незаконного заволодіння паспортом або іншого важливого особистого документу. Найчастіше це трапляється у країнах та містах, які є туристичними осередками.

Одразу виникає питання, чим викликаний високий попит на чужі важливі особисті документи. Виявляється крадіжка паспортів це один із видів заробітку. У світі поширені чорні ринки на яких збувають викрадені паспорти. Вартість паспортів залежить від індексу пасажера Хенлі - це рейтинг усіх паспортів світу за кількістю країн, власники яких можуть проходити кордони у безвізовому режимі. Рейтинги базуються на ексклюзивних даних Міжнародної асоціації повітряного транспорту (ІАТА), яка є найбільшою та найповнішою в світі інформаційною базою даних про подорожі, і покращується завдяки великим внутрішнім дослідженням [67, с. 69].

Так, за індексом пасажера Хенлі всі країни світу розділяють 102 місця, на першому місці розташувались Японія та Сінгапур, які дозволяють своїм власникам подорожувати в 189 країн без віз та окремих дозволів, в п'ятірку найкращих європейських країн, входить Германия, Франція, Італія, Швеція, Іспанія, Норвегія, Сполучене Королівство Британії, Австрія, Люксембург, Нідерланди. Україна посідає 38 місце та гарантує громадянам безвізовий доступ до 128 країн [68; 69].

Отже, найбільш досвідченні злочинці обирають туристів, які за окремими ознаками можуть бути власниками «найкращих» паспортів.

Крім того, на підставі аналізу міжнародно-правових заходів запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом можемо запропонувати такі пропозиції що можуть бути запозичені і успішно запровадженні в Україні:

- реформування кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом, що буде розглянуто більш детально в наступному підрозділі.

- впровадження спеціальних зчитувальних пристроїв для біометричних паспортів в органах державної влади, місцевого самоврядування, на підприємствах, установах, організаціях де існує потреба в перевірці особистої

інформації громадян.

- встановлення в аеропортах автоматизованих контрольних-пропускних систем, спеціалізованого програмного забезпечення для розпізнавання обличчя, обробки зображень, перевірки відбитків пальців або радужної оболонки ока осіб, які бажають перетнути державний кордон України.

1.3. Генезис кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом.

Так, в даному розділі ми розглянемо такі сфери кримінально-правової політики як криміналізації та декриміналізації, пеналізація та депеналізація. В. Голіна пропонує виокремити показники, здійснивши всебічний аналіз яких можна виокремити підстави для об'єктивної криміналізації та декриміналізації, пеналізація та депеналізація окремих діянь, зокрема: статистичне спостереження певних подій, фактів, посягань, які спричиняють чи загрожують спричиненням шкоди людині, суспільству, державі; історичну спадкоємність правових норм; неефективність інших галузевих правових засобів впливу на подібного роду порушення; географічну їх поширеність у країні/регіоні; можливість адекватного закріплення відповідних заборон у нормах кримінального права; політичну і соціально-економічну доцільність; достатність доказової бази для реального втілення принципу невідворотності кримінальної відповідальності і покарання; відношення населення до криміналізації/декриміналізації певного діяння чи явища; відповідність норм українського законодавства нормам міжнародного права; реальна можливість ресурсного забезпечення впровадження змін у КК України та ін. [74; с. 109-110].

Закономірно, що суспільні відносини, як і розвиток самої держави є нескінченним, вже у 1961 році статтею 193 Кримінального кодексу (редакція від 01.04.1961 р.) було криміналізовано таке діяння, як викрадення у громадян паспорта або іншого важливого особистого документа, яке каралось позбавленням волі на строк до одного року або виправними роботами на той же строк або штрафом у розмірі до п'ятдесяти карбованців.

В подальшому наступними редакціями зазначеного кодексу Української РСР змінювалася санкція. Так, указом Президії Верховної Ради Української РСР № 4571-Х від 12.01.1983 р. розмір штрафу за викрадення у громадян паспорта або іншого важливого особистого документа було збільшено з п'ятдесяти карбованців до ста карбованців.

Законом України № 41/95-ВР від 08.02.1995 р., було змінено санкцію статті, відтепер з 08 лютого 1995 року за викрадення у громадян паспорта або іншого важливого особистого документа тягло за собою, в тому числі, штраф найбільший розмір якого дорівнював сорок мінімальних заробітних плат, зазначена редакція ст. 173 Кримінального кодексу України проіснувала до моменту прийняття нового Кримінального кодексу України у 2001 році.

Так, у 2001 році було здійснено реформу та прийнято новий КК України. Стаття, пов'язана з незаконними діями з паспортом або іншим особливим

важливим документом зазнала змін. З 2001 року було криміналізоване таке діяння як незаконне заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом на противагу кримінального правопорушення передбаченого КК 1960 року, коли особи підлягали відповідальності за діяння, об'єктивною стороною якого було саме таємне викрадення зазначених предметів кримінального правопорушення. Таким чином, законотворцем було розширено об'єктивну сторону кримінального правопорушення. Крім того, варто зазначити що в санкцію статті також було внесено зміни.

Як було зазначено вище, за КК 1961 року санкція статті за викрадення паспорту або іншого особливо важливого документа передбачала альтернативні види покарання: позбавлення волі, виправні роботи або штраф.

Сучасна редакція статті 357 КК України, передбачає санкцію у вигляді альтернативних видів покарань, зокрема: штраф, арешт, обмеження волі.

Таким чином, під час розробки чинного КК України на противагу Кримінального кодексу 1960 року, у санкціях норм Особливої частини КК України відображено кримінальну політику держави щодо гуманізації системи покарань.

По-перше, усі санкції Особливої частини побудовано за такою схемою: від менш суворих покарань до більш суворих. Сенс такої побудови в тому, що суд, відмовляючись від призначення менш суворого покарання, повинен навести мотиви щодо необхідності звернення до більш суворого покарання. Враховуючи, що санкції передбачають, як правило, в альтернативі не два, а три, а то й більше видів покарання, то, безумовно, рух до найбільш суворого покарання потребує пошуку достатньо зважених і обґрунтованих для цього аргументів [77, с. 618].

По-друге, характерною рисою Особливої частини є також зниження для більшості кримінальних правопорушень покарання у виді позбавлення волі і введення в санкції покарань, альтернативних позбавленню волі [77, с. 618].

Окремо слід зазначити, що структура побудови санкцій у статтях Особливої частини кореспондується загальним положенням, що стосуються кримінального покарання та закріплені у Загальній частині Кримінального кодексу України.

Так, відповідно до статті 51 КК України до осіб, визнаних винними у вчиненні кримінального правопорушення, судом можуть бути застосовані такі види покарань: штраф; позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи; службові обмеження для військовослужбовців; конфіскація майна; арешт; обмеження волі; тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; позбавлення волі на певний строк; довічне позбавлення волі.

Аналізуючи зміни, які відбулися у кримінальному законодавстві України у 2001 році можна стверджувати про депеналізацію розглядуваних кримінальних правопорушень, ми бачимо, що незважаючи на те що арешт залишився незмінним у двох редакціях Кримінального кодексу, одне з найбільш суворих покарань – позбавлення волі було замінено на обмеження

волі, виправні роботи було замінено на найменш суворе покарання серед всіх, які існують в державі – штраф, що свідчить про пом'якшення кримінальної репресії.

Водночас, суспільні відносини є не стабільними. В усьому світі здійснюється перегляд кримінально-правової політики. Кримінальна відповідальність потребує гуманізації.

Сьогодні, в усіх розвинутих країнах кримінально-правова політика прагне до гуманізації кримінальної відповідальності, у зв'язку з чим превалює ідея застосування альтернативних видів покарань по відношенню до позбавлення волі. Положення, які були актуальні ще 15–20 років тому, нині вже не спрацьовують або ж потребують змін. Євроінтеграційні процеси України та відхід від радянського минулого зумовлює необхідність здійснення правової реформи, зокрема у сфері призначення та застосування кримінальних покарань.

Як зазначалось в підрозділі 1.2 найпоширенішими покараннями, які застосовуються в іноземних державах за незаконне заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом є штраф, другим за популярністю є громадські або виправні роботи, обмеження волі, передбачено лише в чотирьох країнах із чотирнадцяти, що свідчить про недієвість та необґрунтованість такого виду покарання для запропонованої категорії кримінального правопорушення, позбавлення волі.

Тож на підставі іноземного досвіду пропонуємо розглянути актуальність та доцільність покарань, які призначаються в разі незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом.

Враховуючи вищезазначене, спробуємо змоделювати санкцію ч. 3 ст. 357 КК України, яка буде відповідати сучасному стану розвитку суспільних відносин щодо незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом, враховуючи досвід іноземних держав.

Одразу стає зрозумілим, що покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю не може бути застосовано, у зв'язку з тим, що суб'єкт є загальним, а кримінальне правопорушення не пов'язане з певною посадою або діяльністю.

Звідси, у нас не дослідженими залишаються такі покарання, як штраф, громадські роботи, виправні роботи, обмеження волі та арешт.

Проаналізувавши кримінальне законодавство Грузії, Германії, Швеції, Республіки Молдови, Азербайджанської Республіки, Республіки Арменії, Республіки Казахстан, Киргизької Республіки, Республіки Таджикистану, Туркменістану, Республіки Узбекистан, Естонії нами було встановлено, що найпоширенішим покаранням за незаконне заволодіння паспортом або іншим важливим документом є штраф, розмір якого у більшості випадків в 3-5 разів більшим ніж в Україні. У зв'язку з чим, вважаємо, що штраф є дієвим та більш гуманним покаранням, ніж умовна судимість або реальний строк у в'язниці. Водночас, ми пропонуємо встановити максимальний розмір штрафу за незаконне заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом на рівні 150 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, замість діючої санкції у розмірі 50 неоподаткованих мінімумів доходів громадян. На наш

погляд, застосування більш високого штрафу при призначенні покарання за вказані кримінальні правопорушення крім виховних цілей матиме, поряд з іншим, позитивний вплив на формування державного бюджету.

Відповідно до ст. 36 КВК України, ст. 56 КК України громадські роботи полягають у виконанні засудженим за місцем проживання у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування.

Громадські роботи або їх аналоги за останні 25 років є успішно діючою санкцією. У багатьох зарубіжних країнах вони посідають третє місце у списку альтернатив тюремному ув'язненню після штрафів, відстроченого покарання або пробації [79, с. 32].

Згідно з ст. 41 КВК України, ст. 57 КК України покарання у виді виправних робіт встановлюється на строк від шести місяців до двох років і відбувається на підприємстві, в установі, організації незалежно від форми власності за місцем роботи засудженого. Із суми заробітку засудженого до виправних робіт провадиться відрахування в доход держави у розмірі, встановленому вироком суду, в межах від десяти до двадцяти відсотків.

За сучасних умов, питання застосування такого альтернативного позбавленню волі виду покарань, як виправні роботи, в умовах демократизації українського суспільства й побудови правової, європейської держави набуває особливого значення. Серед науковців і практиків точиться дискусія щодо доцільності існування даного виду покарань наряду з іншими покараннями [80, с. 27].

Узагальнюючи звіти Державної судової адміністрації України щодо покарань за вироками судів, які набрали законної сили, можна з впевненістю стверджувати, що такий вид покарання, як виправні роботи стає менш актуальним в судовій системі України. У таблиці нижче пропоную проаналізувати динаміку призначення судами покарань у вигляді громадських та виправних робіт за період з 2016 по 2019 роки [81].

Таблиця 1.3.1.

№	Рік	2016		2017		2018		2019	
		Абс.	Пит. вага	Абс.	Пит. вага	Абс.	Пит. вага	Абс.	Пит. вага
1.	Вид покарання								
2.	Громадські роботи	10265	10,05	8622	9,10	6 626	8,69	5 323	6,93
3.	Динаміка (абсолютна/питома)	-1643 (-16,0 %)				-1 303 (-19,7 %)			
4.	Виправні роботи	262	0,26	224	0,24	161	0,21	122	0,16
5.	Динаміка (абсолютна/питома)	-38 (-14,5 %)				-39 (-24,2 %)			

Таким чином, аналізуючи вищезазначені показники, можна стверджувати, що загальна динаміка за чотири роки вказує на те, що виправні роботи все менше призначаються судами. Крім того, головним аргументом прихильників виключення даного виду покарань є те, що праця, яку засуджений виконував до засудження, виправляти не може. І тут слід зауважити, що сама праця не

виправляє, оскільки в житті людини вона служить зовсім іншим цілям. На засудженого впливають лише певні правообмеження [80, с. 29]. Крім того, цей вид покарання суперечить і не відповідає міжнародно-правовим зобов'язанням України про заборону примусової праці, соціально-економічній ситуації в країні та ін. [82, с. 199–203].

Громадські ж роботи спрямовані на збереження у засудженого соціально значущих корисних зв'язків із суспільством, що передбачає безпосередню активну участь у їх виконанні місцевих органів самоврядування, територіальних громад [83, с.39]. На підтвердження ефективності громадських робіт в якості превенції кримінальним правопорушенням свідчать також результати опитування працівників кримінально-виконавчих інспекцій 46,4 % з яких переконані, що покарання у виді громадських робіт зменшує можливість повернення засуджених до вчинення нових кримінальних правопорушень [83, с.24].

Ми підтримуємо думку вітчизняного кримінолога О.В. Ткачової про те, що безоплатність праці при відбуванні даного покарання спрямована на формування в засудженого поважливого ставлення до суспільства й суспільних інтересів, що має не аби яке значення при формуванні в особи злочинця позитивних поглядів та корисних моделей поведінки [83, с. 101].

Отже, існування виправних робіт на сьогодні є недоцільним та неідеальним видом покарання. Водночас, громадські роботи сприятимуть формуванню позитивних установок у засуджених. Враховуючи вищезазначене, спираючись на світовий досвід пропонуємо доповнити санкцію ч.3 ст. 357 КК України таким видом покарання, як громадські роботи строком від вісімдесяти до двохсот сорока годин, що на нашу думку сприятиме досягненню мети покарання.

Відповідно до ст.ст. 50-51 КВК України особи, засуджені до арешту, відбувають покарання, як правило, за місцем засудження в арештних домах, а військовослужбовці - на гауптвахтах. Засуджені до покарання у виді арешту тримаються в умовах ізоляції з роздільним триманням чоловіків, жінок, неповнолітніх, засуджених, які раніше притягалися до кримінальної відповідальності, засуджених, які раніше відбували покарання в місцях позбавлення волі, і засуджених, які раніше працювали в суді, органах прокуратури, юстиції та правоохоронних органах. На засуджених до арешту поширюються права, обов'язки, заборони і обмеження, встановлені кримінально-виконавчим законодавством для осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі.

Застосування покарання у вигляді арешту за незаконне заволодіння паспортом або іншим важливим документом є розумним видом покарання, в окремих випадках, що обумовлено його строком та режимом відбування та виконання. Зважаючи на низку пом'якшуючих особливостей застосування штрафу дозволяє не тільки зменшити пагубний вплив застосування покарання у вигляді позбавлення або обмеження волі, але й збільшити ймовірність досягнення цілей покарання. Крім того, до позитивних рис арешту можна віднести відносну дешевизну для держави й те, що у більшості випадках не виникає потреби у соціальній адаптації та тривалому лікуванні засуджених після їх звільнення [84, с.176].

Отже, на нашу думку, застосування судами арешту за незаконне заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом є доцільним та розумним покаранням, у зв'язку з чим ми пропонуємо залишити цей вид покарання у санкції ч.3 ст. 357 КК України.

Відповідно до ст. 61 КК України покарання у виді обмеження волі полягає у триманні особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням засудженого до праці.

Як зазначалось в попередньому розділі покарання у вигляді обмеження волі за незаконне заволодіння паспортом або іншим важливим документом, передбачено лише в чотирьох країнах із чотирнадцяти, що свідчить про недовіру та необґрунтованість такого виду покарання для запропонованої категорії кримінального правопорушення. Це пояснюється, між іншим, значними матеріальними витратами держави та негативними наслідками правового, морального і соціального характеру, що настають для особи, яка відбуває покарання у виді позбавлення або обмеження волі.

Обмеження волі може застосовуватися, як правило за наявності обтяжуючих обставин, або в залежності від мотиву, зокрема, це може бути торгівля людьми, незаконна міграція. Крім того, варто зазначити, що подальше використання чужого паспорту або іншого важливого особистого документу потребує окремої кваліфікації за відповідною статтею КК України, у зв'язку з чим, судом обов'язково буде призначено більш суворіше покарання за вчинення декількох кримінальних правопорушень.

Крім того, важливо зазначити, що в Україні відсутні умови для неналежного виконання такого виду покарання, як обмеження волі, зокрема:

- порядок та умови відбування засудженими покарання у виді обмеження волі, встановлені КВК України та відомчими нормативними актами Департаменту, не відповідають вимогам національного законодавства і, зокрема, змісту цього виду покарання, закріпленого у ст.61 КК України.

- існуючі норми КВК України не передбачають можливості надання засудженим невідкладної та амбулаторної медичної допомоги безпосередньо за місцем відбування покарання, що у певних випадках (тим більш за віддаленості установи від лікувальних закладів охорони здоров'я) може призвести до небажаних, або навіть летальних наслідків.

- на сьогоднішній день в Україні ще не створено установ відкритого типу – виправних центрів, які б дійсно відповідали вимогам цього виду покарання, як альтернативного позбавленню волі. За своїм технічним обладнанням, архітектурою (паркан суцільного заповнення, вежі, колючий дріт, інженерно-технічні засоби охорони, КПП, іноді й локальні сектори) та організацією діяльності ці установи є нічим іншим, як виправно-трудовами колоніями-поселеннями, які передбачалися у ВТК України для виконання покарання у виді позбавлення волі. Особи, які засуджені до покарання у виді обмеження волі, фактично перебувають в умовах, які являють собою симбіоз положень ВТК України, що встановлювали порядок та умови виконання (відбування) покарання у виді позбавлення волі та умовного засудження до позбавлення волі

(звільнення з місць позбавлення волі) з обов'язковим залученням засудженого до праці (ст. 82-2 ВТК України) [85].

У багатьох державах триває пошук покарань альтернативних позбавленню та обмеженню волі, серед яких позитивний результат демонструють інститут пробації й електронного моніторингу [86, с.302].

Зважаючи на що, ми вважаємо, що застосування такого виду покарання, як обмеження волі є неефективним, необґрунтованим та неадекватним по відношенню до суспільної небезпеки незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом, у зв'язку з чим пропонуємо виключити такий вид покарання, як обмеження волі із санкції ч.3 ст. 357 КК України.

Отже, враховуючи вищезазначене, ми робимо висновок про існування необхідності реформування ч. 3 ст. 357 КК України, для чого пропонуємо:

- виокремити ч. 3 ст. 357 КК України в окрему статтю 357¹, враховуючи самостійний предмет злочинного посягання не пов'язаний з ч. 1,2 ст. 357 КК України

- змінити санкцію статті, зокрема додати громадські роботи, збільшити розмір штрафу та прибрати обмеження волі;

- додати до диспозиції статті новий спосіб, зокрема використання паспорту або іншого важливого особистого документа.

У зв'язку з чим, пропонуємо викласти ст. 357¹ КК України у такій редакції: «Незаконне заволодіння будь-яким способом паспортом або іншим важливим особистим документом або використання такого документа - карається штрафом до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або громадськими роботами на строк від вісімдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до трьох місяців».

РОЗДІЛ 2

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОНОГО ЗАВОЛОДІННЯ ПАСПОРТОМ АБО ІНШИМ ВАЖЛИВИМ ОСОБИСТИМ ДОКУМЕНТОМ.

2.1. Рівень, динаміка та структура незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом.

У кримінологічних дослідженнях злочинність як соціальне явище взагалі та окремі кримінальні правопорушення як індивідуальні акти поведінки та форми прояву злочинності зокрема характеризують за станом, динамікою та структурою [91, с. 66].

Задля здійснення аналізу динамічних рядів злочинності в межах монографії, нами було взято інформацію з офіційного сайту Генеральної прокуратури України щодо облікованих кримінальних правопорушень за ч. 3 статті 357 КК України (незаконне заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом), Державної судової адміністрації України (за 2013

перше півріччя 2020 років) результати анкетування 293 слідчих органів досудового розслідування Національної поліції України Харківської, Київської, Одеської, Львівської, Чернігівської та Дніпропетровської областей, а також вивчення кримінальних проваджень за період часу з 2013 по перше півріччя 2020 року.

З 2013 по перше півріччя 2020 року динаміка кримінальних правопорушень пов'язаних з незаконним заволодінням паспорту або іншим важливим особистим документом відрізняється особливою мінливістю, і в цілому характеризується коливаннями. Так, якщо з 2013 до 2015 року фіксувалося поступове зменшення кількості кримінальних правопорушень, що у підсумку призвело до зменшення на 27,09 %, то у 2016 році вона зросла на 17,34 %. За 2017 рік абсолютний показник щодо кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень цієї категорії знизився на 27,51 %, що є піковим значенням зменшення. А вже у 2018 році показник динаміки знову збільшився – на 57,23 %, що є піковим значенням збільшення, який наблизився до показника 2013 року, 2019 рік характеризується зниженням на 14,53% по відношенню до попереднього року, ілюструє в таблицях 2.1., 2.1.1, 2.1.2.

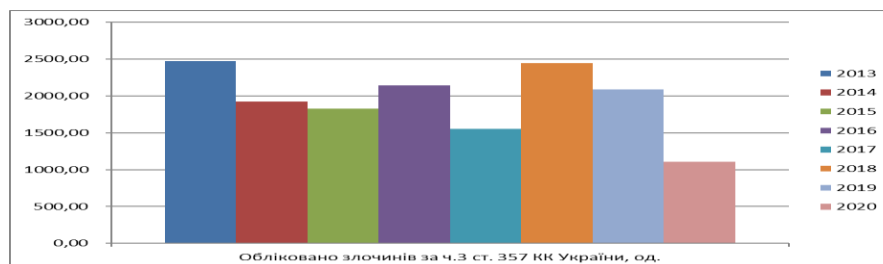
Таблиця 2.1

Кількість облікованих кримінальних правопорушень за ч. 3 статті 357 КК України та їх динамічні показники з 2013 по перше півріччя 2020 року за даними Генеральної прокуратури України.

Рік	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020 (півріччя)
Обліковано кримінальних правопорушень за ч.3 ст. 357 КК України, од.	2470	1923	1828	2145	1555	2445	2087	1105
Динаміка облікованих кримінальних правопорушень за ч.3 ст. 357 КК України до попереднього року, %	0,00	-22,15	-4,94	17,34	-27,51	57,23	-14,64	-4,16

Діаграма 2.1.1

Схематичне зображення кількості облікованих кримінальних правопорушень за ч. 3 ст. 357 КК України з 2013 по перше півріччя 2020 року за даними Генеральної прокуратури України.

Діаграма 2.1.2.

Динаміка облікованих кримінальних правопорушень за ч.3 ст. 357 КК України з 2013 по перше півріччя 2020 року за даними Генеральної прокуратури України

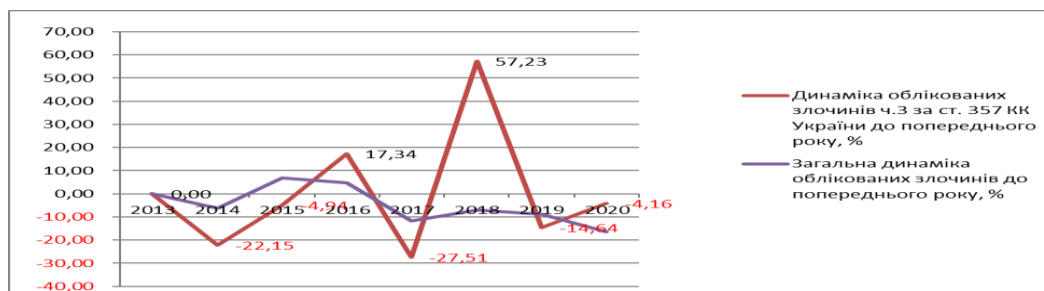
Оскільки злочинність піддається безперервним змінам, дослідникам (практикам і вченим) спираючись на показники динаміки кримінальних правопорушень необхідно розуміти чинники, які на неї впливають.

Так український кримінолог Даньшин І. М. визначає, що на динаміку злочинності як на соціально-правове явище впливають дві групи факторів. Перша – це причини та умови злочинності, демографічна структура населення, зміна соціально-економічних умов життя суспільства, стан і характер тих соціальних явищ і процесів, які детермінують злочинність; демографічна ситуація, що склалася в країні (зростання рівня народжуваності або смертності населення, зміна його вікової структури, активізація міграції громадян із інших країн), демографічна ситуація, що склалася в країні (зростання рівня народжуваності або смертності населення, зміна його вікової структури, активізація міграції громадян із інших країн) й інші соціальні процеси та явища, що впливають на злочинність. Друга – зміни кримінального законодавства, що розширюють або звужують сферу злочинних діянь (криміналізація – введення до КК нових складів кримінальних правопорушень або декриміналізація – скасування складів, що вже є, або часткова зміна їх конструкцій) [96, с.23-25]. Крім того ми переконані, що не можна нехтувати й ефективністю правоохоронної і правозастосовної діяльності (підвищення або зниження активності органів кримінальної юстиції, недосконалість реєстрації кримінальних правопорушень і т. ін.)

Також слід звернути увагу й на ту обставину, що показники динаміки облікованих кримінальних правопорушень за ч.3 ст. 357 КК України категорично не співпадають із відповідними показниками загальної злочинності в Україні з 2013 по перше півріччя 2020 року. Порівняння динаміки всієї злочинності зі кримінальним правопорушенням и передбаченими ч. 3 статтею 357 КК України запропоновано у графіку (рисунок 2.1.3).

Діаграма 2.1.3.

Зведені данні стосовно загальної динаміки облікованих кримінальних правопорушень та динаміки облікованих кримінальних правопорушень за ч. 3 ст. 357 КК України з 2013 по перше півріччя 2020 року за даними Генеральної прокуратури України

Як свідчать, офіційні статистичні дані Генеральної прокуратури України, представлені у вигляді графіку, загальна динаміка злочинності протягом останніх 7 років характеризується плавними хвилеподібними коливаннями, найвище значення амплітуди яких припадає на 2015 рік, а найнижче – на 2017 рік. В той час, як динаміка кримінальних правопорушень облікованих за ч. 3 ст. 357 КК України характеризується ризьким коливанням.

Надалі пропонуємо зупинитися на такому складнику злочинності, як її рівень. Як стверджує вітчизняний професор О.М. Джужа, рівень злочинності це загальна кількість кримінальних правопорушень і осіб, які їх вчинили, за певний проміжок часу в країні або в її окремому регіоні. Цей показник характеризує злочинність із кількісного боку. Він виражається в абсолютних цифрах [96Помилка! Джерело посилання не знайдено., с.23-25].

При визначенні рівня злочинності беруться два об'єкти обліку: а саме кількість кримінальних правопорушень і кількість осіб, які вчинили ці кримінальні правопорушення. Будь-який з названих об'єктів, узятий окремо, відображає рівень злочинності однобічно, а звідси і неповно, тому що одне кримінальне правопорушення може бути вчинено і однією людиною, і декількома особами [96, с.23-25].

Отже, основними показниками, що характеризують рівень злочинності, є кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень та кількість виявлених осіб, що вчинили кримінальні правопорушення.

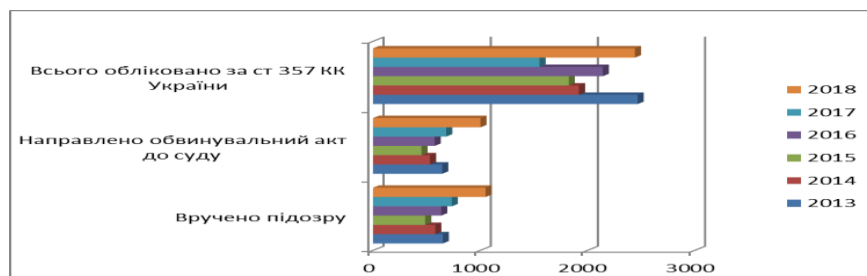
З метою визначення рівня злочинності було вивчено та здійснено аналіз статистичних показників діяльності органів внутрішніх справ на офіційному сайті Генеральної прокуратури України. Відповідно до даних Генеральної прокуратури України органами внутрішніх справ було обліковано таку кількість кримінальних правопорушень, передбачених статтею 357 Кримінального кодексу України: у 2013 рік – 2470 кримінальних правопорушень, у 2014 рік – 1923 кримінальних правопорушень, у 2015 рік – 1828 кримінальних правопорушень, у 2016 рік - 2145 кримінальних правопорушень, у 2017 рік - 1555 кримінальних правопорушень, у 2018 рік - 2445 кримінальних правопорушень [98].

Окремо варто зазначити показники щодо кількості осіб, яким було вручено підозру: у 2013 рік – 652, з яких до суду направлено з обвинувальним актом 647 проваджень; у 2014 рік – 582, з яких до суду з обвинувальним актом направлено 533 проваджень, у 2015 рік – 488, з яких до суду з обвинувальним актом направлено 453 провадження; у 2016 рік - 637, з яких до суду з обвинувальним актом направлено 577 проваджень; у 2017 рік - 736, з яких до суду з обвинувальним актом направлено 684 проваджень; у 2018 рік – 1051, з

яких до суду з обвинувальним актом направлено 1004 проваджень [98]. З метою ілюстрації отриманих даних пропонуємо графік (рисунок 2.1.4.).

Рисунок 2.1.4.

Зведенні дані щодо кількості осіб, яким вручено підозру за вчинення кримінальних правопорушень кваліфікованих за ст. 357 КК України та кількості обвинувальних актів за ст. 357 КК України направлених до суду з 2013 по 2018 роки за даними Генеральної прокуратури України

Отриманні данні свідчать про наявність кількох точок різкого зростання кількості випадків пов'язаних з викраденням, привласненням, вимаганням документів, штампів, печаток, заволодінням ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження та періодів її поступового зменшення. При цьому піки припадають на 2013 та 2018 роки, що свідчить про стабільність злочинного посягання та гостру необхідність у запобіганні зазначеним кримінальним правопорушенням.

Варто зазначити, що кримінальні правопорушення щодо незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом, характеризуються високим рівнем латентності, існує ряд обставин, за допомогою яких можна пояснити таку тенденцію, зокрема: а) суб'єктивні: небажання потерпілих розголошувати той факт, що вони стали суб'єктом посягання, сором за власну необачність та довірливість; впевненість у неспроможності органів внутрішніх справ розкрити це кримінальне правопорушення, знайти злочинців і повернути викрадені документи. Крім того, враховуючи, що предметом кримінального правопорушення є не лише документи, що посвідчують особу, але й документи, які надають особі певні права або засвідчують окремі факти, у законодавстві не передбачено обов'язку звертатися до органів внутрішніх справ щодо кожного документу. б) об'єктивні: недоліки у роботі органів внутрішніх справ, пов'язані з низьким рівнем реагування на подібні звернення громадян, складність у розслідуванні таких кримінальних правопорушень та виявленні зловмисника; в) суб'єктивно-об'єктивні: значний проміжок часу між моментом вчинення кримінального правопорушення та моментом виявлення незаконного заволодіння.

Зупинімося докладніше на структурі злочинності, яка означає відношення окремого виду кримінального правопорушення або групи кримінальних правопорушень до всієї маси злочинності в тому чи іншому регіоні за конкретний період. Вона визначає частку (питому вагу) виділених за певними підставами різних категорій злочинності. Завдяки цьому показнику виявляється будова злочинності, її внутрішній склад. Структура злочинності виражається у відсотках і характеризує її з якісного боку [99].

Питома вага кримінальних правопорушень , передбачених ст. 357 КК України у структурі злочинності України за 2013 - 2018 роки складає приблизно 0,38 % (рисунок 2.1.5).

Рисунок 2.1.5.

Питома вага кримінальних правопорушень , передбачених ст. 357 КК України у структурі злочинності України за 2013 по перше півріччя 2020 року

Здебільшого структура злочинності може бути побудована за соціально-демографічними, кримінально-правовими і кримінологічними підставами. Серед соціально-демографічних ознак, які становлять інтерес при вивченні структури злочинності, насамперед, необхідно назвати такі ознаки особи злочинця, як стать, вік, освіта, сімейний стан, рід занять, види населених пунктів, де вони постійно проживають, ступінь пристрасті до спиртного, наркотиків тощо [96, с. 23-25].

Крім того, за їх допомогою видається за можливе встановити питому вагу чоловічої і жіночої злочинності; частку кримінальних правопорушень, учинених особами різних вікових груп; відсоток кримінальних правопорушень, учинених неодруженими, сімейними; алкоголіками, наркоманами; жителями міст і сільської місцевості та ін. [96, с. 23-25].

Характеристика показників злочинності щодо кримінальних правопорушень спрямованих на незаконне заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом буде неповною без аналізу географії, тобто розповсюдження в різних регіонах цього виду кримінальних правопорушень.

Географія злочинності дозволяє визначити розповсюдження в різних регіонах кримінальних правопорушень пов'язаних з незаконним заволодінням паспорту або іншим особистим важливим документом. Основним показником, що визначає географію злочинності, є питома вага кількості кримінальних правопорушень регіону в загальній кількості кримінальних правопорушень . Якщо розглядати кількість злочинних посягань на паспорт або інший особистий важливий документ в адміністративно-територіальному розрізі, то прослідковується залежність від розміру міста (переважно великі міста), розташування території адміністративної одиниці до кордонів сусідніх держав, кількістю та густозаселенню населення. Це пов'язано зі спрямуванням злочинної мотивації та мету злочинної діяльності, що обумовлено можливістю злочинців використовувати паспорти або інші особисті важливі документи, отриманні незаконним шляхом в подальшій злочинній діяльності.

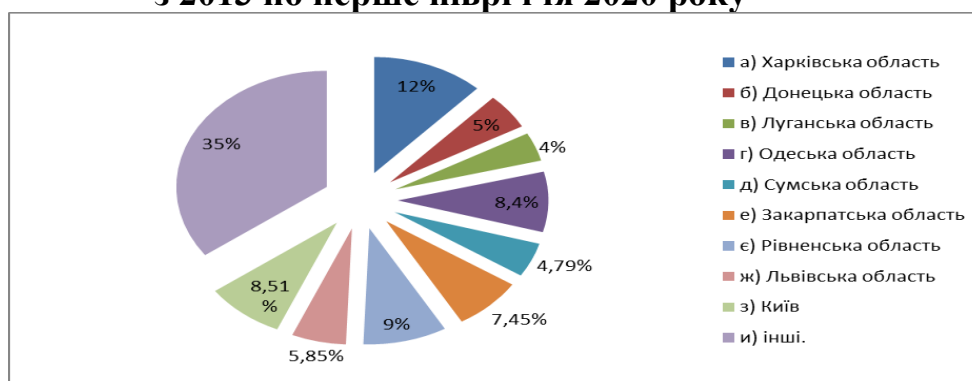
Крім вищезазначених обставин, які викликані особливостями саме

незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом нам необхідно враховувати й специфічні місцеві фактори. До таких факторів А.М. Бабенко відносить: рівень доходів та рівень безробіття у регіоні; співвідношення рівня смертності до рівня народжуваності; рівень насиченості регіону установами, що виконують покарання у вигляді позбавлення волі; ступінь політичної та економічної стабільності у регіоні (як правило похідний від загальнодержавного); рівень алкоголізації та наркотизації регіону; економічні проблеми в регіоні, нестача фінансових ресурсів, нерозвинена інфраструктура; ступінь психологічного відчуття незахищеності населення, відсутність упевненості в майбутньому; нездатність органів місцевої влади й місцевого самоврядування вирішувати соціально-економічні проблеми регіону; незадовільна економічна ситуація в регіоні; низький професіоналізм управлінського персоналу в галузевих структурах виконавчої влади; прорахунки у діяльності місцевих правоохоронних органів у запобіганні злочинності і т.д. [100, с. 286].

За результатами анкетування працівників поліції України та вивчення кримінальних проваджень нами було встановлено за період з 2013 по перше півріччя 2020 року, що найбільша кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень за ч. 3 ст. 357 КК України в м. Києві 8,51%, Харківській 12%, Донецькій 5%, Луганській 4%, Одеській 8,40%, Сумській 4,79%, Закарпатській 7,45%, Рівненській 9%, Львівській областях 5,85% та інших областях 35% (рисуюнок 2.1.6).

Рисуюнок 2.1.6

Географія інтенсивності злочинності у регіонах України з 2013 по перше півріччя 2020 року

Узагальнюючи основні теоретичні положення причинно-наслідкового зв'язку щодо такого явища, як злочинність, зауважимо, що центральний момент у генезисі злочинної поведінки відіграє спосіб. Саме спосіб вчинення кримінального правопорушення є тією головною якісною характеристикою діяльності злочинця, яка найтісніше взаємопов'язана з властивостями інших елементів злочинної події [101, с. 73].

При ознайомленні з судовими рішеннями Державного реєстру судових рішень та вивчені кримінальних правопорушень було встановлено, що найчастішими способами незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом є викрадення, придбання, привласнення, вимагання документів, заволодіння ними шляхом шахрайства.

На думку Л. М. Кривоченко, викрадення виражається в дії (активній поведінці) і означає незаконне, безоплатне вилучення чужого майна поза волею власника. Викрадення повинно бути безоплатним: винний не повертає викрадене, не оплачує його вартість, не відшкодовує її будь-яким еквівалентом [103, с. 494]. В.Г. Кундеус зазначає, що суть викрадення у злочинах проти власності полягає в тому, що винна особа вчиняє фізичне вилучення рухомого майна, що характерно для вчинення крадіжки, грабежу і розбою [19, с. 15].

Як правило, викрадення документів відбувається з автомобілів разом з іншими предметами (сумками, барсетками і т. д.), а також під час грабежів в громадських місцях: на вулицях, площах. Найчастіше потерпілими стають жінки.

Науковці піддали розгорнутій критиці віднесення до одного із способів заволодіння - придбання особистого документу, вважаючи на те, що придбання за змістом ближче до правомірного акту. Ми не підтримуємо такі погляди, на нашу думку, придбання майна в цивільному та кримінальному праві мають лише зовнішню подібність і жодним чином не співвідносяться.

Так, у цивільному праві під придбанням майна необхідно розуміти укладання цивільно-правової угоди майнового характеру: договору купівлі-продажу, дарування, обміну тощо. У таких випадках право власності на майно переходить від особи, яка відчужує майно, до набувача. Інший зміст поняття «придбання» має в кримінальному праві. Особа, яка відчужує майно, що здобула шляхом вчинення кримінального правопорушення, стає неправомірним власником майна, тому передає набувачеві лише фактичну можливість розпоряджатися й володіти майном, що було здобуте, при цьому юридичних прав на це майно набувач не одержує. Поняття придбання й одержання майна, завідомо здобутого злочинним шляхом, близькі за своїм змістом. Як придбання, так і одержання забезпечують можливість розпоряджатися зазначеним майном як своїм власним [106, с. 647].

Так, протягом досліджуваного періоду з 2013 року по 2019 рік на чорному ринку велика кількість осіб пропонували до продажу свої паспорти. В подальшому, такі паспорти використовувалися для шахрайських махінацій з автомобілями іноземної реєстрації, реєстрація юридичних осіб, з метою прикриття нелегальної діяльності та відмивання коштів.

Більшість торговців українськими паспортами мають добре налагоджений бізнес. Крім паспорта, на чорному ринку можна обзавестися будь-яким іншим документом: ідентифікаційним кодом, свідоцтвом про народження, водійськими правами.

На одному з сайтів, які торгують українськими документами, особливу увагу привертає послуга «пошук двійника». Зателефонувавши за вказаним на сторінці номером, вдалося з'ясувати, що за певну плату «паспортисти» готові підібрати вам особистість будь-якого громадянина України, схожого на вас [107].

Привласнення полягає в протиправному, безоплатному поверненні знайденого майна або такого, що випадково опинилося у винного, чужого майна чи скарбу на свою користь або на користь інших осіб [108, с. 130].

Привласнення під час учинення цього кримінального правопорушення полягає в тому, що особа, до якої потрапляє чуже майно, протиправно залишає його у своєму володінні (звертає у свою власність), при цьому суб'єкт не вчиняє жодних дій для втрати власником належного йому майна. Отже, чуже майно потрапляє до винного випадково, внаслідок знахідки. Привласнюючи знайдене або таке, що випадково опинилося в особи чуже майно, винний включає його до фонду майна, що належить йому на праві власності, користується ним як таким, що належить йому на праві приватної власності. Злочинним наслідком такого діяння є те, що власник майна втрачає його й не може здійснювати свою правомочність щодо користування, володіння та розпорядження ним [109, с. 134].

Заволодіння документами шляхом шахрайства полягає у протиправному заволодінні чужим майном або придбанні права на майно шляхом обману потерпілого чи зловживання його довірою і відзначається тим, що особа, у віданні або під охороною якої знаходиться майно, сама передає таке майно винному [116, с. 166].

Особливістю вилучення при шахрайському заволодінні відповідними предметами виступає те, що вилучення тут відбувається за волею потерпілого, який сам передає документи, печатки або штампи винному. Але воля потерпілого у разі шахрайського заволодіння фальсифікована обманом, спрямованим на те, щоб ввести потерпілого в оману та схилити його до участі у процесі вилучення. Це, на нашу думку, визначає інструментальну своєрідність вилучення при шахрайському заволодінні документами, печатками або штампами [13, с. 117]. За твердженням К. О. Галустьяна самим популярним обманним приводом для отримання на нетривалий час чужого паспорта є намір оформити по ньому реєстрацію або влаштувати на роботу [118, с. 89];

Цікавим, з токи зору кримінології є вирок Соснівського районного суду міста Черкаси у квітні 2020 року. Суд визнав винною місцеву жительку у вчиненні шахрайства (кримінальне правопорушення, передбачене частиною третьою статті 190 Кримінального кодексу України) та незаконного заволодіння важливим особистим документом та паспортом (кримінальне правопорушення, передбачене частиною третьою статті 357 Кримінального кодексу України). За вчинення вказаних кримінальних правопорушень винуватиці призначено покарання у вигляді 6 років позбавлення волі. У вирокі суду вказано, що обвинувачена у період часу з 2013 року по 2014 рік, пообіцяла потерпілим сприяти у придбанні житла через участь у торгах з продажу квартири та зловживаючи їх довірою, яка обумовлювалась дружніми зв'язками з ними, заволоділа грошовими коштами останніх на загальну суму 332 916 гривень 00 копійок. Отримавши грошові кошти, винуватиця розпорядилась ними на свій розсуд, чим завдала потерпілим майнової шкоди на зазначену суму.

Крім того, на початку квітня 2014 року під приводом надання допомоги із придбання житла для потерпілих, участі у торгах (аукціонах), просила у потерпілого паспорт громадянина України на ім'я останнього, повідомивши завідомо неправдиві відомості про те, що їй вищезазначений паспорт потрібен

на вказані цілі та потреби. Потерпілий, повіривши на слово, добровільно передав обвинуваченій свій паспорт громадянина України, яким вона заволоділа та на його законні вимоги не повернула. А, в кінці квітня 2016 року обвинувачена заволоділа чужою трудовою книжкою, увійшовши в довіру до знайомої жінки, через дружні стосунки з останньою, під приводом надання роботи та подальшого працевлаштування. Потерпіла, будучи введеною в оману, добровільно передала обвинуваченій свою трудову книжку, якою остання незаконно заволоділа та незаконно утримувала до моменту вилучення вказаного документу під час обшук її помешкання.

Дії обвинуваченої суд кваліфікував, як заволодіння чужим майном шляхом обману та зловживання довірою (шахрайство), вчинене в великих розмірах (частина третя стаття 190 КК України) та як незаконне заволодіння будь-яким способом іншим важливим особистим документом та незаконне заволодіння будь-яким способом паспортом (частина третя статті 357 КК України) [119].

Крім того важно зазначити, що реальне становище кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 357 КК України щонайменше в п'ять – шість разів гірше того, що зареєстроване кримінальною статистикою.

В ході нашого дослідження було встановлено, що найчастіше кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним заволодінням паспорту або іншим особистим важливим документом здійснюються: особами, які намагаються незаконно отримати громадянство або інший законний статус іноземної держави, злочинці, з метою приховати або змінити свою особу, втікачі, терористи, фінансові шахраї, шахраї з нерухомістю, особи, які вчиняють інші кримінальні правопорушення, такі як торгівля наркотиками та контрабанда, торгівля людьми [120, с. 31-36; 121, с. 61-67].

Окремо, вважаємо за доцільне, розглянуть основні шляхи використання паспорту або іншого важливого особистого документу, які зумовлені метою та мотивом незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим документом.

Підробка документів з метою подальшого використання таких документів у злочинних цілях. Паспорти є і завжди будуть символом національної гордості і суверенітету, їх безпека залежить від того, які технології було використано при їх створенні. Сучасні заходи безпеки, які використовуються при виготовленні паспортів дозволяють легше виявляти підробку, фальсифікацію та інші незаконні дії з нашими особистими важливими документами. У той же час, злочинці винаходять все більш витончені методи впливу на паспорти і інші особисті важливі документи, з метою їх подальшого використання, тому важливо, щоб наша паспортна безпека могла розвиватися і прогрес завжди був на крок попереду злочинців [122].

Технології захисту паспортів розробляються виходячи із способів подальшого використання особистих документів. За дослідженнями Gemalto – компанії яка є світовим лідером у галузі цифрової безпеки, виділяє 4 основні способи «маніпуляції» з паспортами та іншими документами, що засвідчують особистість, з метою досягнення злочинного результату: 1) повна підробка

паспорта; 2) часткова зміна інформації в чинному паспорті; 3) фальсифікація паспорта; 4) використання чинного паспорта без змін [122].

Повна підробка документів може передбачати такі дії: використання подібних матеріалів для імітації справжнього документа (папір, полікарбонат) сканування дійсного документа для його модифікації за допомогою комп'ютерного програмного забезпечення; відтворення фону і логотипів з використанням альтернативних технологій друку; остаточне ламінування; створення документа за допомогою комп'ютерного програмного забезпечення; використання оригінальних матеріалів, які можуть бути отримані злочинним шляхом [122].

У 2019 році під час прикордонного контролю Державною прикордонною службою України було виявлено понад 1 000 осіб, з підробленими документами, що більше на 6%, ніж у 2017 році. При цьому порушники в своїй більшості намагались використовувати підробки державної належності таких іноземних країн як Туреччина, Єгипет, Болгарія, Греція, Ізраїль, Німеччина, Франція, Великобританія, Іспанія, Індія та інші. Додамо, що підробленими документами серед іноземців переважно користувалися громадяни Туреччини, Ірану, Єгипту, Молдови, Індії, Афганістану, Грузії, Іраку, Шрі-Ланки та Росії. Також більше 6 тисяч осіб виявлено з недійсними та чужими документами, а 352 особи намагались перетнути кордон без документів [123].

Рисунок 2.1.7

Інфографіка щодо повної підробки особистих важливих документів за 2013 – 2019 роки за даними Державної прикордонної служби України [123]

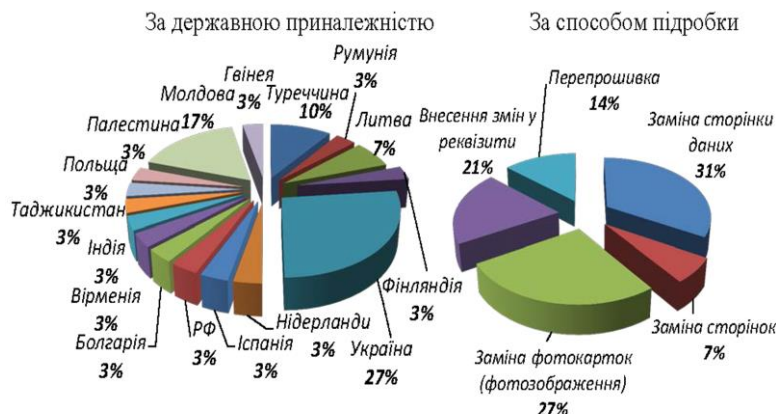

Аналізуючи отримані дані можна стверджувати, що за державною приналежністю перше місце посідають документи України – 56%, друге місце – документи Німеччини – 17% и третє місце документи Туреччини – 11%. Найбільш популярними особистими важливими документами стали – посвідка на проживання – 39%, візові етикетки – 22%, документи водія, спеціальні паспорти – по 11%.

Часткова зміна інформації в чинному документі зазвичай включає в себе: заміну фотографії; заміна біографічних даних в візуальній або машинозчитуваній зоні; видалення записів на сторінках паспорта; механічне та хімічне стирання біографічних даних; використання додаткового ламінування, з метою зміни портрета, сторінок біографічних даних, історії подорожей.

Рисунок 2.1.8

Інфографіка щодо часткової підробки особистих важливих документів за 2013 – 2019 роки за даними Державної прикордонної служби України [123]

Таким чином, за даними Державної прикордонної служби України злочинцями найчастіше вчиняються часткова підробка особистих важливих документів таких країн: України – 27%, Палестини – 17%, Туреччини 10%. Найпоширенішим способом підробки є заміна сторінки даних – 31%, заміна фотокарток – 27%, внесення змін в реквізити – 21%, перепрошивка – 14%, заміна сторінок – 7%.

З метою запобігання зазначеного виду втручання, сучасний паспорт передбачає використання: витиснених рис обличчя на фотографії, захисні вторинні зображення і багатошарову друк, для того щоб будь-які ознаки вторгнення в паспорт легше було відстежувати [122].

Фальсифікація паспорта передбачає створення документів, з використанням матеріалів, які були вилучені з діючих документів, зокрема: зміна сторінок, які були вилучені з інших діючих паспортів; втручання у функції безпеки цього документа для повторного використання в фальсифікований вигляді.

Зважаючи на вищезазначене, з метою забезпечення безпеки паспортів, його друкують на особливих матеріалах, використовуючи різні верстви друку, сторінки поєднують за допомогою складних швів, які практично не можна відтворити, поєднують зображення на різних сторінках, які повинні складати єдине ціле [122; 125].

Наступний спосіб, це використання чинного або анульованого або недійсного паспорта без змін. Враховуючи, той факт, що до електронного паспорта все складніше внести зміни, злочинцям легше використовувати діючий паспорт конкретної людини без здійснення підробки. З цією метою, злочинець приймає зовнішній вигляд власника паспорта, що у багатьох випадках дозволяє йому безперешкодно перетнути кордон, здійснити шахрайство у фінансовій або банківській сфері [122].

Окремо вважаємо за доцільне зупинитися на фактах використання недійсних особистих важливих документів. За даними Державної міграційної служби та Міністерства внутрішніх справ є декілька основних причин, за яких паспорт може бути анульований серед них найпоширенішими є: смерть

власника, втрата або знищення документу, викрадення паспорту.

В більшості випадків анульований паспорт забирає Державна міграційна служба, проте в деяких випадках залишається невідомим, де саме й у кого знаходиться документ. Станом на 2018 рік в Україні Державна міграційна служба зафіксувала 1,5 млн. таких паспортів. З них майже 1,3 млн. – втрачені, 90 тисяч – викрадені, 25,7 тисяч – це паспорти померлих, які не були здані до Державної міграційної служби. Саме такі паспорти можуть використовувати шахраї [127; 128Помилка! Джерело посилання не знайдено.].

Отже, враховуючи, що нами було розглянуто основні способи незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом та шляхи їх використання, саме час розглянути найпоширеніші механізми використання паспорту або іншого особистого важливого документу отриманого злочинним шляхом. Зокрема, до яких ми віднесемо:

1. Отримання суб'єктивних прав передбачених для окремої категорії осіб, зокрема, таких як пенсіонери, соціально незахищені верстви населення, внутрішньо переміщені особи, малозабезпечені сім'ї, військовослужбовці, багатодітні сім'ї, постраждалі внаслідок Чорнобильської катастрофи, учасники бойових дій, тощо. Чинним законодавством передбачено ряд пільг, соціальних виплат та інших привілеїв, у зв'язку з чим для злочинців документи, які надають окремі суб'єктивні права є цінними.

2. Використання підробленого паспорту, посвідчення водія або іншого особистого важливого документа з метою отримання кредитних коштів, оформлення кредитної картки, іпотеки, оформлення позики, оформленні документів на машину, у туристичній сфері, шахрайство з нерухомістю, укладання нікчемних угод про оренду нерухомості, при влаштуванні на роботу, тощо.

3. Нелегальна міграція це глобальний процес, який полягає у переміщенні іноземцями кордону будь-якої держави. До нелегальних мігрантів відносяться особи, які незаконно прибули в країну, або не мають законних підстав перебувати в ній, або вони спробували нелегально перетнути її державний кордон і виїхати з держави, причому в усіх трьох випадках вони могли користуватися оплачуваними послугами третіх осіб, які сприяли їм у цих протиправних діях [131, с. 71].

4. Створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона.

5. Знищення або пошкодження паспорту або інших особистих важливих документів.

Розглядаючи питання незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом ми не можемо стояти осторонь такої важливої проблеми, як *торгівля людьми*. Варто зауважити, що відповідно до статті 4 Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, торгівля людьми означає найм, перевезення, передачу, приховування або одержання осіб шляхом погрози або застосування сили чи інших форм примусу, насильницького викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або

безпорадним станом або наданням чи отриманням плати чи вигоди для досягнення згоди особи, яка має владу над іншою особою, для експлуатації. Експлуатація включає в себе, принаймні, експлуатацію проституції інших осіб чи інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю чи послуги, рабство чи подібну до рабства практику, поневолення або вилучення органів.

У даний момент найбільш повне визначення торгівлі людьми дає «Протокол з попередження торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми», який доповнює Конвенцію ООН про боротьбу з транснаціональною організованою злочинністю. Протокол є основним сучасним документом, спрямованим на боротьбу з цим кримінальним правопорушенням. Він визначає торгівлю людьми як: Здійснення з метою експлуатації вербування, перевезення, передачі, приховання чи отримання людей шляхом погрози силою або її застосування чи інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою чи вразливістю стану або шляхом підкупу у вигляді платежів чи вигод для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу [139].

У звіті Державного департаменту США про торгівлю людьми у світі у 2016 році Україну помістили в другу групу як «країну походження, транзиту й призначення для чоловіків, жінок та дітей, які зазнають примусової праці та сексуальної експлуатації». Кількість випадків торгівлі людьми та рабства в Україні почастишали. Росія залишається основною країною призначення для торгівлі людьми з України – 67% випадків у 2016 році. На другому місці – країни-члени Європейського Союзу, звідки повернулося 17% постраждалих осіб, з них понад 86% постраждали у Польщі, решта – в Італії, Німеччині, Греції, Фінляндії, Литві, Австрії, Чехії та Великобританії [140].

Жертвами торгівлі людьми можуть стати чоловіки, жінки, діти. Метою торгівлі жінками може бути насильницький шлюб, примусова праця, використання в домашньому господарстві і промисловому чи сільськогосподарському секторах, народження дитини примусово чи за замовленням, використання в сексуальному бізнесі. Чоловіків переважно використовують на будівництвах, у промисловості, сільському господарстві, дітей – у жебрацтві, осіб будь-якої статі і віку – для вилучення і трансплантації органів [139]. Крім всього з'явився новий вид експлуатації – торгівля людьми з метою використання у перевезенні наркотичних речовин [140].

Підводячи підсумки, зауважимо, що відповідно до географічного розповсюдження незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом найбільш криміногенними областями є Харківська, Донецька, Луганська, Одеська, Сумська, Закарпатська, Рівненська, Львівська області. Найпоширенішими способами незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом є викрадення, придбання, привласнення, вимагання документів, заволодіння ними шляхом шахрайства. Крім того, варто виокремити такі шляхи використання паспорту або іншого важливого особистого документу, як повна підробка; часткова зміна інформації в чинному документі; фальсифікація або використання чинного документа без змін. Що стосується механізму використання паспортів або інших особистих важливих документів, варто звернути увагу на такі, як отримання суб'єктивних

прав передбачених для окремої категорії осіб, отримання кредитних коштів, оформлення кредитної картки, іпотеки, оформлення позики, оформленні документів на машину, у туристичній сфері, шахрайство з нерухомістю, укладання нікчемних угод про оренду нерухомості, при влаштуванні на роботу, нелегальна міграція, знищення або пошкодження паспорту або інших особистих важливих документів, торгівля людьми.

Таким чином, враховуючи вищезазначене, зважаючи на широкий спектр можливостей щодо злочинного використання паспорту або іншого особистого важливого документу запобігання незаконному заволодінню такими предметами кримінального правопорушення є вкрай важливими.

2.2. Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють незаконне заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом.

Особистість злочинця є однією з головних кримінологічних проблем. Вона займає центральне місце серед детермінант окремого кримінального правопорушення та злочинності взагалі і саме вона, в першу чергу, є відповідною точкою аналізу причин злочинної поведінки й основним об'єктом профілактичного впливу з метою попередження кримінальних правопорушень. [141, с. 64-65].

Вивчення особи злочинця, яка посягає на особистий важливий документ передбачає виявлення в неї специфічних рис, які б характеризували її. У кримінології існує декілька концепцій структури особи злочинця. Ми поділяємо думку О. Г. Кальмана щодо системи основних ознак кримінологічної характеристики особи злочинця, який виділяв наступну її структуру: соціально-демографічна характеристика; кримінально-правова; морально-психологічна характеристика та інтелектуальні, емоційні та вольові якості злочинця.

1. Соціально-демографічні ознаки особи злочинця включають у себе: стать, вік, освіту, сімейний стан, місце проживання, громадянство, матеріальне забезпечення, професійну приналежність й інші дані демографічного характеру. Ці ознаки властиві будь-якій особі й самі по собі не мають кримінологічного значення. Але у статистичній звітності стосовно осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, соціально-демографічні ознаки дають важливу інформацію, без якої неможлива повна кримінологічна характеристика особи злочинця [149, с. 136].

Аналіз вивчених кримінальних справ, що пов'язані з незаконним заволодінням паспортом або іншим особистим важливим документом, свідчить про те, що в 73,87 % злочинцями були чоловіки, а в 26,13 % – жінки. Особи жіночої статі зазвичай можуть допомагати у групових кримінальних правопорушеннях вчинених у змові з чоловіками. Статистичні відомості Державної судової адміністрації України підтверджують те, що аналізовані посягання досить часто вчиняють жінки, але відсоток засуджених за них жінок значно менший – 18,23 %. Відповідно до статистичних даних, значна частина жінок не отримує покарання за вчинення цих кримінальних правопорушень.

Ще однією з ключових ознак є співвідношення осіб за громадянством та національністю, яке виглядає наступним чином: 98,49% – громадяни України, 1,51% громадяни інших держав (за результатами вибіркового дослідження – це країни колишнього Союзу радянських соціалістичних республік). Вчинення досліджуваної групи кримінальних правопорушень переважно громадянами, зумовлено подальшою злочинною діяльністю на яку спрямований злочинний умисел.

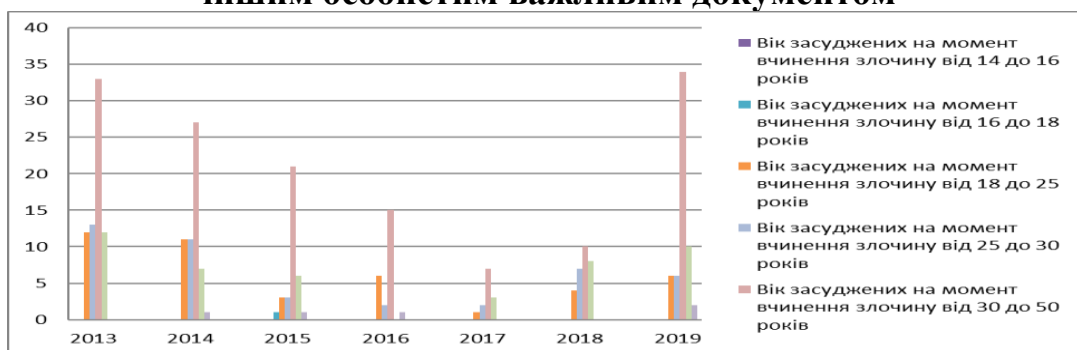
З віком пов'язані певні біологічні, психологічні та психічні зміни в структурі особистості. Варто відмітити, що суб'єктом незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом є загальний суб'єкт, у зв'язку з чим неповнолітня особа не може бути розглянута як правопорушник.

Найбільш криміногенною при вчиненні кримінальних правопорушень передбачених ч. 3 ст. 357 КК України виявилася група осіб від 30 до 50 років - 51,75% правопорушників саме такої вікової групи. Приблизно однакову питому вагу мають вікові групи від 18 до 25 років (16,58%), від 25 до 30 років (15,57%) та від 50 до 65 років (14,07%). Незаконне заволодіння особистим важливим документом, є кримінальним правопорушенням, що в основному вчиняється особами більш старшого віку. Поясненням цього може слугувати те, що для злочинної діяльності такого типу, злочинцю необхідно мати певний життєвий досвід, психологічні якості, які сприяли б подальшому вчиненню пов'язаних кримінальних правопорушень (Додаток А,Б).

Наочне уявлення про розподіл злочинців, які вчинили незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом, за віком показано на рис. 2.2.1.

Рисунок 2.2.1.

Розподіл за віком осіб, які вчинили незаконне заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом

Як відомо, високий освітній рівень проявляється як антикриміногенний фактор [150]: чим вище рівень освіти людини, тим менше ймовірність вчинення нею кримінального правопорушення.

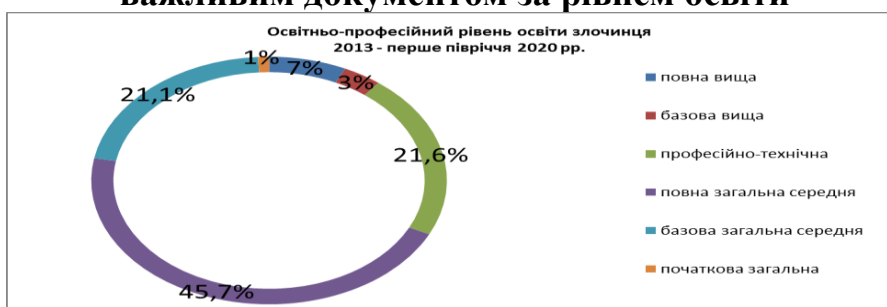
Слід відмітити, що аналіз освітньо-професійного рівня освіти показав, що незаконне заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом вчиняють у більшості випадків особи з загальним рівнем освіченості. Вивчення архівних кримінальних проваджень, матеріалів кримінального провадження свідчить, про те, що освітній рівень, осіб, які посягали на особисті важливі документи характеризується наступним чином:

особи, що мали повну загальну середню складають 45,72%, професійно-технічну - 21,6%, базову загальну середню - 21,1%, повну вищу освіту мали лише 7,03% (Додаток А,Б).

Наявність повної загальної середньої освіти можна пояснити тим, що вчинення такого виду кримінального правопорушення потребує певного рівня розумових здібностей, комунікабельності та інтелектуального підґрунтя. Особливо це стосується того випадку, коли злочинець в подальшому має на меті подальше вчинення кримінальних правопорушень з використанням паспорту або іншого важливого особистого документу, який було здобуто незаконним шляхом.

Рисунок 2.2.2.

Розподіл осіб, які вчинили незаконне заволодіння особистим важливим документом за рівнем освіти

Найбільша частка осіб, які вчинили кримінальні правопорушення передбачений ч. 3 ст. 357 КК України, ніде не навчалися та не працювали, будучи працездатними (77,88%), цікаво, що пенсіонери складають 7,03% від загальної кількості злочинців. Аналіз роду занять осіб, які скоювали ці кримінальні правопорушення, свідчить, що приблизно однакову питому вагу має кількість робітників (5%) та безробітних (4,51 %). Близько 50% злочинців фактично перебували на утриманні членів родини або органів соціального захисту населення (Додаток А,Б).

Значний інтерес для побудови кримінологічного портрета особистості злочинця, становить аналіз попередніх судимостей. Вчинення умисного кримінального правопорушення знову при наявності незнятої або непогашеної судимості за вчинення нового умисного кримінального правопорушення може свідчити про стійкість антисоціальних поглядів особи, його ігноруванні загальноновизнаних соціальних цінностей, нехтування нормами права і моралі [91, с. 105].

Згідно із статистичними даними 26,13% осіб було засуджено за вчинення кримінальних правопорушень зазначеної категорії та мали не зняту або непогашену судимість, з яких, 61,53% злочинців мали одну судимість, а 25% - мали три і більше судимостей, 13,46% злочинців мали дві судимості. 65,38% злочинців раніше вчиняли кримінальні правопорушення проти власності, 19,23% - кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи (Додаток А,Б).

Отже, здебільшого особи, засуджені за ч. 3 ст. 357 КК України, раніше вчиняли переважно корисливі та корисливо-насильницькі кримінальні правопорушення.

Лише 1,5 % випадків кримінальних правопорушень спрямованих на незаконне заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом мали груповий характер та були вчинені у складі групи осіб без попередньої змови та групи осіб за попередньою змовою або у складі організованої групи. За аналізований період не було випадків засудження осіб за вчинення таких кримінальних правопорушень у складі злочинної організації (Додаток А,Б). Наведені данні свідчать про те, що злочинна діяльність здійснюється переважно одноособово.

Важливо дослідити й кримінальне покарання, якому підлягали злочинці. Найбільшу питому вагу серед осіб, вироки (постанови) щодо яких набрали законної сили, становлять засуджені особи 75 % (303) (Додаток А,Б).

Найбільшу питому вагу становить призначення засудженим за вчинення кримінальних правопорушень за ч. 3 ст. 357 КК України такого покарання, як штраф 43,31% , арешт 4,95%, обмеження волі 2,97% та позбавлення волі на строк від 1 до 10 років 1,73%. Звільнено від відбування покарання з випробуванням 20,54% осіб, у наслідок амністії – 1,23%. Таким чином, судом переважно обиралися заходи, не пов'язані з ізоляцією від суспільства. Призначено покарання за сукупністю кримінальних правопорушень до 16,08% обвинувачених (Додаток А,Б).

Великим є відсоток осіб, провадження щодо яких було закрито – 24,75%. При цьому основною підставою для закриття провадження слугувало примирення винного з потерпілим 32%, 8% проваджень було закрито, у зв'язку з дійовим каяттям та 4% у зв'язку зі смертю обвинуваченого (Додаток А,Б).

На думку більшості науковців, морально-психологічна підсистема особи злочинця містить чотири основні структурні елементи, серед яких підструктури:

- спрямованості (сукупність пов'язаних із правосвідомістю соціально значущих якостей особистості, зокрема світогляд, особистісні орієнтації, соціальні установки, ключові мотиви тощо);
- психічних форм відносин, які виявляються в пізнавальних процесах, психічних, емоційних станах особи;
- темпераменту й інших біологічних, спадково зумовлених властивостей, що поряд із соціальними чинниками впливають на формування характеру людини;
- досвіду (знання, навички, звички та інші якості, що визначають вибір форм діяльності) [153, с. 286].

Матеріальний успіх та матеріальна забезпеченість це цінність, яка завжди була вагомою у структурі цінностей і набула значущості зараз, в ринкових умовах розвитку українського суспільства, коли життєвий успіх пов'язаний з рівнем споживання матеріальних благ. Але більша частина населення України належить до категорії бідних, їхні матеріальні можливості обмежені. При цьому зростає жорсткість боротьби за «місце під сонцем», скорочується можливість чесною працею змінити соціальний статус у бік його підвищення. Все це відображається у психіці людини, де формуються, як дослідив професор М.Й. Варій, псі-програми відповідної поведінки, зокрема кримінальної [154, с. 246].

Варто зазначити, що всім злочинцям без виключення добре відомі норми чинного законодавства, якими охороняється життя, здоров'я людини, чужа власність, їх правова оцінка, можливі несприятливі наслідки недотримання цих нормативних імперативів і моральний осуд оточуючими. Деякі злочинці, ставали жертвами насильницьких, корисливих і навіть корисливо-насильницьких правопорушень. Проте, вони діяли врозріз наявних знань, життєвого досвіду [91, с. 120].

Вищенаведене, підкреслює ущербність правосвідомості таких осіб, її деформацію, що характеризується зміною стану цієї правосвідомості, при якій у носіїв формуються певні ідеї, уявлення, погляди, знання, почуття і настрої, переживання і емоції, які спотворено відображають юридичну дійсність і виражають негативне ставлення до діючого права, законності і правопорядку [9292].

Злочинець, який посягає на паспорт або інший особистий важливий документ схожий з іншими категоріями злочинців (крім розкрадачів). Однак у нього відзначається можливість більш високого контролю своєї поведінки. Профіль злодіїв має подібність із профілем корисливо насильницьких злочинців, їхні психологічні особливості подібні корисливо насильницьким, але мають значно менший ступінь виразності. Вони більш соціально адаптовані, менш імпульсивні, мають меншу ригідність і стійкість афекту, більш рухливі, у них менше виражена тривога і загальна незадоволеність актуальним становищем. Їхня агресивність значно нижча і вони більшою мірою можуть контролювати свою поведінку. Поведінка їх у порівнянні з іншими злочинцями відрізняється гнучкістю, упевненістю при необхідності приймати рішення. І якщо поведінка убивць направляє в основному афективними ідеями і перекрученими соціальними вимогами, а імпульсивна поведінка корисливо насильницьких злочинців обумовлена складнощами в засвоєнні й усвідомленні соціальних норм, то для злодіїв характерна гарна орієнтація (у порівнянні з іншими злочинцями, крім розкрадачів) у цих нормах і вимогах, але, незважаючи на це, внутрішнє неприйняття їх і свідоме порушення. Вони найбільш товариські, з добре розвинутими навичками спілкування й більшою мірою прагнуть до встановлення міжособистісних контактів. Вони соціально адаптовані. Для них менш характерна реакція самодокору і самозвинувачення за зроблені раніше асоціальні дії [156, с.70-71].

Образ злочинця був би неповним без характеристики психологічної та психічної сторони особи. Психічні розлади здатні справити помітний вплив на поведінку людини. У 78,32% злочинців, виявлено психічні аномалії, які в цілому не виключали осудності (Додаток А,Б). Психологічні властивості часто впливають і на рецидив злочинності. Зокрема виділяються такі психологічні детермінанти: примітивізація інтересів і потреб, орієнтація на безпосередні бажання і вигоди, закомплексованість, прагнення компенсувати низький соціальний статус, соціальну ізольованість, демонстративність в додержанні жаргону, традицій і звичаїв злочинного середовища, його ієрархії, озлобленість, нестриманість, неадекватність і примітивізм емоційних реакцій [157, с. 15].

Окрему увагу слід звернути на психічні аномалії та їх вплив на особу.

Загалом, у більшості людей з психічними аномаліями переважають нормальні психічні явища і процеси, а тому вони в основному зберігають свої соціальні зв'язки: в переважній більшості випадків такі особи працездатні, дієздатні і осудні [157, с.15].

Психічні аномалії сприяють виникненню або породжують такі риси характеру, як дратівливість, агресивність, жорстокість, знижують вольові процеси, підвищують навіюваність, ускладнюють контрольні механізми. Психічні аномалії є перепорою для соціалізації індивіда, засвоєння ним суспільних цінностей, встановлення нормальних зв'язків і відносин, заважають певним видам діяльності, в тому числі трудовій, підвищують вірогідність вчинення протиправних дій, ведення антисуспільного способу життя [158, с. 8-9].

За результатом аналізу кримінальних проваджень та судових справ можна зробити висновок лише щодо одного показника морально-психологічної характеристики особистості злочинця, який вчинив незаконне заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом. Це вчинення їх у стані сп'яніння (алкогольного та наркотичного): 28,64 % засуджених на момент вчинення кримінального правопорушення перебували у стані алкогольного сп'яніння (Додаток А,Б); показовим є те, що за 6 років, які було досліджено не було зареєстровано жодної особи у стані наркотичного сп'яніння [10, с. 54].

2. Інтелектуальні, емоційні та вольові якості.

Особистість злочинця характеризується такими негативними моральними якостями, як скупість, малодушність, підлість, нескромність, авантюризм, нігілізм, духовна порожнеча і цинічне ставлення до моральних цінностей суспільства і т.д. Але у неї зберігаються і позитивні моральні якості, на які спирається процес перевиховання злочинців, їх ресоціалізації [159].

Для характеристики особи злочинця, що незаконно заволодіває паспортом або іншим важливим особистим документом, нами були визначені основні соціально-демографічні, соціальні, морально-психічні якості та кримінально-правові. Особа злочинця є одним із найважливіших структурних елементів кримінологічної характеристики усіх кримінальних правопорушень, і незаконне заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом не є виключенням.

При всьому різноманітті існуючих в кримінології підходів щодо структури особистості злочинця вважаємо за доцільне проводити вивчення такої особистості, використовуючи наступну схему змістовних блоків кримінологічної характеристики особистості правопорушника: а) соціально-демографічні; б) кримінально-правові; в) морально-психологічні та г) психічні ознаки; д) інтелектуальні, емоційні та вольові якості.

Проведене дослідження дало можливість виділити характерні соціально-демографічні ознаки осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, передбачені частиною 3 статті 357 КК України. Переважно це громадяни України, особи чоловічої статі віком від 30 до 50 років – 51,75%, які мають повну загальну середню освіту - 45,72%, більшість з них є працездатними, які не працюють і не навчаються – 77,88%. Характерною особливістю злочинності

є частка осіб, які мали незняту або непогашену судимість – 26,13%, при цьому варто зазначити, що 65,38% злочинців раніше вчиняли кримінальні правопорушення проти власності, 19,23% - кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи.

Звертає на себе увагу, незначна кількість кримінальних правопорушень - 1,5 % спрямованих на незаконне заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом, які мали груповий характер та були вчинені у складі групи осіб, а також практична відсутність кримінальних правопорушень цієї категорії, які були вчинені особами у стані алкогольного, наркотичного, токсичного, психотропного сп'яніння, що пояснюються умисним характером таких кримінальних правопорушень, де досягнення злочинного результату повністю залежить від цілеспрямованої, заздалегідь підготовленої, вольової діяльності правопорушника.

Проведений аналіз стану судимості осіб, які вчинили кримінальні правопорушення щодо незаконного заволодіння паспортом або особистими важливими документами, дозволив зробити висновок, що типовими рішеннями у справах цієї категорії є призначення покарання у вигляді штрафу - 54,16%, та звільнення від покарання з випробуванням – 30,09 %, 36,36 % справ було закрито, у зв'язку з примирення винного з потерпілим.

2.3. Кримінологічні детермінанти незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом.

Враховуючи, що детермінанти незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом є малодослідженою, вважаємо за необхідне розглянути теоретичні та прикладні аспекти детермінації цього різновиду злочинної поведінки. Для визначення основних детермінант даного кримінального правопорушення ми користувалися даними авторського кримінологічного дослідження кримінальних проваджень за ч. 3 ст. 357 КК України, опитуванням працівників правоохоронних органів, а також науковими теоріями, концепціями та поглядами на загальні питання детермінації злочинності.

Пропонуємо використовувати таку класифікацію детермінантів незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом соціально-економічні, політико-правові, морально-психологічні:

а) соціально-економічні (соціальна стратифікація - розшарування суспільства з ознаками зростаючого нерівності, падіння рівня життя, прогресуючого зубожіння, незабезпеченість населення товарами, житлом, послугами, низький рівень доходів, недоліки у сфері зайнятості населення тощо);

б) політико-правові (недоліки у сфері розробки та реалізації економічної політики держави, що тісно пов'язана з економічними факторами, недосконале державне регулювання економічних процесів, правовий нігілізм, правова легковажність, відсутність політичної та правової культури та ін.);

в) морально-психологічні (недостатній освітній рівень населення, звичаї, традиції, стереотипи поведінки, які обумовлені етнопсихологічними, національними, релігійними, історичними та іншими особливостями тощо) [164, с.92].

Слід зазначити, що незважаючи на те, що незаконне заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом розташовано в розділі XV Кримінального кодексу України «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян» ми впевнені, що ця група кримінальних правопорушень стосується переважно кримінальних правопорушень проти власності, а отже охоплює досить широке різноманіття природи детермінант як за походженням, так і за механізмом впливу на злочинність.

Найперше належить зазначити, що в структурі детермінації кримінальних правопорушень прийнято виокремлювати дві групи обставин: обставини формування особистості (антисуспільна установка) та обставини зовнішнього матеріального світу (конкретна життєва ситуація), що впливають на особу в процесі вибору нею злочинної поведінки.

Щодо антигромадської установки особистості слід зазначити, що це стан психічного здоров'я, в якому людина має довгострокову схему маніпулювання, експлуатації або порушення прав інших. Психологи довели, що негативні зміни відбуваються з людиною починаючи з 15 років. Основними критеріями ідентифікації негативних змін в установках особистості, яка посягає на паспорт або інший особистий важливий документ є: невідповідність соціальним нормам; безвідповідальність; оманливість; байдужість до добробуту інших; безрозсудність; неспроможність заздальгідь спланувати своє життя; дратівливість і агресивність. Такі злочинці проявляють риси імпульсивності, високої негативної емоційності та низького сумління, стан пов'язаний з широким діапазоном міжособистісних і соціальних порушень [167; 168].

Варто зазначити, що установки особистості формуються під впливом різноманітних чинників, тож у рамках цього дослідження нам уявляється можливим зосередити свою увагу лише на основних групах факторів, що підтверджується результатами аналізу кримінальних проваджень. До їх числа ми віднесли: соціально-економічні та морально-психологічні, політико-правові [162, с. 86].

Багатьма вченими та психологами доведено, що родина має визначальний вплив на формування особистості. Родина повинна, по можливості, забезпечувати підлітку адекватну соціальну підтримку, останній повинен відчувати матеріальну стабільність і впевненість у задоволенні необхідних потреб законним доступним способом. Сім'я покликана бути джерелом добра, турботи і доброзичливості до дитини, що відбивається на його подальших вчинках і поведінці. В іншому випадку при невиконанні чи неналежному виконанні батьками покладених на них обов'язків по вихованню дитини, що призвело до вчинення останнім кримінального правопорушення, їх необхідно залучати до юридичної відповідальності [167; 168].

За результатами вивчення кримінальних проваджень було встановлено,

що приблизно 63% злочинців (Додаток А,Б), засуджених до незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом виховувались та/або проживали в родинях, з неміцними сімейними зв'язками, нездоровими стосунками між подружжям; нездоровими взаємовідносинами між батьками і дітьми; з наявною аморальною, протиправною поведінкою батьків або дорослих членів сім'ї, зокрема пияцтво, прояви злоби, жорстокості, вульгарності, систематичне здійснення протиправних вчинків, порушення правил спільного проживання; притягнення батьків або дорослих членів сім'ї (іноді неодноразове) до кримінальної відповідальності тощо [96, с. 43]. При цьому, варто зазначити, що серед злочинців з проблемними сім'ями, відсоток злочинців, які виховувалися в повних складає 30% та не повних сім'ях 33%, показники практично не відрізняються, це ще раз доводить той факт, що визначальним у формуванні особистості є взаємозв'язки в середині родини, але ж ніяк не обов'язкова наявність і батька і матері (Додаток А,Б).

Враховуючи несприятливу сімейну обстановку, злочинці, засуджені до незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом, як правило закоренілі циніки, безпринципні, розбещені індивіди, люди з перекрученими потребами, шкідливими звичками [96, с. 43].

Отже, пропонуємо проводити роз'яснювальну роботу з населенням на все державному рівні, з метою поширення у суспільстві думки про те, що одна із ролей сім'ї може і повинна зводитися до блокування у підлітків користолюбства, виховання у підростаючого покоління розуміння того, що матеріальне благополуччя не повинно бути єдиним критерієм життєвого успіху [169; 170; 171].

Наступною соціальною установою, що покликана сприяти належному формуванню особи, є школа. Необхідно підкреслити, що в школі вчителі зобов'язані здійснювати патронаж не тільки над підлітками, що мають ознаки асоціальності, а також над тими, хто має відхилення в розвитку і не засвоює належним чином навчальну програму, оскільки це часто призводить до невротичних станів, збудженості, агресії, порушень вольової сфери, зниження контролю над вчинками, що призводять, в тому числі, і до вчинення протиправних діянь [172].

Крім того, негативну роль у формуванні особи часто відіграє найближче побутове оточення, під яким розуміють один з різновидів мікросередовища (поза межами сім'ї, школи, трудового колективу), в якому людина тривалий час перебуває, взаємодіє з її членами, спільно переслідує недозволені цілі, підкоряючись відповідним звичкам і нормам, навіть іноді всупереч власним поглядам і оцінкам на такі цілеспрямовані [174; 175].

За даними вивчення кримінальних проваджень 70% злочинців, які посягали на паспорт або інший особистий важливий документ мали несприятливе коло спілкування, з антисоціальними ухиленнями, проводили вільний час за осудливими формами розваг і аморальної поведінки (наприклад, систематичні спільні випивки, азартні ігри, безглузді зборища у дворах, під'їздах, підворіттях, грубе порушення громадського порядку і т. ін.) більш того, не бажали шукати роботу та/або підвищувати свій освітній та

професійний рівень; що сприяло виникненню та фіксуванню специфічних норм і зразків поведінки, самоствердження в них, засвоєння негативної групової психології, що неминуче ослаблює вплив позитивного середовища [96, с. 45].

З огляду на характер незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом, серед причин вчинення такого посягання, домінує спрямованість злочинних дій на незаконне отримання певних переваг. Першопричина таких кримінальних правопорушень полягає, насамперед, у розбіжностях між певними матеріальними прагненнями (цілями) та можливостями їх реалізації. Відтак, злочинець, який посягає на паспорт або інший особистий важливий документ переконаний у неможливості задовольнити свої потреби правомірним шляхом. Факторами, що детермінують подібну поведінку виступають різноманітні негативні тенденції в економічній сфері, зокрема безробіття, високий рівень інфляції, стрімке зростання цін на фоні низького рівня грошового забезпечення та як наслідок – падіння рівня життя та збідніння значної частини населення [162, с. 86].

Ще одним важливим чинником є наявність місця постійної роботи та особливості трудового колективу. За даними нашого кримінологічного дослідження, 77,88 % осіб, які вчинили незаконне заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом, не були офіційно зайняті суспільно корисною працею, не навчалися та не займалися підприємницькою діяльністю, хоча були працездатними, а отже, не мали стабільного, легального джерела доходу. Близько 50% злочинців фактично перебували на утриманні членів родини або органів соціального захисту населення (Додаток А,Б). Як справедливо відзначається в спеціальній літературі, втрата колишнього соціального статусу, зниження рівня життя величезної частини населення, прогресуюче зростання безробіття призводять до того, що все більше число людей, відчуваючи непевність у майбутньому і не маючи можливості отримати роботу за фахом, змушені орієнтуватися на спосіб життя, пов'язаний з порушеннями норм моралі і права [178].

Таким чином, негативне значення в несприятливому моральному формуванні особистості злочинців, в тому числі тих, які посягають на паспорт або інший особистий важливий документ, мають і обставини матеріального порядку: матеріальна незабезпеченість окремих верств населення, їх незадовільний побутовий устрій; низька заробітна плата та пенсії, відсутність постійної роботи, значна вартість ліків і медичної допомоги, неможливість задоволення елементарних потреб; істотна відмінність матеріального становища громадян; тимчасовий збіг складних життєвих обставин матеріального порядку т. ін. [96, с. 45].

Враховуючи, що частка кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним заволодінням паспорту вчиняється на території приймаючих держав з метою нелегальної міграції, в небагатьох випадках злочинцями є іноземці (1,51%), але все ж таки варто зазначити, що вчинення кримінальних правопорушень іноземцями може бути пов'язано з невідповідністю ціннісних установок. При цьому самі мігранти можуть бути впевнені в тому, що не здійснюють ніяких протизаконних і аморальних діянь, оскільки на їх

батьківщині такі дії тягнуть за собою вкрай незначні покарання [179, с. 58-59].

Слід зазначити, що засоби масової інформації (телебачення, радіо, кіно, естрада, книжкова продукція) та соціальні мережі, зараз є масовою формою виховання багатьох людей. Ми є свідками того, як з екранів кіно і телебачення, з естрадних підмостків, на радіопередачах, у літературних публікаціях ще й досі широко пропагуються жорстокість, культ сили, неповага до особи та її гідності, цинізм, екстремізм, вандалізм, міжнаціональна ворожнеча, блатна субкультура (це в країні, де мільйони людей пройшли через виправно-трудова колонії, табори і в'язниці). Усе це, звичайно ж, справляє безпосередньо провокуючий вплив на окремих індивідів [96, с. 46].

Підсумовуючи варто зазначити, що вирішальний вплив на формування особистості, безперечно, здійснюють умови її існування. Однак відомими є випадки, коли в однаковому середовищі виростають різні (з точки зору їх індивідуально-психологічних особливостей) люди, і в той же час буває так, що в зовсім різних умовах формуються однакові за своїми нахилами особи. Очевидно, що не всі об'єктивні відносини сприймаються людиною та стають невід'ємною частиною її цілісного утворення. До внутрішньої структури особистості входять головним чином ті суспільні відносини, котрі передусім відповідають її біологічній природі та психофізичним особливостям [176, с.27-28].

Крім цього, вбачаємо за належне виділити також і політичні та правові фактори злочинності, що в результаті недоліків політико-правової системи істотним чином позначаються на рівні злочинності, пов'язаної з незаконним заволодінням паспортом або іншим важливим особистим документом [181, с.129].

До детермінант політико-правового характеру варто віднести недоліки у сфері розробки та реалізації економічної політики держави, що тісно пов'язана з економічними факторами, недосконале державне регулювання економічних процесів [164, с.92], нестабільність політичного режиму та кримінальної політики, правовий нігілізм, правова легковажність, відсутність політичної та правової культури, що спонукають злочинців до вчинення незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом [164, с. 129-130].

При цьому, з метою запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом слід враховувати, що причини правового характеру прямо пов'язані з відповідними умовами злочинності, а саме недосконалістю законодавства, недоліками правозастосовної практики, неефективністю правового виховання та профілактики [181, с. 130].

У результатів опитування працівників правоохоронних органів встановлено правові чинники, які мають криміногенне значення для запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з незаконним заволодінням паспорту або іншим особистим важливим документом, зокрема: порушення принципу невідворотності покарання 24% (70); бездіяльність деяких законодавчих актів щодо запобігання 21% (62); нестабільність і непослідовність прийняття законодавства 18% (53) (Додаток В,Д); проблеми

кримінально-правової оцінки суспільно небезпечних діянь, а також кримінально-процесуального законодавства 11% (32); неефективність застосування кримінального закону у рамках судової системи 26%(76) [182, с. 104].

Крім того, працівники правоохоронних органів засвідчили, що існують недоліки організаційної діяльності у запобіганні незаконному заволодінню паспорту або іншим особистим важливим документом є: перевантаження правоохоронної системи 18% (53) (Додаток В,Д); низький рівень оперативного запобігання кримінальних правопорушень 8% (23) (Додаток В,Д); невідповідність системи заходів запобігання злочинності її цілям 12% (35) (Додаток В,Д); відсутність координації та взаємодії в роботі правоохоронних органів 21% (62) (Додаток В,Д); відсутність законодавства щодо запобігання незаконному заволодінню паспорту або іншим особистим важливим документом 19% (56); низький професійний рівень співробітників правоохоронних органів щодо провадження діяльності із запобігання незаконному заволодінню паспорту або іншим особистим важливим документом 8% (23) (Додаток В,Д); низький рівень їх матеріально-технічного забезпечення 14% (41) [182, с. 104].

В кримінології конкретна життєва ситуація визначається як поєднання (комплекс) обставин життя даної людини, які безпосередньо впливають на її поведінку в даний момент. Така ситуація може спровокувати вчинення кримінального правопорушення або стати для нього підходящим приводом [183Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 73]. Конкретна життєва ситуація становить сукупність обставин життя певної особи перед здійсненням кримінального правопорушення [184, с. 6; 185, с. 443].

Вітчизняний кримінолог Б.М. Головкін під конкретною життєвою ситуацією розуміє обставини життя або події, з якими зіштовхнулася людина безпосередньо перед вчиненням кримінального правопорушення і які вплинули на її мотивацію та прийняття рішення діяти у певний спосіб. Події та обставини, які її утворюють повинні відбуватися напередодні або безпосередньо перед вчиненням кримінального правопорушення [186, с. 114].

В кримінології проведено розмежування між ними шляхом визначення понять: формуючої, індивідуально-формуючої, передкримінальної (життєвої), кримінальної, посткримінальної ситуацій [188, с. 89].

Індивідуально-формуюча ситуація – система факторів, умов, обставин, що здійснили вирішальний вплив на злочинця, формування його особистісної спрямованості й суспільно небезпечних установок.

Передкримінальна (життєва) ситуація – це сукупність обставин, що безпосередньо передують кримінального правопорушення й у взаємодії з особистісними якостями суб'єкта призводять до вчинення ним злочинних дій [189, с. 87].

Кримінальна ситуація – це сукупність обставин, які склалися на момент вчинення кримінального правопорушення і впливають на рішення, що приймаються суб'єктом кримінального правопорушення, та його кримінальну поведінку. Наприклад, пручання жертви може спонукати злочинця до

застосування зброї або іншого фізичного насильства, яке він не планував.

Посткримінальна ситуація – сукупність усіх обставин, що склалися після вчинення кримінального правопорушення (враховуючи його наслідки) та впливають на поведінку злочинця і жертви кримінального правопорушення та мають кримінально-правове значення (наприклад, обставини, що обтяжують та пом'якшують відповідальність).

Віктимологічну ситуацію як сукупність обставин формування особистості з підвищеними віктимними потенціями, а саме: конкретна передзлочинна (життєва) ситуація, кримінальне правопорушення й обставини, що склалися після кримінального правопорушення, у яких безпосередньо реалізується індивідуальна віктимність, Д. В. Рівман розглянув як єдиний причинно пов'язаний процес [189, с. 89]. Більше того, він наголошує, що віктимологічну і кримінологічну ситуації реалізують у взаємодії, позаяк на етапах конкретної дозлочинної (життєвої) ситуації та ситуації кримінального правопорушення, а в низці випадків – і після нього, вони збігаються. Різниця лише в тому, з яких позицій їх сприймають злочинець і потерпілий, у чому об'єктивно виявляється тиск на кожного з них [187, с. 126].

Конкретна життєва ситуація, яка безпосередньо передуює кримінального правопорушення, може бути як причиною вчинення кримінального правопорушення, так і умовою щодо його реалізації, що також впливає на формування злочинної мотивації і сприяє прийняттю рішення та плануванню злочинних дій в умисних кримінальних правопорушеннях [187, с. 127].

Водночас, варто зазначити, що антисуспільна установка та конкретна життєва ситуація безпосередньо не спричиняють вчинення кримінального правопорушення, їх слід розглядати лише як умови (детермінанти) вчинення конкретних кримінальних правопорушень щодо незаконного заволодіння паспортом чи іншим важливим особистим документом.

Підсумовуючи, зазначимо, що перелік факторів детермінації незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом не є вичерпним. Розглядаючи їх системно, можна розділити їх на такі групи: соціально-економічні, політико-правові, морально-психологічні. У кожному конкретному випадку вчинення аналізованих злочинців фактори можуть виступати в більшій чи меншій мірі.

Розглянуті вище детермінанти, діючи у сукупності та виявляючи тісні кореляційні зв'язки, чинять деструктивний вплив на всіх членів суспільства, водночас лише особи з сильною волею та самоаналізом спроможні чинити внутрішній опір таким детермінантам та не піддаватися на оманливу ідею досягнення будь-якого блага без наполегливої праці.

РОЗДІЛ 3

ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОНОМУ ЗАВОЛОДІННЮ ПАСПОРТОМ АБО ІНШИМ ВАЖЛИВИМ ОСОБИСТИМ ДОКУМЕНТОМ

3.1. Загальносоціальне запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом.

Запобігання злочинності – це соціальна політика держави, спрямована на подолання криміногенно небезпечних протиріч у суспільних відносинах з метою їх позитивного вирішення і поступового витиснення (так зване загальносоціальне запобігання), а також спеціальна випереджальна практика протидії формуванню і реалізації на різних стадіях злочинних проявів (спеціально-кримінологічне запобігання) [190, с. 16].

Відповідно до спільного Плану дій Європейського Союзу (ЄС) з боротьби з організованою злочинністю 98/733/ЛНА від 21 грудня 1998 року запобігання злочинності визначається як «діяльність, що сприяє зменшенню злочинності як соціального феномену як кількісно, так і якісно завдяки постійним і структурованим заходам співробітництва або через спеціальні ініціативи» [9].

Таким чином, структурована система дій включає:

- державне загальносоціальне запобігання злочинності, спрямоване на усунення суспільних передумов злочинної неминучості (чинників, що безпосередньо або опосередковано формують чи викликають різну за глибиною стійкості людську соціальну недосконалість або сприяють поширенню її проявів) [192];

- спеціально-кримінологічне запобігання злочинності як комплекс довготривалих заходів, спрямованих на різні ланки ланцюгу розвитку злочинної поведінки, що включає також індивідуальне запобігання злочинності – різновид запобіжної діяльності щодо конкретної особи [194, с. 211].

- віктимологічне запобігання кримінальним правопорушенням - система взаємопов'язаних заходів, спрямованих на виявлення та усунення або нейтралізацію чинників, які формують особисту чи масову можливість стати жертвою кримінального правопорушення [195, с. 5].

Загальносоціальне запобігання кримінальним правопорушенням є першим фундаментальним напрямом, покликаним удосконалити суспільні відносини в соціально-економічній, політичній, ідеологічній, правовій, морально-психологічній та інших сферах. Тому цей рівень запобігання злочинності передбачає вироблення такого соціально-психологічного механізму в суспільстві, який би давав можливість блокувати деструктивну поведінку та усувати причини та умови, що їй сприяють [196, с. 143; 197].

Основною метою такого виду запобігання є сприяння добробуту людей і заохочення їх правомірної поведінки через соціальні, економічні, медичні та освітні заходи, при чому особлива увага приділяється дітям і молоді [191, с. 13].

Західні кримінологи пропонують використовувати два основні підходи у протидії злочинності: репресивний і запобіжний (превентивний) або традиційний і нетрадиційний.

Традиційний підхід (репресивний), пов'язаний, насамперед, із належним функціонуванням системи кримінальної юстиції. Такий підхід, пов'язаний, насамперед, із належним функціонуванням системи кримінальної юстиції. Він

охоплює: 1) досконале кримінальне законодавство; 2) ефективне процесуальне законодавство, зокрема в контексті співпраці у сфері правової допомоги (наприклад, співробітництво у рамках Євроюсту (*Eurojust*) і Європолу); 3) наявність засобів і ресурсів, що дають змогу адекватно проводити розслідування [199, с. 93].

Розглянемо традиційний підхід загально соціального запобігання кримінальних правопорушень у контексті незаконного заволодіння особистим важливим документом.

Досконале кримінальне законодавство. Сучасні особливості суспільних відносин потребують системного вдосконалення кримінального законодавства, в тому числі відповідальності за незаконне заволодіння особистими важливими документами.

Наразі ч. 3 ст. 357 КК України потребує внесення змін. Запропоновано виділити у нову статтю склад кримінального правопорушення, передбачений ч. 3 ст. 357 КК України та викласти оновлену статтю ст. 357¹ та викласти її у такій редакції: «Незаконне заволодіння будь-яким способом паспортом або іншим важливим особистим документом або використання такого документа - карається штрафом до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або громадськими роботами на строк від вісімдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до трьох місяців».

Внесення запропонованих змін до Кримінального кодексу України дозволить:

- розширити об'єктивну сторону кримінального КК України не передбачено жодної відповідальності за використання важливого особистого документу, який належить іншій особі;
- привести санкцію статті до європейських стандартів, з метою зменшення тиску кримінальної відповідальності на психічне становище члена суспільства, який вчинив кримінальний проступок.
- зменшити навантаження на державний та місцеві бюджети на фінансування забезпечення життєдіяльності осіб засуджених до покарання у вигляді позбавлення волі.

Ефективне процесуальне законодавство, зокрема в контексті співпраці у сфері правової допомоги (наприклад, співробітництво у рамках Євроюсту (*Eurojust*) і Європолу). За часи незалежності України з іншими країнами було підписано значну кількість угод про співробітництво у сфері кримінальної юстиції, зокрема:

18 червня 2007 року розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 червня 2007 року № 406-р було схвалено План дій Україна - ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки [200].

06 грудня 2012 року набрав чинності Закон України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус». Відповідно до цього Закону в Україні було розпочато роботи із запровадження в регіонах оформлення і видачі паспорта громадянина України, що містить безконтактний електронний носій із біометричними даними власника

документа та створення відповідної інфраструктури [59].

З метою запровадження біометричних документів для виїзду за кордон Урядом Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову від 07 травня 2014 року № 152 «Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, знищення паспорта громадянина України для виїзду за кордон з безконтактним електронним носієм, його тимчасового затримання та вилучення». Відповідно до зазначеної постанови, біометричні закордонні паспорти в Україні запроваджено з 1 січня 2015 року.

Порядком оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсним та знищення паспорта громадянина України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 року № 302 встановлено зразок бланка, технічний опису та Порядок оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, знищення паспорта громадянина України. Відповідно до цієї постанови, оформлення і видачу паспорта громадянина України з безконтактним електронним носієм у вигляді пластикової картки було запроваджено з 01 січня 2016 року.

Відповідно до ч.ч. 6-7 Загальної частини Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсним та знищення паспорта громадянина України затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 року № 302 обмін паспорта здійснюється у разі: 1) зміни інформації, внесеної до паспорта (крім додаткової змінної інформації); 2) отримання реєстраційного номера облікової картки платника податків з Державного реєстру фізичних осіб - платників податків (РНОКПП) або повідомлення про відмову від прийняття зазначеного номера (за бажанням); 3) виявлення помилки в інформації, внесеної до паспорта; 4) закінчення строку дії паспорта; 5) непридатності паспорта для подальшого використання; 6) якщо особа досягла 25- чи 45-річного віку та не звернулася в установленому законодавством порядку не пізніше як через місяць після досягнення відповідного віку для вклеювання до паспорта зразка 1994 року нових фотокарток; 7) наявності в особи паспорта зразка 1994 року (за бажанням).

Оформлення (у тому числі замість втраченого або викраденого), обмін та видача паспорта здійснюються: 1) особі, яка досягла 14-річного віку, - на підставі заяви-анкети, поданої нею особисто; 2) особі, яка досягла 14-річного віку та яка визнана судом обмежено дієздатною або недієздатною, - на підставі заяви-анкети одного з батьків (усиновлювачів), опікунів, піклувальників або інших законних представників (далі - законні представники); 3) особі, яка відбуває покарання в установах виконання покарань або перебуває на тривалому стаціонарному лікуванні в закладах МОЗ закритого типу, - через уповноважену особу адміністрації відповідної установи чи закладу (далі - уповноважена особа).

Таким чином, аналізуючи чинне законодавство можна стверджувати, що існує вичерпний перелік підстав та умов для обміну та видачі паспорту

громадянина України нового зразка у формі іd-картки. З однієї сторони такий перехід на нову форму паспорту допоможе здійснити більш м'який перехід до нової форми документу, уникнути незручностей для всіх громадян України (великі черги, додаткові витрати для оформлення документів, втрата часу) та надасть час для органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій на встановлення нового обладнання електронної системи зчитування ID-карток. З іншої сторони це негативно впливає на безпеку особистих документів та залишає простір для зловживань злочинцями, що не можна залишати поза увагою.

22 грудня 2010 року Україною та ЄС було схвалено Плані дій з лібералізації візового режиму «Безвізовий діалог між Україною та ЄС», презентованому для України в Брюсселі, який містив часові рамки повного переходу на видачу біометричних закордонних паспортів [202].

З 11 червня 2017 року для України вступило у силу рішення про запровадження ЄС безвізового режиму. Запровадження ЄС безвізового режиму для України свідчить про високу довіру держав-членів та інституцій ЄС до рівня безпеки документів України, управління кордоном, запобігання нелегальній міграції, боротьбі з організованою злочинністю та забезпечення прав та свобод людини в Україні.

У грудні 2014 року між Україною та Європейським Союзом було підписано Угоди про оперативне та стратегічне співробітництво завершує успішні переговори між Україною та Європолем про те, як ефективно об'єднати зусилля у боротьбі з серйозною та організованою злочинністю. Після набуття чинності угоди цей новий рівень співпраці став важливим для вирішення пріоритетних сфер злочинності, що впливають як на Європейський Союз, так і на Україну, наприклад, безпеку особистих документів, торгівлю наркотиками, контрафактні товари та нелегальну міграцію.

14 грудня 2016 року між Україною та Європолем була підписана Угода про оперативне та стратегічне співробітництво, яка набрала чинності 12 липня 2017 року та припинила дію попередньої Угоди між Україною та Європолем про стратегічне співробітництво 2009 року, метою якої було посилення співробітництва держав-членів ЄС, які діють через Європол, з Україною в запобіганні серйозним формам міжнародної злочинності, їхньому виявленні, припиненні та розслідуванні, шляхом обміну стратегічною й технічною інформацією [203, ст. 1]. Відповідно до ст. 4 чинної Угоди про оперативне та стратегічне співробітництво крім обміну інформацією, співробітництво може включати: обмін спеціальними знаннями, загальними зведеннями, результатами стратегічного аналізу, інформацією щодо процедур кримінальних розслідувань, інформацією про методи запобігання злочинності, участь у навчальних заходах, а також надання консультацій та підтримки в окремих кримінальних розслідуваннях [203, ст. 4].

Завдяки укладеній угоді українським правоохоронцям надана можливість брати участь у спільних поліцейських заходах разом з іноземними колегами, здійснювати обмін і аналіз оперативної та стратегічної інформації, встановлювати місцезнаходження злочинців, які перебувають у розшуку,

створювати міжнародні спільні слідчі групи тощо. Самостійним структурним підрозділом апарату Національної поліції України, який забезпечує представництво України в Європейському поліцейському офісі є Департамент міжнародного поліцейського співробітництва, який є центром координації та забезпечення взаємодії правоохоронних органів України з компетентними органами зарубіжних держав з питань, що належать до сфери діяльності Європолу [204, с. 649-650].

Таким чином, чинні Угоди про співробітництво між Україною та Європолом і Євроюстом створюють правову базу для використання Україною можливостей цих організацій, а саме: компетентні органи України і ЄС зможуть ефективно співпрацювати у розслідуванні тяжких кримінальних правопорушень 651 транснаціонального характеру, обговоренні питань що стосуються співробітництва в цілому, боротьби з організованими злочинними угрупованнями в сферах кіберзлочинності, тероризму, торгівлі людьми тощо. Крім того, на наш погляд, до основних напрямів співробітництва України з інституціями Європейського Союзу у правоохоронній сфері, є: обмін стратегічною і оперативною інформацією, збір доказів, переслідування та видача злочинців, створення спільних слідчих груп, посилення співпраці та організація робочих візитів представників правоохоронних органів іноземних держав, надання інших видів допомоги з метою протидії міжнародній злочинності тощо. На підставі вищевикладеного, можна дійти висновку, що Україна доклала чимало зусиль для того, щоб співпрацювати з державами-членами Європейського Союзу та його правоохоронними органами (Європолом та Євроюстом) з метою подолання масштабної проблеми сучасності – транснаціональної організованої злочинності, а також підвищення рівня законності, безпеки та правопорядку в Україні [204, с. 650-651].

Засоби і ресурси, що дають змогу адекватно проводити розслідування.

На даний час в Україні будь-який злочин розслідується за єдиною процедурою та однією уповноваженою особою – слідчим органу досудового розслідування. На практиці більшість часу слідчий витрачає на складення й оформлення паперових матеріалів для типових кримінальних правопорушень. Навантаження на одного слідчого може сягати і 150, і 200, і 300 кримінальних проваджень одночасно. Це означає, що у слідчого поліції часу на розслідування складних і тяжких справ – вбивств, зґвалтувань, тяжких тілесних ушкоджень тощо – просто не залишається [205].

На думку респондентів серед різноманітних видів забезпечення найбільшою мірою потребує поліпшення забезпеченість форменим одягом (52,6%), транспортом (47,1%) ІТ-обладнанням і програмним забезпеченням (45,8%) та належним приміщенням (37,4%). Від четвертої частини до третини опитаних вказують також на необхідність поліпшення забезпечення засобами зв'язку (31,6%), доступу до Інтернет (30,5%), доступу до баз даних, внутрішньої мережі (28,9), а також покращення умов (місце, час) для проведення фізичної підготовки (26,5%) та робочого місця (без ІТ-обладнання та програмного забезпечення (26,4%) [206, с. 8].

Отже, враховуючи вищезазначене, засоби та ресурси розслідування

кримінальних правопорушень в Україні потребують оперативного реформування, адже наявність належного матеріально-технічного забезпечення працівників допоможе ефективно виконувати свої трудові обов'язки, що в свою чергу активізує діяльність запобігання злочинності, підвищить розкриваємість кримінальних правопорушень та знищить уявлення злочинців щодо безкарності їх діяльності.

Підсумовуючи, варто зазначити, що державою здійснюються кроки на шляху реформування діяльності щодо розслідування кримінальних правопорушень, водночас матеріально-технічне забезпечення працівників правоохоронних органів залишається на низькому рівні та на пряму пов'язано з необхідністю збільшення фінансування та контролем за використанням виділених коштів за рахунок державного бюджету України. Крім того, в деяких європейських країнах здійснюють часткове фінансування за рахунок місцевих бюджетів.

Щодо запобіжного (превентивного) підходу, то нині все частіше різні країни починають розробляти і впроваджувати нетрадиційні заходи запобігання злочинності. До основного напрямку можна зарахувати профілактичну діяльність, яка охоплює різного роду програми, розроблені для впливу на громади (наприклад, надання громадянам інформації щодо різних збитків і ризиків, що заподіяні злочинною діяльністю, впровадження гарячих ліній; участь у роботі різних громадських організацій) [208].

В Європі є кілька організацій, які в своїй роботі популяризують значення запобігання злочинності, щоб гарантувати відчуття безпеки населення. Одна з найбільш відомих організацій серед правоохоронних органів – Європейська мережа запобігання кримінальних правопорушень. У мережі Інтернет доступна широка інформація про проекти неурядових організацій, таких як «Сусідський нагляд», «Ваш поліцейський» (Данія), «Триматися осторонь не означає бути в безпеці» (Естонія), «Крок за кроком до безпечної громади» (Литва), «Безпечна старість» (Румунія). Вони розроблені у взаємодії поліції і суспільства [209].

Україна не стала виключенням, так сьогодні, за підтримки громадських активістів в одному з районів Києва в тестовому режимі працює сервіс, який незабаром буде поширений на всі міста, підключені до платформи - програма «Взаємодія поліції та громади». Це інтерактивна багатофункціональна онлайн-платформа, що сприяє налагодженню комунікації між поліцією та громадами міст і містечок України. Платформа має дві складові: сервіси «Спитай поліцейського» та «Електронний кабінет дільничного». Перший сервіс дає можливість жителям міст просто та швидко ставити питання поліції й отримувати на них відповіді-роз'яснення. Також на карті сервісу ви можете позначати небезпечні місця вашого району. За можливості отримана інформація передається відповідальним підрозділам поліції. За допомоги «Електронного кабінету дільничного» городяни можуть в один клік дізнатись, контактну інформацію дільничного, відповідального за їхню територію [210].

В Києві запустили проект «Безпечне місто» створений задля посилення безпеки киян, контролю роботи комунальних служб, а також для управління трафіком у місті. 5823 камери працюють у столиці в рамках загальноміської

системи відеоспостереження. Вже зараз функціонує система розпізнавання облич та номерів автомобілів [211].

З метою реалізації вищезазначеного проекту, в Києві у 2019 році почали встановлювати кнопки екстреного виклику поліції. Повідомити про надзвичайну ситуацію стає ще легше. У Києві вже розпочали встановлення кнопок екстреного виклику. Просто тиснеш на кнопку та отримуєш зв'язок з оператором поліції. Як вказали у Міністерстві внутрішніх справ України, оператор бачить людину і чує її цілодобово сім днів на тиждень, навіть якщо вона не натиснула на кнопку допомоги, адже пристрій має системи відеонагляду та звукозапису [212].

Отже, маємо зауважити, що хоча запобігання злочинності в іноземних державах є прерогативою правоохоронних органів, проте в західноєвропейських державах набуває розповсюдження і нетрадиційний спосіб запобігання, який в Україні поки що не набув поширення через недосконалий стан громадянського суспільства. Тому існує необхідність та доцільність запозичення досвіду зарубіжних держав із запобігання злочинності в частині створення спеціальних інституцій на рівні правоохоронних органів. Вважаємо, що дані інституції повинні бути згруповані всередині одного державного органу, який буде не суто каральним, а вмістити в собі функції по запобіганню та скороченню масштабів злочинності [213, с.148; 214].

Активізація участі громадян у різних запобіжних програмах є потужним антикриміногенним чинником. Наприклад, у Палермо 25 тис. дітей щорічно відвідують освітню програму, спрямовану на зміну таких культурних норм, які дають змогу мафії поширюватись. Наголошується, що навчання має як короткостроковий ефект (впливає на активність повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення, які стають відомими громадянам) та довгостроковий ефект (зменшення бажання брати участь або допомагати злочинним організаціям). Підтримується активна участь громадян у суспільному житті на локальному і на загальнодержавному рівнях через громадські об'єднання [199199, с. 95].

Дослідження сучасного стану запобігання злочинності у світі дає підстави для здійснення таких висновків: 1) основою запобігання злочинності є розвиток системи кримінального правосуддя та запровадження загальносоціальної запобіжної діяльності; 2) останнім часом урядами та місцевими органами влади приділяється більша увага розширенню суб'єктів запобігання злочинності за рахунок громадських організацій та окремих громадян; 3) найбільш поширеною формою громадського впливу на злочинність є розробка й виконання програм запобігання злочинності із широким залученням громадських організацій, добровольців та волонтерів; 4) розробка програм запобігання злочинності та оцінка їх результативності проводиться за підтримки національних й міжнародних наукових та учбових установ [218, с. 11].

Суб'єкти загально соціального запобігання.

Суб'єкти запобігання кримінальним правопорушенням можна класифікувати за функціональною ознакою, що стосується реального впливу реалізованих ними функцій та повноважень на усунення детермінантів

злочинності та її проявів, зокрема:

- Органи та організації, які керують цією діяльністю, організують її, створюють систему управління нею (органи державної влади, органи місцевого самоврядування): Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування [220, с. 181].

- Органи та організації, основними завданнями та функціями яких є запобігання злочинності (правоохоронні органи, Служба безпеки України, прокуратура, судові органи всіх ланок) [220, с. 181]: органи прокуратури, органи внутрішніх справ.

- Поряд з цим необхідно констатувати, що Національна поліція України здійснює запобіжну діяльність не ізольовано, а у різних видах взаємодії з органами, 1) які визначають державну політику у сфері боротьби зі злочинністю (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України); 2) які здійснюють координацію діяльності у сфері запобігання та протидії злочинності (Генеральний прокурор України та підпорядковані йому прокурори; Рада національної безпеки і оборони України); 3) які провадять правоохоронну діяльність у сфері боротьби зі злочинністю (серед суб'єктів даної групи варто виділяти дві підгрупи: а) органи, для яких боротьба зі злочинністю є однією з основних функцій (наприклад, Департамент карного розшуку Національної поліції України, Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю СБУ України та ін.); б) органи, які провадять таку діяльність лише у процесі виконання ними основних функцій, що безпосередньо не пов'язані з боротьбою зі злочинністю (Національний банк України, Міністерство фінансів України, Державна митна служба України, Державна прикордонна служба України, а також інші міністерства та відомства, що мають контрольні повноваження у межах покладених на них обов'язків щодо взаємодії зі спецпідрозділами по боротьбі зі злочинністю); 4) які здійснюють контролюючу та інші види управлінської діяльності (громадські організації, об'єднання, органи державного контролю, преса). Тільки за такого підходу та за умови усунення правових прогалин можна створити належні правові засади діяльності Національної поліції як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням в Україні [222].

Крім того, варто виокремити програми, які існують у 18 країнах Європи. Основною ідеєю розглядуваних програм є запровадження поліцейської діяльності, спрямованої на громаду. Зважаючи на значну кількість країн, які розробляють, а в подальшому використовують такі програми вони мають відмінності, що викликані особливостями суспільно-політичного та економічного життя окремої країни. Водночас, можна виокремити спільні змістовні складники, які відображають кілька ключових концепцій [224; 225], наприклад:

1) взаємодія і партнерські відносини між поліцією та громадами. Це є спільна робота різних людей, що можлива лише на основі розбудови формальних і неформальних відносин між задіяними структурами і організаціями. Основною перевагою співробітництва є обмін інформацією між

людьми, тобто збирання інформації про наявний на місцях досвід [226, с. 56].

2) Прозорість. Поліцейські підрозділи мають бути достатньо відкриті для форм зовнішнього контролю, в тому числі – громадського контролю. Основна статистика поліції (чисельність особового складу, гендерний баланс, розмір бюджету тощо) має бути доступна для суспільства, а прохання громадян та організацій про доступ до обмеженої інформації мають розглядатися в розумний строк і з детально вмотивованою відповіддю в разі відмови. Поліція має запровадити посади для спеціальних посадовців або створити окремі підрозділи, які відповідають за зв'язок із громадськістю та міжнародними організаціями. Суспільство також повинно без зайвих зусиль мати доступ до інформації, що стосується планування роботи поліції в цілому, реалізації запланованих заходів та результатів роботи [227].

3) розбудова взаємної довіри. З цього випливає, що інколи довіра населення до поліції та оцінка її дій як законних значною мірою залежить від того, як саме поліція застосовує надані їй повноваження. Якщо чинні норми застосовуватимуться надто суворо, дії поліції не сприйматимуться як легітимні. Це не означає, що поліція повинна заплющувати очі на окремі порушення вирішення проблем з огляду на потреби і бажання громад вона має виважено оцінювати кожен ситуацію і справедливо ставитися до людей, які в неї потрапили [226, с. 57].

4) орієнтація на надання послуг громадянам. Для поліцейських дуже важливо бути зрозумілими громаді та відкритими для неї, тобто вміти спілкуватися із громадянами. Тоді буде легше щось роз'яснити людям або ж переконати їх у тому, чому щось треба робити саме так, а не інакше. На це часто йде багато часу. Необхідні також певні навички ведення перемовин із громадянами (що потребує від поліцейських вміння не тільки говорити, а й, що важливіше, – слухати і чути), адже в багатьох ситуаціях існує не одне правильне рішення, а кілька його варіантів [226, с. 57].

5) Підзвітність. МВС має інформаційну політику, яка забезпечує широкий багатоканальний зворотній зв'язок з різними категоріями громадян (листування, особисті прийоми, соціальні мережі, електронне листування, телефонні консультації), а також дозволяє впевнитися в тому, що рішення та дії правоохоронців є максимально прозорими та відкритими для населення.

Нормативна база МВС, розміщена в інтернет-ресурсах та постійно оновлювана, є вільною для доступу громадян в частині відкритих документів відповідно до чинного інформаційного законодавства. Одночасно МВС аналізує коментарі та зауваження, що надходять стосовно тих чи інших документів, з наступною ініціацією їх змін та вдосконалення [227].

6) Підвищення кваліфікації та опанування нових навичок. Позитив у стосунках і громадою сформується лише в разі постійного навчання й оволодіння потрібними навичками. В цьому сенсі важливим першим кроком є виокремлення/залучення тих поліцейських, які добре вміють спілкуватися і розмовляти з людьми [226, с. 57].

Таким чином, роль поліції вже не просто полягає в забезпеченні правопорядку шляхом застосування сили чи примусу, а й передбачає надання

послуг – «для громадян і разом із громадянами» [228].

Співпраця між місцевими поліцейськими (з якими люди вступають у перший контакт) та іншими зацікавленими сторонами (органами влади і місцевого врядування, молодіжними групами, релігійними лідерами, представниками громад, сім'ями тощо) може зіграти найважливішу роль у виявленні тих осіб, які належать до груп ризику під кутом зору можливої радикалізації, що надалі може спонукати їх стати на шлях кримінальних правопорушень і тероризму [226, с.55].

1) Органи, установи, організації, об'єднання функції, завдання та повноваження яких не мають безпосереднього впливу на діяльність щодо запобігання злочинності, водночас їх діяльність спрямована на мінімізацію виникнення детермінант злочинності та кримінальних правопорушень (заклади освіти та культури, охорони здоров'я, соціальної допомоги, тощо) [220, с. 180].

Взаємодія правоохоронних інституцій, ЗМІ та громади в інформаційному контексті реалізується через двонаправлений (реверсивний) механізм. З одного боку, ЗМІ на підставі отриманої від громадян або громадських об'єднань інформації про факти кримінальних правопорушень, які є природно або штучно латентними, готують публікації чи сюжети, що внаслідок розголосу, суспільного резонансу потрапляють до поля зору правоохоронних органів та «стимулюють» належну від них реакцію у виді як запобігання злочинній діяльності, так і офіційного розслідування кримінального правопорушення та притягнення винних до відповідальності. Крім того, завдяки моніторингу, відслідковуванню спеціально уповноваженими особами або підрозділами правоохоронних органів окремих публікацій, як пов'язаних із повідомленням про кримінальне правопорушення, так і зі змістом, що порушує чинне законодавство (пропагує культ насильства чи жорстокості, містить порнографію тощо), правоохоронні органи мають можливість самостійно ініціювати відповідні розслідування. З іншого боку, правоохоронні органи, суди будь-якої інстанції чи предметної юрисдикції безпосередньо або через відповідні прес-служби (департаменти), або через прес-офіцерів повинні співпрацювати зі ЗМІ, надаючи відповідну інформацію, яка покликана підвищувати обізнаність громадян про стан злочинності, виявлені кримінальні правопорушення та заходи, вжиті щодо них, про стан здійснення правосуддя та заходи поводження із правопорушниками та жертвами кримінальних правопорушень, про загальну організацію системи кримінальної юстиції або можливості захисту чи відновлення прав поза судовою системою тощо [229, с.14].

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене пропонуємо такі заходи загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням пов'язаним з незаконним заволодінням паспортом або іншим особистим важливим документом:

1. створення і підтримка у суспільстві атмосфери довіри до системи правоохоронних органів, шляхом висвітлення всіх сторін її діяльності;
2. створення надійного механізму формування штату співробітників, що мають будь-яке відношення до оформлення паспорту або інших особистих

важливих документів, що стане на заваді проникненню в нього корумпованих осіб;

3. залучення громадських об'єднань до процесу підготовки і прийняття нормативних актів, що стосуються запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом;

4. держава повинна взятися до цілеспрямованого формування ідеології запобігання злочинності із залученням широких верств населення, найкращих зразків культури та мистецтва. Необхідно культивувати не тільки несприйняття злочинної субкультури, але і витіснення її з культурного простору. Необхідно створити непрохідні моральні бар'єри для потрапляння крайніх або навіть межових зразків продуктів до широкого вжитку. Культурно-ідеологічній експансії злочинності у вітчизняному культурному просторі має бути покладено край [231Помилка! Джерело посилання не знайдено., с.89];

5. створення законодавчої бази для запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим особистим важливим документом;

6. вдосконалення системи правової освіти населення, створення умов для набуття громадянами необхідного рівня правових знань, забезпечення вільного доступу громадян до джерел правової інформації, зокрема введення спеціальних курсів в шкільну програму та програму вищих навчальних закладів;

7. створення організаційно-правових основ взаємодії державних, правоохоронних органів з громадянами та їх об'єднаннями.

3.2. Спеціально-кримінологічне та індивідуальне запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом.

Спеціально-кримінологічне запобігання має на меті не допустити скоєння реально можливих кримінальних правопорушень, а якщо вони почали відбуватися, то зупинити їх на ранній стадії. Важливою ділянкою запобіжної діяльності є виявлення та усунення так званих криміногенних факторів. При цьому зазвичай використовуються не тільки організаційні, правові й оперативно-розшукові, але й економічні, педагогічні та медичні заходи. Спеціально-кримінологічна профілактика здійснюється у формі відомчих планів або програм підсилення боротьби зі злочинністю. У них передбачається система заходів, спрямованих на профілактику конкретних видів і груп злочинності, злочинності взагалі, злочинності на певній території (держава, регіон). Передбачувані програми заходів реалізуються через взаємодію та взаємоузгодженість діяльності суб'єктів профілактики. Безумовно, ефективність запобігання кримінальним правопорушенням залежить від узгодженості програми боротьби зі злочинністю з концепцією державного плану економічного та соціального розвитку країни [152, с. 169].

Залежно від того, на які криміногенні явища і процеси спрямовані запобіжні заходи, за принципом професіоналізації і спеціалізації кримінологи запропонували їх об'єднати в окремі види запобігання: 1) профілактику

випередження; 2) профілактику обмеження; 3) профілактику усунення; 4) профілактику захисту [190, с. 23].

Профілактика випередження – це вид запобіжної діяльності спеціалізованих суб'єктів, яка провадиться задля недопущення виникнення і поширення криміногенних явищ і процесів у суспільному житті [190, с. 24]. Зміст її полягає в тому, щоб заздалегідь інформувати владу про суспільно небезпечні явища, що можуть виникнути в разі вжиття тих чи інших соціально-економічних заходів і безпосередньо або опосередковано детермінувати певні злочинні прояви, наприклад, своєчасне врегулювання суспільних відносин із метою усунення в такий спосіб причин й умов майбутніх (можливих) кримінальних правопорушень щодо незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом. Як з цього приводу зауважив В. В. Лунєєв, інші галузі права, на які покладено завдання оптимального правового регулювання суспільних відносин у різних сферах, а саме в них зосереджено головні причини й умови, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, міцно відгородилися від надання будь-якої допомоги у вирішенні кримінологічних проблем [234, с. 111].

Профілактика обмеження передбачає вжиття таких запобіжних заходів, що перешкоджають поширенню в країні, регіоні, місті криміногенних явищ, детермінації окремих видів злочинності та формуванню типових рис різних категорій злочинців [190, с. 26]. Як у зв'язку з цим наголосили К. Ю. Ігошев та І. В. Шмаров, відповідно до цільової орієнтації методи загальної профілактики можуть охоплювати різні способи організації і управління діяльністю, спрямованою на нейтралізацію, обмеження факторів і явищ, які детермінують окремі злочинні прояви та формують типологічні риси тих чи інших категорій злочинців [235, с. 80].

На підставі аналізу іноземного досвіду у спеціально-кримінологічному запобіганні кримінальним правопорушенням, пропонуємо використовувати на практиці три основні стратегії, які допоможуть ефективно та результативно запобігати незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом:

Основною ідеєю першої стратегії є збільшення зусиль, які повинен докласти злочинець для здійснення кримінального правопорушення [237];

Ускладнення вчинення кримінального правопорушення можна забезпечити низкою способів, наприклад: підвищення міцності фізичних перешкод поблизу конкретних об'єктів чи безпосередньо на цих об'єктах; обмеження доступу до певних місць, таких як житлові приміщення або торговельні центри; відволікання правопорушника; обмеження сприятливих чинників, а саме забезпечення умов, коли знаряддя для вчинення певних кримінальних правопорушень відсутні або обмежені [239, с. 198].

Окремо варто звернути увагу на запровадження електронних документів Єдиного державного веб-порталу електронних послуг «Портал Дія». Ми погоджуємось що наразі існують проблеми з ідентифікацією людини в Інтернеті, крім того існує небезпека доступу сторонніх осіб до акаунта користувача, відсутність гарантій конфіденційності, можливість втручання в

систему тощо. Існують ризики несанкціонованого доступу до відповідних ресурсів державного управління та місцевого самоврядування, спроб викрадення особистих даних громадян, у зв'язку з чим виникає питання чи має Україна технічні можливості захищати особисті дані громадян, які містяться на Єдиному державному веб-порталі електронних послуг «Портал Дія» та в разі потреби відбити хакерські напади на Портал Дія [240].

Адже наразі, існуючі технічні засоби не дозволяють на 100% ідентифікувати особу, з якою вона контактує, у віртуальній формі, а тим більше її мотивацію виконувати дії у віртуальному просторі. На прикладі електронного голосування зазначимо, як злочинці можуть зловживати та незаконно використовувати електронні паспорти. Наприклад, намагаючись запровадити електронне голосування, існує ризик масового підкупу виборців за місцями їх проживання, вони можуть контролюватися тими, хто підкупує за акт голосування, тоді як явка на виборчій дільниці створює досить потужні бар'єри для контролювати волевиявлення виборців. Простіше кажучи, коли виборця голосує вдома зі смартфона чи планшета, ті, хто його підкупує, можуть вільно бачити, як цей голос голосував. У кабінці на виборчій дільниці у виборця є шанс голосувати, як він хоче, навіть якщо він бере гроші за свій голос. Інші транзакції, в яких є необхідність ідентифікації особи, також піддаються ризику зовнішнього втручання через неможливість 100% правильної ідентифікації особи. Наприклад, неможливо ідентифікувати людину під час віртуального іспиту - чи це робить людина, чи хтось інший, чи хтось натякає і людина просто вводить результат. Над цією проблемою слід працювати, і її вирішення стане справжнім новим словом у технологічному прогресі людства [240].

В контексті запобігання незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом пропонуємо:

- Підвищити рівень захисту паспорту та інших особистих важливих документів.
- Розробити та запровадити дієву систему захисту Єдиного державного веб-порталу електронних послуг «Портал Дія», яка унеможливить доступ сторонніх осіб до даних та інформації, яка там міститься та захистить електронні документи, які належать іншій людині від їх використання.
- Поширення серед населення інформації, проведення роз'яснювальної роботи щодо важливості охорони та збереження паспорту та особистих важливих документів.
- Поширення серед населення інформації, проведення роз'яснювальної роботи щодо важливості своєчасного звернення до правоохоронних органів з метою повідомлення факту втрати чи незаконного заволодіння паспорту або іншого важливого особистого документу.
- правову пропаганду, роз'яснювальну роботу серед населення, з метою демонстрації громадянам небезпеку та розповсюдженість незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом, способів дії та хитрощі злочинців.
- Підготовка програмного забезпечення, використання існуючих та

новітніх технологій, а також розвиток та впровадження технологій, котрі знижують ризики незаконного збуту та придбання паспортів та інших особистих важливих документів, зокрема з метою блокування та видалення з мережі Інтернет, соціальних мереж повідомлення про продаж, купівлю та виготовлення паспортів та інших особистих важливих документів та ідентифікації осіб, які займаються такими злочинними діями.

Друга стратегія полягає у збільшенні ризиків, які спіткають злочинця під час вчинення незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом [237];

Ризик при вчиненні кримінального правопорушення підвищується, коли зростає реальна чи ймовірна небезпека викриття, арешту або засудження. Існує також думка, що кримінальне правопорушення завжди є результатом специфічного «трикутника», сторонами якого є злочинець, жертва кримінального правопорушення й відсутність своєрідного захисника (опікуна) у момент кримінального посягання. Останнім може бути людина (очевидець, поліцейський) або предмет матеріального світу, що ускладнює вчинення кримінального правопорушення. Життя показує, що нерідко «захисниками» як елементами механізму вчинення кримінального правопорушення є поліцейські патрулі, охоронники, схеми спостереження за сусідами, надійні запірні пристрої на дверях, огорожі, освітлення, системи сигналізації, друзі потенційних потерпілих, системи відеонагляду тощо. І чим ближчими один до одного стають умовні сторони трикутника у виді ймовірного злочинця, привабливої «мішені» (жертви, його майна) й відсутності захисника (опікуна), тим більшими є шанси настання злочинного результату [241].

Таким чином, на нашу думку ефективним для запобігання незаконному заволодінню паспорту або іншим важливим особистим документом буде:

- Обладнання громадських місць засобами відео спостереження та освітлення. Відповідно до чинного законодавства, поняття громадського місця міститься виключно в ст. 1 Закону України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення», зокрема громадське місце - частина (частини) будь-якої будівлі, споруди, яка доступна або відкрита для населення вільно, чи за запрошенням, або за плату, постійно, періодично або час від часу, в тому числі під'їзди, а також підземні переходи, стадіони.

- Роз'яснення серед населення необхідності облаштування надійних заходів безпеки для квартир, автомобілів та особистих будинків.

- Проведення інформаційної компанії щодо безпеки залишення особистих речей, в тому числі паспорту або іншого важливого особистого документу в салоні автомобіля.

- Проведення роз'яснювальної роботи серед населення стосовно необхідності збереження своїх особистих речей, особливо в місцях масового скупчення людей.

Третя стратегія передбачає зменшення винагороди або вигод, які злочинець розраховує отримати від незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом [237]. Помилка! Джерело посилання не

знайдено.]

Зменшення вигідності від вчинення кримінального правопорушення досягається шляхом зниження цінності об'єкта посягання. Існує чотири способи для вирішення цього питання: фізичне видалення потенційних об'єктів кримінального правопорушення; зменшення спокуси вчинити кримінальне правопорушення; установлення правил щодо обмеження та регулювання правил [239, с. 199].

В контексті незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом, пропонуємо:

- розробка та удосконалення системи захисту паспорта або іншого особистого важливого документу, запровадження обов'язкового розміщення фотокартки власника з метою унеможливлення використання важливого особистого документу в злочинних цілях іншою особою.

- введення нових форм важливих особистих документів, що містять спеціальні цифрові носії інформації. Гостра необхідність у введенні таких новацій викликана тим, що велика кількість важливих особистих документів можна з легкістю використовувати без його власника, або підробити. Основна мета – введення в дію електронних документів, в першу чергу це стосується свідоцтва про народження (допоможе запобігати торгівлі людьми) та реєстраційного номеру облікової картки платника податків (буде в нагоді при запобіганні шахрайству в фінансовій сфері та в сфері нерухомості).

- Запровадження електронних реєстрів важливих особистих документів та надання обмеженого доступу до таких реєстрів підприємствам, установам, організаціям, діяльність яких пов'язана з підвищеним криміногенним ризиком та допоможе здійснювати додатковий контроль за належним використанням паспортів або інших особистих важливих документів не лише правоохоронними органами.

Таким чином, спеціально-кримінологічне запобігання охоплює підходи, спрямовані на скорочення можливостей для вчинення кримінальних правопорушень, збільшують ризики і втрати від злочинної поведінки для злочинця та намагаються звести до мінімуму переваги від скоєного кримінального правопорушення. Специфіка розглядуваних стратегій полягає в тому, що діяльність спрямовується не на зміну поведінки злочинця, а виключно на убезпечення від злочинного випадку. При цьому об'єктом контролю стає не злочинність як сукупність певних кримінальних правопорушень, а шкода та загроза безпеці, що зумовлює винайдення нових методів реагування [239, с. 200].

В контексті спеціально-кримінологічного запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом окрему роль відіграє взаємодія таких суб'єктів запобіжної діяльності, як Міністерство внутрішніх справ України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України та Державна міграційна служба України.

Аналізуючи думки науковців щодо визначення порядку взаємодії між Міністерством внутрішніх справ України, Національною поліцією України, Державною прикордонною службою України та Державною міграційною

службою України, пропонуємо впровадження та удосконалення таких форм взаємодії між ними щодо запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом:

1) Забезпечення обміну статистичною інформацією про кримінальні правопорушення, а також щодо осіб, які порушують порядок використання паспорту або іншими важливими особистими документами. Ця форма взаємодії залишається найбільш розповсюдженою. Крім того, при анкетуванні працівників правоохоронних органів виявилось, що такий вид взаємодії практично єдиний, який на сьогодні застосовується в діяльності правоохоронних органів щодо запобігання аналізованим кримінальним правопорушенням.

2) Надання допомоги підрозділам Державної прикордонної служби України у виявленні та затриманні осіб, які порушили або намагаються порушити державний кордон чи провадять іншу протиправну діяльність на кордоні.

3) На підставі отриманої інформації про осіб, які мають намір здійснити незаконне заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом, місць і механізмів їх протиправної діяльності організувати та здійснити заходи щодо її реалізації шляхом документування такої діяльності та затримання злочинців.

4) спільне здійснення заходів щодо запобігання, виявлення і припинення кримінальних правопорушень пов'язаних з незаконним заволодінням паспорту або іншим важливим особистим документом.

5) Оперативним шляхом перевірка осіб, обвинувачених по кримінальних справах за фактами незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом, які звільнені від покарання, з метою викриття фактів продовження ними злочинної діяльності.

6) розроблення спільних пропозицій щодо запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом.

7) спільні заходи з обміну досвідом запобіжної діяльності та підвищенню кваліфікації співробітників правоохоронних органів.

8) узагальнення практичних рекомендацій міжнародних і міждержавних правових норм із питань співробітництва у сфері боротьби з незаконним заволодінням паспортом або іншим важливим особистим документом.

9) вивчення форм координації діяльності служб інших державних органів, поширення позитивного досвіду.

10) обмін досвідом зі створення та функціонування інформаційної системи, що використовується у боротьбі із правопорушеннями.

11) здійснення координації діяльності з питань, що виникають у процесі співробітництва, включаючи створення робочих груп.

12) спільні заходи щодо правової пропаганди. У зв'язку з цим, об'єднання зусиль правоохоронних органів має важливе значення для підвищення ефективності правової пропаганди.

13) проведення спільних науково-практичних конференцій із проблем удосконалення правового регулювання діяльності у боротьбі з незаконним

заволодінням паспортом або іншим важливим особистим документом [243, с. 7–8].

Ці та інші заходи, ми запропонували в межах Комплексного цільового плану запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом на період 2020–2022 роки, який було впроваджено в практичну діяльність Національної поліції України [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 63].

Підсумовуючи, варто зазначити, що з метою забезпечення ефективного запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом важливим є налагодження взаємодії між Міністерством внутрішніх справ України, Національною поліцією України, Державною прикордонною службою України та Державною міграційною службою України. Водночас, враховуючи невизначеність порядку цієї взаємодії, на сьогодні вважаємо її неефективною. Для підвищення її ефективності необхідно створення нормативних актів та затвердження комплексних програм запобігання злочинності та охорони громадського порядку.

Пропонуємо більш детально зупинитися на індивідуальному запобігання кримінальним правопорушенням, як різновиду запобігання злочинності щодо конкретної особи. В основі такої діяльності лежать обґрунтоване припущення, прогноз і правова підстава, що та чи інша особа потенційно може вчинити кримінальне правопорушення. Метою такого виду запобігання є безпосередній вплив на свідомість особи, а через цей вплив – зміна поведінки за рахунок свідомих спонукань самого об'єкта індивідуального запобігання кримінальним правопорушенням [245, с. 194].

Індивідуальне запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим особистим важливим документом повинно реалізовуватися до виникнення злочинного наміру і пов'язане з нейтралізацією небезпеки потенційного кримінального правопорушення, крім того воно спрямоване на зменшення ризиків рецидиву, з цією метою вживаються заходи для полегшення соціальної реінтеграції злочинців при поверненні у суспільство. Ризик вчинення повторного кримінального правопорушення викликаний формуванням відхилень у психіці злочинців, які за допомогою здобутих навичок втратили бажання вести правовий спосіб життя. Крім того, не можна залишати осторонь той факт, що злочинці мають стійкий зв'язок з іншими кримінальними елементами, які так само пропагують та заохочують незаконний спосіб життя [191, с. 14].

Таким чином, перед державою стоїть важливе завдання, метою якого є надання злочинцям, в тому числі тим, які незаконно посягали на паспорт або інший важливий особистий документ потрібних життєвих навичок, професійного виховання, навчання та здобуття освіти.

Індивідуальне запобігання кримінальним правопорушенням щодо незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом здійснюється за допомогою системи заходів, які поєднуючись взаємодоповнюють один одного, зокрема:

руйнування (знищення) негативного типу характеру («вибух» і

«реконструкція» характеру) особи, яка схильна до незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим документом [247, 247];

перебудова мотиваційної сфери і самосвідомості (об'єктивним переосмисленням власних переваг та недоліків; переорієнтація самосвідомості; прогнозування наслідків негативного поведінки; Може стати у нагоді заходи переконання, зокрема логічне обґрунтування особі думки про відмову від криміногенної поведінки, злочинних намірів, антисуспільних установок [245, с. 196].

перебудова життєвого досвіду (обмеження; навчання; чітка регламентація способу життя); працевлаштування, поліпшення побутових умов, зміна способу життя, підвищення соціального статусу, освіти, отримання престижної спеціальності, лікування, тощо [245, с. 196].

попередження негативної (злочинної) і стимулювання позитивної (правомірної) поведінки (покарання і заохочення; змагання; позитивні перспективи) [248].

Процес індивідуального запобігання кримінальним правопорушенням умовно можна поділити на наступні етапи:

1) виявлення й постановка на облік осіб, від яких через їх антигромадські погляди й поведінку можна очікувати вчинення кримінальних правопорушень , в тому числі посягань на паспорти або інші особисті важливі документи;

Перший етап полягає у виявленні засуджених, схильних до протиправної поведінки. В попередньому розділі ми визначили, що злочинець, який посягає на паспорт або інший особистий важливий документ, є переважно громадянином України, чоловічої статі віком від 30 до 50 років, який має повну загальну середню освіту та, як правило, є працездатними, водночас не працює і не навчається.

2) організація спостереження й отримання оперативної інформації про поведінку, погляди взятих на облік осіб.

Основним завданням цього етапу є вивчення осіб, схильних до протиправної поведінки, з метою планомірної та диференційованої організації процесу запобіжного впливу. Індивідуальна робота проводиться з урахуванням особливостей особистості правопорушників, ступеня їх соціальної занедбаності, небезпеки вчиненого кримінального правопорушення та інших даних, що мають значення для правильного вибору виховних засобів і методів [250, с. 231].

3) організація і здійснення комплексу оперативно-розшукових, профілактичних та інших заходів з метою недопущення вчинення потенційними правопорушниками кримінальних правопорушень ;

Для успішного виявлення причин та умов, які сприяють заволодінню паспортом або іншим особистим важливим документом, працівники оперативних підрозділів, перш за все, вивчають оперативну обстановку на обслуговуваній території; ретельно аналізують дані, які можуть свідчити про готування до кримінальних правопорушень , пов'язаних із заволодінням паспорту або іншим особистим важливим документом, або вчинення таких кримінальних правопорушень ;

4) організація належного аналізу ефективності профілактичних засобів і методів щодо осіб, які підлягають профілактичному впливу [245, с. 195-196].

Заходи запобіжного впливу спрямовуються на конкретних осіб із проявами ризикової поведінки. Інтервенція на індивідуальному рівні часто супроводжує інтервенцію, спрямовану на групу людей. Такі заходи, серед іншого, можуть передбачати проведення оцінки особистості та розробку схеми потрібних дій і заходів, включаючи призначення наставника або куратора, котрий допоможе молодій людині знайти роботу чи взятись за навчання. На індивідуальних засадах із молоддю працюють працівники освіти, соціальні працівники, контактні особи з різних установ, наставники й учасники муніципальних схем співпраці органів поліції, освіти та соціального забезпечення [226, с. 65].

Медико-психіатричні заходи корекції є ще одним напрямком виправлення поведінки особи, яка посягає на паспорт або інший особистий важливий документ. У другому розділі вказувалося, що 78,32% злочинців, які вчинили незаконне заволодіння особистим важливим документом було скоєно злочинцями, у яких було встановлено наявність тих чи інших психічних аномалій. Найпоширенішими психічними відхиленнями у злочинців при вчиненні вказаних кримінальних правопорушень, є несоціалізований і соціалізований розлад поведінки, а також дисоціальний розлад особистості [252]. Несоціалізованим розлад поведінки характеризується порушенням взаємин злочинця з іншими людьми у суспільстві.

Критерієм результативності індивідуально-запобіжної діяльності є відсутність рецидиву кримінальних правопорушень та недопущення вчинення кримінальних правопорушень, що готувались. Крім того, варто враховувати зміни, які відбулися в самій особистості, в її способі життя. Індикаторами таких змін є ставлення до суспільства, праці, рівень морально-культурних цінностей, тощо [245, с. 196].

Таким чином, індивідуально запобігти незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом, в сучасних умовах доволі складно, але можливо. Головною метою держави є зниження рівня цього виду злочинності хоча б до певного мінімального рівня, який під силу державі й суспільству, з урахуванням сучасних економічних, соціальних та інших умов.

Підсумовуючи вищезазначене, в контексті спеціального запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим особистим важливим документом пропонуємо:

- підвищити рівень захисту паспорту та інших особистих важливих документів.
- впровадити європейський підхід до «чотирирівневого контролю в'їзду», який включає не лише відповідну ієрархію органів та міжвідомчу взаємодію всередині країни, але й законні дії у третіх країнах та співпрацю із уповноваженими органами сусідніх країн;
- поширювати серед населення інформацію, проведення роз'яснювальної роботи щодо важливості охорони та збереження паспорту та особистих важливих документів.

- поширювати серед населення інформації, проведення роз'яснювальної роботи щодо важливості своєчасного звернення до правоохоронних органів з метою повідомлення факту втрати чи незаконного заволодіння паспорту або іншого важливого особистого документу.

- здійснювати правову пропаганду, роз'яснювальну роботу серед населення, з метою демонстрації громадянам небезпеку та розповсюдженість крадіжок, способів дії та хитрощі злочинців.

- підготувати програмне забезпечення, використання існуючих та новітніх технологій, а також розвиток та впровадження технологій, котрі знижують ризики незаконного збуту та придбання паспортів та інших особистих важливих документів, зокрема з метою блокування та видалення з мережі Інтернет, соціальних мереж повідомлення про продаж, купівлю та виготовлення паспортів та інших особистих важливих документів та ідентифікації осіб, які займаються такими злочинними діями.

- обладнання громадських місць засобами відео спостереження та освітлення. Відповідно до чинного законодавства, поняття громадського місця міститься виключно в ст. 1 Закону України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення», зокрема громадське місце - частина (частини) будь-якої будівлі, споруди, яка доступна або відкрита для населення вільно, чи за запрошенням, або за плату, постійно, періодично або час від часу, в тому числі під'їзди, а також підземні переходи, стадіони.

- роз'яснювати серед населення необхідності облаштування надійних заходів безпеки для квартир, автомобілів та особистих будинків.

- провести інформаційну компанію щодо безпеки залишення особистих речей, в тому числі паспорту або іншого важливого особистого документу в салоні автомобіля.

- провести роз'яснювальну роботу серед населення стосовно необхідності збереження своїх особистих речей, особливо в місцях масового скупчення людей.

- розробити та удосконалити систему захисту паспорта або іншого особистого важливого документу, запровадити обов'язкове розміщення фотокартки власника на будь-яких особистих важливих документах з метою унеможливлення їх використання в злочинних цілях.

- введення нових форм важливих особистих документів, що містять спеціальні цифрові носії інформації. Гостра необхідність у введенні таких новацій викликана тим, що велика кількість важливих особистих документів можна з легкістю використовувати без його власника, або підробити. Основна мета – введення в дію електронних документів, в першу чергу це стосується свідоцтва про народження (допоможе запобігати торгівлі людьми) та реєстраційного номеру облікової картки платника податків (буде в нагоді при запобіганні шахрайству в фінансовій сфері та в сфері нерухомості).

- запровадження електронних реєстрів важливих особистих документів та надання обмеженого доступу до таких реєстрів підприємствам, установам, організаціям, діяльність яких пов'язана з підвищеним криміногенним ризиком

та допоможе здійснювати додатковий контроль за належним використанням паспортів або інших особистих важливих документів не лише правоохоронними органами.

3.3. Віктимологічні заходи запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом.

Віктимологічна характеристика жертв незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом в Україні визначається наступними показниками. За статтю переважають чоловіки 54 %, частка жінок складає 46%. Така тенденція пояснюється тим, що серед чоловічої частини населення порівняно більша частка осіб із віктимогенними деформаціями особистості, а також тих, хто потрапляє у ситуації, які несуть загрозу протиправних посягань [258, с. 3]. В ході проведеного аналізу судової практики було з'ясовано, що потерпілими від незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом були: молодь від 18 – 24 років (18,7%), чоловіки віком від 35 до 45 років (35,3%), жінки – віком від 30 до 50 років (28,2%), особи похилого віку 68 – 80 років (9,6%). У більшості випадків потерпілими стають громадяни України – 91 % (Додаток А,Б). Таким чином, за віком найбільшою віктимною активністю вирізняються особи трьох вікових груп, а саме: перший віковий період 18-24 роки, другий 30-50 років та третій 68-80 років [259, с. 219].

Перший віковий період - 18 – 24 років переобтяжений одночасним виконанням нових соціальних ролей, великою кількістю міжособових стосунків, різким збільшенням потреб при обмежених матеріальних можливостях для їх задоволення, відсутністю життєвого досвіду у вирішенні численних проблем і перешкод на шляху до реалізації життєвих планів [258, с. 4].

Другий віковий період - 30 - 50 років характеризується станом фрустрації й апатії, викликаними життєвими невдачами, втратою суспільно корисних зв'язків, переоцінкою цінностей та зміною ієрархії потреб. Усе це, супроводжується соціальним відчуженням, невизначеністю буття, антисуспільними установками жити за обставинами, що підвищує уразливість людей зрілого віку перед злочинними посяганнями [258, с. 4]. Оскільки громадяни віком до 40 років являють собою найактивніший у соціальному та економічному аспекті прошарок населення, тому вони найчастіше і страждають.

Третій віковий період 68 – 80 років. Особи похилого віку як правило стають довірливі, добродушні, нездатні швидко орієнтуватися у складних (непередбачених) ситуаціях, починають прогресувати вади здоров'я, зміни відбуваються в опорно-руховому апараті, погіршуються рефлексорні процеси координації рухової діяльності на рівні центральної нервової системи та периферичної структури, не останню роль відіграє самотність, що робить таких осіб «легкою здобиччю» [260, с. 462; 261, с. 63].

Серед потерпілих осіб похилого віку переважають жінки, що можна

пояснити подвійною слабкістю жінок похилого віку, крім того, варто врахувати, що тривалість життя жінок довша. Одержані дані дозволяють стверджувати, що особи похилого віку є надзвичайно уразливими, а тому потребують посиленого захисту з боку держави. Підвищена кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення, вчинювані щодо таких осіб, є справедливою та морально виправданою [260, с. 463-464].

За соціальним становищем і рівнем доходів у структурі жертв можна виділити, як правило, соціально невлаштованих осіб із невизначеним родом занять, без стабільного джерела доходів та проблемами з комунікаціями. Такі особи дезадаптовані до нових, ринкових умов організації суспільного життя [258, с. 4]. Водночас, необхідно зазначити, що спосіб, мотив та мета вчинення незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом, може слугувати підставою для незаконного посягання на особисті документи осіб, які займають поважне становище у суспільстві.

Важливою характеризуючою ознакою жертв незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом є їх освітній рівень. Вищу освіту мали 31% жертв, середню освіту отримали 28%, середню-спеціальну – 26%, не мали середньої освіти 8% жертв (Додаток А,Б).

Жертви нерідко мають особисті відносини із потенційними злочинцями, частіше від інших потрапляють у небезпечні ситуації, не дбають про власну безпеку [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 4]. Так, за даними дослідження 86 % жертв не мали близьких або родинних стосунків із злодієм, однак близько 45 % жертв знали або мали певну інформацію про правопорушника (Додаток А,Б).

Серед жертв незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом абсолютну більшість (89,5%) становили мешканці міст, сільських жителів було відповідно 10,5% (Додаток А,Б). Серед головних чинників віктимності сільських жителів, є: їх непоінформованість про специфіку міської злочинності в цілому, і незаконного посягання на особисті важливі документи, зокрема, його найпоширеніші прояви; більш низький рівень правової обізнаності, а також недостатня адаптація до умов міського життя [262, с.9].

Підсумовуючи, варто зазначити, що за віктимологічними ознаками потерпілий від незаконного заволодіння паспорту або іншим особистим важливим документом це: громадянин України, мешканець міста, в переважній більшості чоловік, віком від 35 до 45 років, має середню освіту, але соціально невлаштований та без стабільного джерела доходів, має певну інформацію про правопорушника.

Соціальні та особистісні (об'єктивні і суб'єктивні) причини й умови, які сприяють становленню потерпілих від незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом; їх роль у генезисі й механізмі кримінального правопорушення ; особистісно-ситуаційна природа взаємодії злочинця і жертви під час вчинення кримінального правопорушення (віктимологічна ситуація).

В якості основних орієнтирів у соціально-психологічному дослідженні

жертви незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом було використано: наявність і характер домінуючих інтересів; критичність (обачність) жертви; її поінформованість (зокрема, кримінологічна (віктимологічна)), життєвий досвід; правова освіченість і культура; ставлення жертви до тіньових економічних відносин; особливості виявлення довір'я, притаманні жертви; ставлення жертви до ризику [262, с. 10].

Одержані дані свідчать, що здійснення багатьох кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним заволодінням паспортом або іншим особистим важливим документом стає можливим лише завдяки готовності потенційних жертв споживати продукцію тіньового сектору економіки, брати участь у неформальній зайнятості, а іноді й у відверто протизаконній діяльності, халатне відношення до збереження свого майна, корисливість, жадібність, прагнення до швидкого збагачення. Основними чинниками віктимізації таких жертв є низький рівень їх правосвідомості, правовий нігілізм, морально-психологічна нестійкість, вади соціального виховання, а також сформовані внаслідок цього негативні звички, що обумовлюють відповідний спосіб життя [262, с.11].

При вивченні кримінальних проваджень щодо незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом було виділено дві групи віктимологічних ситуацій, які зумовили вчинення незаконного посягання на паспорт або інші особисті важливі документи. Попередньо варто зазначити, що стосовно поведінки 15,3 % (44) потерпілих дані відсутні.

Перша група - це ситуації, які мали негативний характер 73,5 % (210): а) ситуації, які мають характер поштовху, що об'єктивно провокують, штовхають злочинця на вчинення кримінального правопорушення. У разі реалізації вони виступають у вигляді приводу для вчинення кримінального правопорушення 43,4% (91). Поведінка потерпілих полягала в запрошенні малознайомих або незнайомих осіб до помешкання, у розпиванні з ними спиртних напоїв, залишення паспорту чи іншого особистого важливого документу в якості застави, передача паспорту сторонній особі, тощо; б) ситуації, в яких поведінка потерпілого створює об'єктивну можливість вчинення кримінального правопорушення, хоча й не виступає як поштовх 56,6 % (119) (Додаток А,Б). Поведінка потерпілого полягала в легковажності, яка проявлялася у залишенні відкритим автомобіля, дверей і вікон жилого приміщення, необачливе зберігання документів у гаманці, залишення на відному місці без нагляду гаманця, халатне відношення до особистих речей, залишення паспорту або іншого важливого особистого документу без нагляду, тощо. До цієї ситуації також необхідно віднести некритичні дії потерпілого, що власною поведінкою дозволяє злочинцю продовжувати злочинну діяльність і надалі [265, с. 60].

Друга група - це ситуації, які мають позитивний характер 11,2 % (32): а) ситуації, які мають характер поштовху, в яких поведінка потерпілого позитивна, тобто він своїми діями не провокує, але розвиток ситуації призводить до того, що він стає жертвою [265, с. 60] незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом 54,3% (17) (Додаток А,Б). Наприклад, потерпілий звернувся до органів державної влади, місцевого

самоврядування, підприємства, установи організації з метою отримання окремих послуг, передбачених законодавством (вклеювання фотокартки в паспорт, отримання кредиту, оформлення закордонного паспорту), але працівник, який уповноважений на надання послуг заволодів таким паспортом або іншим важливим особистим документом; б) ситуації, в яких поведінка потерпілих є нейтральною з точки зору впливу на поведінку злочинця й нанесення шкоди його діями 45,7 % (15).

Раніше зазначалося, що ризик стати жертвою злочину залежить від правильності і своєчасності розпізнавання джерел та видів кримінальних загроз. Проведене нами Інтернет-опитування понад 3002 громадян (2015 р.) засвідчило доволі стереотипні уявлення громадян про кримінальні загрози і показало певну дезорієнтованість у визначенні їх джерел. Останніх вказувалося декілька одночасно. Уже традиційно люди з пересторогою ставляться до незнайомих людей, які видаються підозрілими та можуть виношувати злочинні наміри (62 %); насторожує також перебування у малолюдних місцях у темний час доби (67 %), а також імовірність потрапляння у непередбачувані ситуації (44 %). І лише 15 % опитаних убачають джерело віктимізації у власній небезпечній поведінці [278, с. 165].

При вивченні архівних кримінальних проваджень щодо незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом було встановлено ставлення потерпілого до обрання злочинцем саме їх у ролі жертви кримінального правопорушення 35,4 % (101) вважають – випадковий збіг обставин, 15,4 % (44) особи вважають, що вплинула неуважність у громадських місцях щодо збереження паспорту або важливих особистих документів, 20,1% (57) впевнені, що постраждали через надмірну довірливість та відсутність критичного мислення. Щодо перебування у нетверезому стані, то таких осіб було 8,1 % (23). Щодо 21% (60) потерпілих відсутні дані стосовно їх особистого ставлення до своєї поведінки в якості жертви (Додаток А,Б). Ця відповідь підкреслює що віктимна поведінка потерпілого багато в чому обумовлює, що проти нього вчиняється злочин. Так, наприклад, кожне десяте – дванадцять посягання на індивідуальні транспортні засоби та речі які в ньому містяться відбуваються внаслідок недбалості потерпілих, які залишають транспортні засоби із незачиненими дверима, відкритим вітровим склом, тощо [8, с. 9].

Із наведених відповідей простежується загальна тенденція до втрати контролю за оточуючим середовищем, побудовою і реалізацією своїх життєвих планів, передбачуваністю розвитку подій та поведінки партнерів зі спілкування. В умовах зростання соціальної конфронтації на ґрунті матеріальної нерівності і соціальної несправедливості значна частина суспільства дезорієнтована у визначенні джерел віктимізації, не вірить у спроможність захиститися від злочинних посягань власними силами і вбачає небезпеку з усіх сторін одночасно. Даються ознаки різке погіршення криміногенної ситуації, а також патерналістські установки певної частини суспільства. Більшість людей покладає перебільшені надії на захист з боку держави, або ж сподівається на везіння, сприятливий збіг обставин, допомогу ближнього [278, с. 165].

Детермінантами індивідуальної віктимності, в тому числі потерпілого від

незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом виступають:

- віктимогенні деформації особистості. Під останніми розуміють сукупність соціально-психологічних властивостей, пов'язаних із несприятливими умовами соціалізації, поганою адаптованістю до норм суспільного життя, низькою культурою спілкування, емоційною нестійкістю, пониженою здатністю до критичного мислення і прогнозування розвитку подій, пригніченістю волі до чинення опору, а також веденням асоціального способу життя, неадекватною поведінкою у кризових ситуаціях [258, с. 8];

- передзлочинну віктимну поведінку та психічний стан жертв у момент злочинного посягання. Практика показує, що особистість із віктимогенними деформаціями порівняно частіше поводить себе негативно, чим привертає увагу злочинців [258, с. 8];

- підвищує ризик індивідуальної віктимізації стан алкогольного сп'яніння (наркотичного збудження), що блокує контрольну і регулятивну функцію свідомості, пригнічує волю, стимулює агресію і брутальність [189, с. 125];

- до детермінант індивідуальної віктимності слід віднести й вроджені риси та властивості людей, а саме: фізіологічні (вікові і гендерні особливості, вади слуху, зору та інших життєво важливих органів), психічні (темперамент, акцентуації характеру, психічні розлади, фобії), нестандартну зовнішність, слабку фізичну силу тощо [258, с. 9].

Процеси віктимізації розвиваються в межах віктимологічної ситуації. Зміст такої ситуації складає сукупність обставин формування особи з підвищеним віктимним потенціалом: конкретна життєва ситуація, злочин та обставини, які склалися після кримінального правопорушення, під час яких безпосередньо реалізується індивідуальна віктимність, що розглядається як єдиний причино пов'язаний процес. Отже, віктимізація починається з моменту формування віктимного потенціалу особи й залишається такою й тоді, коли вона не реалізується [268, с. 60].

Віктимологічна ситуація включає:

- особистісно-формуєчу віктимну ситуацію (систему факторів, умов, обставин, що мали вирішальний вплив на формування у потенційної жертви якостей підвищеної віктимності);

- передкримінальну (життєву) ситуацію (систему обставин, що безпосередньо передували кримінального правопорушення, у взаємодії з особистими якостями суб'єкта віктимізації (потенційної жертви); у сукупності ці ситуації складають віктимогену ситуацію;

- кримінально-віктимну ситуацію (ситуацію безпосередньо вчинення кримінального правопорушення і заподіяння шкоди);

- посткримінальну віктимну ситуацію (поведінка жертви після кримінального правопорушення та обставини, що впливають на її стан). Зміст віктимологічної ситуації, таким чином, становить сукупність обставин формування особистості з підвищеними віктимними потенціями: конкретну передкримінальну (життєву) ситуація, кримінальне правопорушення та

обставини, що склалися після кримінального правопорушення, у яких безпосередньо реалізується індивідуальна віктимність, що розглядаються як єдиний причино пов'язаний процес [269, с. 88].

Таким чином, заходи віктимологічного запобігання незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом повинні включати:

- Вдосконалення системи ведення кримінальної статистики, в тому числі, це стосується потерпілих від незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом. Наразі, існує велика кількість проваджень в яких відсутні хоча б якась соціально-демографічна інформація про потерпілого [260, с. 461].

- правову пропаганду, роз'яснювальну роботу серед населення, з метою демонстрації громадянам небезпеку та розповсюдженість посягання на паспорт та інші важливі особисті документи, способів дії та хитрощі злочинців;

- заходи щодо активізації населення з метою встановлення громадянами індивідуальних технічних засобів, включаючи сигналізацію, надійні замки;

- заходи, які забезпечать можливість збереження майна осіб, які проживають в готелях, гуртожитках, апартаментах, в орендованому житлі;

- відео спостереження в громадських місцях, з метою ускладнення злочинцям здійснення незаконних дій щодо заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом та нагляду за особами, які ведуть себе необачно в громадських місцях, на вулицях, вокзалах тощо.

- індивідуальну роботу з особами негативної, а точніше небезпечної для їх майна поведінки;

- організацію ліквідації з вулиць та місць загального користування осіб в стані алкогольного сп'яніння [267, с. 131].

- впровадження морально-виховних заходів, що спрямовані на підвищення рівня правової свідомості суспільства загалом та окремих громадян за допомогою освіти, підвищення морально-культурного рівня, оскільки ці фактори зумовлюють правомірну поведінку людей у різних сферах суспільства [275, с. 114];

- посилення нетерпимості громадян до незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом;

- відкрита публікація офіційних збірників про злочинність і на доповнення – огляд опитування громадян щодо віктимізації. При фактично відкритій статистиці, збірники про злочинність правоохоронні органи формують самостійно і розсилають лише обмеженому колу зацікавлених осіб. Натомість, будь-який громадянин нашої країни повинен мати доступ до цієї інформації, що допоможе йому усвідомити проблему злочинності й додавати свої зусилля по її мінімізації. Крім того, слід системно вивчати латентну злочинність. Зараз системного відстеження її тенденцій немає, як немає і самої системи моніторингу і аналізу злочинності та протидії їй [276, с. 90].

- Переконання суспільства в необхідності запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим особистим важливим документом;

- ознайомлення громадян із способами та методами роботи злочинців,

щодо незаконного заволодіння особистими важливими документами;

- роз'яснення особам, виділеним за ознаками статі, району проживання, давності проживання та іншим віктимологічним характеристикам, заходів обачності та правил, що забезпечують максимальну віктимологічну безпеку в процесі життєдіяльності;

- надання загальних інструкцій щодо черговості дій, на випадок, коли член суспільства став потерпілим від злочинного посягання, що включає в себе збереження всіх ознак кримінального правопорушення та порядок звернення до правоохоронних органів;

- роз'яснення родичам і колегам заходів, необхідних для контролю віктимогенної поведінки рідних і знайомих;

- розробка рекомендацій для зниження кількості латентних потерпілих від незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом [273, с. 165].

ВИСНОВКИ

Проблема незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом залишається в полі зору науковців як в кримінально-правовій так і кримінологічній площині. Це пояснюється наявністю значної кількості невирішених проблем у цій сфері, однією з яких є проблема запобігання злочинним посяганням на паспорт або інший важливий особистий документ.

Важливий особистий документ – це документ, виданий уповноваженим органом, який закріплює певний статус особи, містить інформацію про факти, які мають юридичне значення для фізичної особи, засвідчує суб'єктивні права його володаря або звільняє його від окремих зобов'язань.

Аналіз генезису кримінальної відповідальності за незаконні дії з паспортом або іншими важливими особистими документами з часів Української СРСР по теперішній час, дає змогу зробити висновок про депеналізацію кримінальної відповідальності за кримінальне правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 357 КК України. Зокрема, було встановлено, що незважаючи на те що арешт залишився незмінним у двох редакціях Кримінального кодексу України, одне з найбільш суворих покарань – позбавлення волі було замінено на обмеження волі, виправні роботи було замінено на найменш суворе покарання серед всіх, які існують в державі – штраф, що свідчить про пом'якшення кримінальної репресії. Водночас, останні зміни в ч. 3 статті 357 КК України було внесено в 2001 році, пройшло вже 19 років, у зв'язку з чим кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом потребує реформуванню.

Обґрунтовано необхідність виокремлення в окрему статтю склад кримінального правопорушення передбаченого ч.3 ст. 357 КК України щодо незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом, у зв'язку з чим пропонуємо додати до КК України ст. 357¹ та

викласти її у такій редакції: «Незаконне заволодіння будь-яким способом паспортом або іншим важливим особистим документом або використання такого документа - карається штрафом до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або громадськими роботами на строк від вісімдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до трьох місяців», що допоможе ефективно запобігати кримінальним правопорушенням даної категорії, мінімізувати ризики рецидивів та зберігати членів суспільства без деформації їх свідомості.

Досліджено особливості стану, динаміки та структури незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом. З 2013 по перше півріччя 2020 року динаміка кримінальних правопорушень пов'язаних з незаконним заволодінням паспорту або іншим важливим особистим документом відрізняється особливою мінливістю, і в цілому характеризується коливаннями. Так, якщо з 2013 до 2015 року фіксувалося поступове зменшення кількості кримінальних правопорушень, що у підсумку призвело до зменшення на 27,09 %, то у 2016 році вона зросла на 17,34 %. За 2017 рік абсолютний показник щодо кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень цієї категорії знизився на 27,51 %, що є піковим значенням зменшення. А вже у 2018 році показник динаміки знову збільшився – на 57,23 %, що є піковим значенням збільшення, який наблизився до показника 2013 року, 2019 рік характеризується зниженням на 14,53% по відношенню до попереднього року. Питома вага кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 357 КК України у структурі злочинності України за 2013 першу половину 2020 року складає приблизно 0,38 %. Стосовно географії слід підкреслити, що найбільша кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень за ч. 3 ст. 357 КК України в м. Києві 8,51%, Харківській 12%, Донецькій 5%, Луганській 4%, Одеській 8,40%, Сумській 4,79%, Закарпатській 7,45%, Рівненській 9%, Львівській областях 5,85% та інших областях 35%.

Найпоширенішими способами незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом є викрадення, привласнення, придбання, вимагання документів, заволодіння ними шляхом шахрайства. Основними шляхами злочинних дій при використанні чужого паспорту або іншого важливого особистого документу є : 1) повна підробка; 2) часткова зміна інформації в чинному документі; 3) фальсифікація; 4) використання чинного документа без змін.

Серед механізмів використання паспортів або інших важливих особистих документів, слід виокремити: отримання суб'єктивних прав, передбачених для окремої категорії осіб, отримання кредитних коштів, оформлення кредитної картки, іпотеки, оформлення позики, оформленні документів на машину, у туристичній сфері, шахрайство з нерухомістю, укладання нікчемних угод про оренду нерухомості, при влаштуванні на роботу, нелегальна міграція, знищення або пошкодження паспорту або інших особистих важливих документів, торгівля людьми.

Вивчення кримінальних проваджень, що пов'язані з незаконним заволодінням паспортом або іншим особистим важливим документом, свідчить про те, що в 73,87 % злочинцями були чоловіки, а в 26,13 % – жінки. Особи

жіночої статі зазвичай допомагають у групових кримінальних правопорушеннях вчинених у змові з чоловіками. За громадянством та національністю 98,49% злочинців – громадяни України, 1,51% громадяни інших держав. Найбільш криминогенною, при вчиненні кримінальних правопорушень передбачених ч. 3 ст. 357 КК України, виявилася група осіб від 30 до 50 років - 51,75% правопорушників саме такої вікової групи. Приблизно однакову питому вагу мають вікові групи від 18 до 25 років (16,58%), від 25 до 30 років (15,57%) та від 50 до 65 років (14,07%).

Освітній рівень, осіб, які посягали на паспорт або інші особисті важливі документи характеризується наступним чином: особи, що мали повну загальну середню освіту складають 45,72%, професійно-технічну - 21,6%, базову загальну середню освіту - 21,1%, повну вищу освіту мали лише 7,03%. 77,88% осіб, які вчинили кримінальні правопорушення передбачені ч. 3 ст. 357 КК України, ніде не навчалися та не працювали, будучи працездатними, при цьому близько 50% злочинців фактично перебували на утриманні членів родини або органів соціального захисту населення.

Згідно із статистичними даними 26,13% осіб було засуджено за вчинення кримінальних правопорушень зазначеної категорії та мали не зняту або непогашену судимість, з яких, 61,53% злочинців мали одну судимість, а 25% - мали три і більше судимостей, 13,46% злочинців мали дві судимості. 65,38% злочинців раніше вчиняли кримінальні правопорушення проти власності, 19,23% - кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи. У 78,32% злочинців, виявлено психічні аномалії, які в цілому не виключали осудності.

Дослідження причин і умов вчинення цих кримінальних правопорушень дало змогу зробити висновок про те, що існує три основні групи детермінант, які прямо чи опосередковано впливають на вчинення незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом: 1) соціально-економічні: загальне зниження рівня життя; зростаючий рівень безробіття; соціальне розшарування суспільства; негативні наслідки військово-політичних конфліктів; 2) морально-психологічні: зміни та негативні тенденції у культурі суспільства; негативний вплив оточення (70% злочинців мали несприятливе коло спілкування, з антисоціальними ухиленнями, проводили вільний час за осудливими формами розваг і аморальної поведінки); понад 63% злочинців проживали в родинях з нестійкими сімейними зв'язками, для яких звичними були протиправна поведінка батьків або дорослих членів сім'ї; недопрацювання школи у вихованні та співпраці з батьками; загальна деморалізація суспільства та правовий нігілізм; популяризація засобами масової інформації жорстокості, неповаги до особи та її гідності; 3) політико-правові: недосконале державне регулювання економічних процесів, нестабільність політичного режиму та кримінальної політики, правовий нігілізм, правова легковажність, відсутність політичної та правової культури, що спонукають злочинців до вчинення незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом.

Загально-соціальне запобігання незаконному заволодінню паспортом або

іншим важливим особистим документом передбачає: 1) досконале кримінальне законодавство; 2) ефективне процесуальне законодавство, зокрема в контексті співпраці у сфері правової допомоги; 3) наявність засобів і ресурсів, що дають змогу адекватно проводити розслідування. До суб'єктів загально-соціального запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом слід віднести: Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України, органи місцевого самоврядування, органи прокуратури, органи внутрішніх справ, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, засоби масової інформації.

До заходів загально-соціального запобігання кримінальним правопорушенням пов'язаним з незаконним заволодінням паспортом або іншим особистим важливим документом ми відносимо: створення і підтримка у суспільстві атмосфери довіри до системи правоохоронних органів; створення надійного механізму формування штату співробітників, що мають будь-яке відношення до оформлення паспортів або інших особистих важливих документів; залучення громадських об'єднань до процесу підготовки і прийняття нормативних актів; формування ідеології запобігання злочинності із залученням широких верств населення, найкращих зразків культури та мистецтва; створення законодавчої бази для запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим особистим важливим документом; створення організаційно-правових основ взаємодії державних, правоохоронних органів з громадянами та їх об'єднаннями.

В межах спеціально-кримінологічного запобігання пропонуємо імплементувати в Україні три стратегії запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом: збільшення зусиль, які повинен докласти злочинець для вчинення кримінального правопорушення, збільшенні ризиків, які спіткають злочинця під час вчинення незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом, зменшення винагороди або вигод, які злочинець розраховує отримати від незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом. Отже, пропонуємо виділити такі запобіжні заходи: підвищення рівня захисту паспорту та інших особистих важливих документів, розробка та запровадження дієвої системи захисту «Порталу Дія», яка унеможливить доступ сторонніх осіб до даних та інформації, яка там міститься та захистить електронні документи, які належать іншій людині від їх використання, поширення серед населення інформації, проведення роз'яснювальної роботи щодо важливості охорони та збереження паспорту та важливих особистих документів, важливості своєчасного звернення до правоохоронних органів з метою повідомлення факту втрати чи незаконного заволодіння паспорту або іншого важливого особистого документу, правову пропаганду серед населення, з метою демонстрації громадянам небезпеки та розповсюдженість крадіжок, способів дії та хитрощі злочинців, підготовка програмного забезпечення, використання існуючих та новітніх технологій, а також розвиток та впровадження технологій, котрі знижують ризики незаконного збуту та придбання паспортів та інших особистих важливих документів, соціальних

мереж повідомлення про продаж, купівлю та виготовлення паспортів та інших особистих важливих документів та ідентифікації осіб, які займаються такими злочинними діями, роз'яснення серед населення необхідності облаштування надійних заходів безпеки для квартир, автомобілів та особистих будинків, проведення інформаційної компанії щодо небезпеки залишення особистих речей, в тому числі паспорту або іншого важливого особистого документу в салоні автомобіля, проведення роз'яснювальної роботи серед населення стосовно необхідності збереження своїх особистих речей, особливо в місцях масового скупчення людей, розробка та удосконалення системи захисту паспорта або іншого особистого важливого документу, запровадження обов'язкового розміщення фотокартки власника з метою унеможливлення використання важливого особистого документу в злочинних цілях, введення нових форм важливих особистих документів, що містять спеціальні цифрові носії інформації. Запровадження електронних реєстрів важливих особистих документів та надання обмеженого доступу до таких реєстрів підприємствам, установам, організаціям, діяльність яких пов'язана з підвищеним криміногенним ризиком та допоможе здійснювати додатковий контроль за належним використанням паспортів або інших особистих важливих документів не лише правоохоронними органами.

Крім того, з метою підвищення ефективності спеціально-кримінологічного запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом окрему роль відведено взаємодії Національної поліції України, Генеральної прокуратури України, Державної міграційної служби України, Державної прикордонної служби України, громадським організаціям та засобам масової інформації.

Пропонуємо впровадження та удосконалення таких форм взаємодії між зазначеними суб'єктами, як забезпечення обміном статистичною інформацією про кримінальні правопорушення, а також щодо осіб, які порушують порядок використання паспорту або іншими важливими особистими документами, надання допомоги підрозділам Державної прикордонної служби України у виявленні та затриманні осіб, які порушили або намагаються порушити державний кордон чи провадять іншу протиправну діяльність на кордоні, спільне здійснення заходів щодо запобігання, виявлення і припинення кримінальних правопорушень пов'язаних з незаконним заволодінням паспорту або іншим важливим особистим документом, оперативним шляхом перевірка осіб, обвинувачених по кримінальних провадженнях за фактами незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом, які звільнені від покарання, з метою викриття фактів продовження ними злочинної діяльності, розроблення спільних пропозицій щодо запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом, спільні заходи з обміну досвідом запобіжної діяльності та підвищенню кваліфікації співробітників правоохоронних органів, узагальнення практичних рекомендацій міжнародних і міждержавних правових норм із питань співробітництва у сфері боротьби з незаконним заволодінням паспортом або іншим важливим особистим документом, проведення спільних науково-

практичних конференцій із проблем удосконалення правового регулювання діяльності у запобіганні незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом.

Завдяки здійсненню віктимологічної характеристики жертв незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом в Україні нам вдалось встановити віктимологічно значущі ознаки потерпілих від незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом. Так, за статтю переважають громадяни України – 91 %, чоловіки (54 %) віком від 35 до 45 років (35,3%), 86 % потерпілих не мали близьких або родинних стосунків із злочинцем, однак близько 45 % жертв знали або мали певну інформацію про правопорушника. Абсолютну більшість потерпілих (89,5%) становили мешканці густо населених міст.

До заходів віктимологічного запобігання незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом слід віднести: вдосконалення системи ведення кримінальної статистики, в тому числі, це стосується потерпілих від незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом, індивідуальну роботу з особами негативної, а точніше небезпечної для їх майна поведінки; організацію ліквідації з вулиць та місць загального користування осіб в стані алкогольного сп'яніння, впровадження морально-виховних заходів, що спрямовані на підвищення рівня правової свідомості суспільства загалом та окремих громадян за допомогою освіти, підвищення морально-культурного рівня; посилення нетерпимості громадян до незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом; відкрита публікація офіційних збірників про злочинність і на доповнення – огляд опитування громадян щодо віктимізації; переконання суспільства в необхідності запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим особистим важливим документом; ознайомлення громадян із способами та методами роботи злочинців, щодо незаконного заволодіння особистими важливими документами; надання загальних інструкцій щодо черговості дій, на випадок, коли член суспільства став потерпілим від злочинного посягання, що включає в себе збереження всіх ознак кримінального правопорушення та порядок звернення до правоохоронних органів; розробка рекомендацій для зниження кількості латентних потерпілих від незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом.

1. Зелинский А. Ф. Криминология : учеб. пособ. / МВД Украины ; Ун-т внутр. дел. Харьков : Рубикон, 2000. 239с.
2. Алексеев А.И., Герасимов С. И. Криминологическая профилактика : теория, опыт, проблемы : монография /Сухарев А. Я. М. : НОРМА, 2001. 482 с.
3. Щербаков В. Понятие, содержание и стадии предупреждения преступлений в сфере экономики. *Уголовное право*. 2003. № 4. С. 109–111.
4. Лекарь А. Г. Профилактика преступлений. М. : Юрид. лит., 1972. 104 с.
5. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології : теорія і практика : у 3 кн. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 1. Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.
6. Ключев О. Розмежування запобіжної і профілактичної діяльності органів внутрішніх справ. *Право України*. 2005. № 3. С. 98–101.
7. Шостко Е. Ю. Теоретические предпосылки разработки и реализации программ предупреждения преступности несовершеннолетних в США : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 1997. 205 с.
8. Мирошниченко Н. А. Конструкція складу кримінального правопорушення та її значення для кваліфікації кримінального правопорушення . *Актуальні проблеми держави і права*. 2004. Вип. 22. С. 841–844. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/apdp_2004_22_158.pdf
9. Council Resolution on the Prevention of Organised Crime with Reference to the Establishment of a Comprehensive Strategy for Combating it. *Official Journal* C408/1-408/4,29 December, 1998. 22 p.
10. Загинеї З. Криминологічний портрет злочинця, який вчинив злочин проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1. С. 51–57. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2014/51-zaginej.pdf>
11. Иншаков С. М. Криминология : учебник. М. : Юриспруденция, 2000. 432 с.
12. Криминология : учебник для юрид. вузов / под ред. А. И. Долговой. М. : ИНФРА-М-НОРМА, 1997. 286 с.
13. Дзюба Ю. П. Кримінальна відповідальність за викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження (аналіз складу кримінального правопорушення) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2008. 213 с.
14. Андрушко П. П. Документи як предмет кримінальних правопорушень , склади яких передбачені статтями 357, 358 та 366 КК України. *Альманах кримінального права* : зб. статей / відп. ред. П. П. Андрушко, П. С. Берзін. 2009. Вип. 1. С. 4–76.
15. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2 т. / за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. [3-те вид., перероб. та допов.]. Київ : Алерта ; КНТ ; Центр учбової літератури, 2009. Т. 2. 624 с.
16. Кримінальне право України : Особлива частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. [4-те вид., перероб. і допов.]. Харків : Право, 2010. 608 с.
17. Дзюба Ю. П. Кримінальна відповідальність за викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження (аналіз складу кримінального правопорушення) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2008. 20 с.
18. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. [4-те вид., перероб. та допов.]. Київ : Юридична думка, 2007. 1184 с.
19. Кундеус В. Г. Кримінально-правова характеристика викрадення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2004. 19 с.
20. Лихова С. Я. Кримінальні правопорушення у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України) : монографія. Київ : Київський університет, 2006. 573 с.
21. Навроцький В. О. Кримінальне право України. Особлива частина : курс лекцій. Київ : Знання, 2000. 771 с.
22. Осадчий В. І. Кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності : монографія. Київ : Атіка, 2004. 336 с.
23. Тімошенко Н. О. Кримінально-правова характеристика підроблення документів, печаток,

- штампів та бланків, їх збуту та використання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2009. 19 с.
24. Тучков С. С. Підроблення як спосіб вчинення кримінального правопорушення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 16 с.
  25. Кузнецов А. В. Понятие подлога документов. *Советское государство и право*. 1957. № 10. С. 116–120.
  26. Щиголев Ю. В. Уголовно-правовые меры борьбы с подлогами документов в Московском регионе. *Российский следователь*. 2000. № 5. С. 24–26.
  27. Про затвердження Положень про паспорт громадянина України та про паспорт громадянина України для виїзду за кордон : постанова Верховної Ради України від 26 черв. 1992 р. № 2503-ХІІ. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2503-12>.
  28. Порядок застосування відображення в електронному вигляді інформації, що міститься у паспорті громадянина України у формі картки, та відображення в електронному вигляді інформації, що міститься у паспорті громадянина України для виїзду за кордон, під час реалізації експериментального проекту щодо застосування зазначених відображень : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 15 квіт. 2020 р. № 278. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/278-2020-%D0%BF#Text>
  29. Електронні паспорти у Дії : Уряд ухвалив постанову. Міністерство цифрової трансформації України. *Урядовий портал* : [сайт]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/elektronni-pasporti-u-diyi-uryad-shvaliv-postanovu>.
  30. Жижиленко А. А. Подлог документов : историко-догматическое исследование. СПб. : Невская тип., 1900. 784 с.
  31. Про нотаріат : Закон України від 2 верес. 1993 р. № 3425-ХІІ. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12/print>.
  32. Порядок застосування електронного посвідчення водія та електронного свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 23 жовт. 2019 р. № 956. *ІПС ЛІГА:ЗАКОН* : [сайт]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP190956?an=18&hide=true>.
  33. Наумов А. В. Российское уголовное право : курс лекций : в 2 т. [3-е изд.]. М. : Юрид. лит., 2004. Т. 2. Особенная часть. 832 с.
  34. Курс уголовного права. Особенная часть : учебник для вузов / под ред. д-ра юрид. наук, проф. Г. Н. Борзенкова, д-ра юрид. наук, проф. В. С. Комиссарова. М. : Зерцало-М, 2002. Т. 5. 512 с.
  35. Парасюк Н. М. Незаконні дії з документами, бланками, штампами та печатками за кримінальним правом України: юридичний аналіз складів кримінальних правопорушень (ст. ст. 357, 358 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12. 00. 08. Львів, 2011. 230 с.
  36. Постанова Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 14 лют. 2019 р. по справі № 454/420/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80005723>.
  37. Гетьман А. Д. Кримінально-правова політика держави в контексті кримінальних правопорушень , які спрямовані на незаконне заволодіння паспортом, або іншими особистими важливими документами особи. *Актуальні проблеми кримінального права* : тези доп. ІХ Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 21 листоп. 2018 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 78–81.
  38. Кудрявцев В. Н. Методологические вопросы сравнительной криминологии. *Проблемы сравнительного правоведения*. М., 1978. С. 71–78.
  39. Колесник М. О. Зарубіжний досвід у сфері протидії злочинності неповнолітніх і перспективи його впровадження в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Юридичні науки. 2014. Вип. 6–1, т. 3. С. 122–126. URL: http://www.lj.kherson.ua/2014/pravo06/part_3/26.pdf.
  40. Duncan Greg J., and Katherine Magnuson. Individual and Parent-Based Intervention Strategies for Promoting Human Capital and Positive Behavior. *Human Development Across Lives and Generations: The Potential for Change*. 2004. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=s8sQ4yZbSK0C&lpq=PP1&dq=Human%20Development%20Across%20Lives%20and%20Generations%20The%20Potential%20for%20Change&hl=ru&pg=PA93#v=onepage&q&f=true>.
  41. Brandon C. Welsh and David P. Farrington. Crime Prevention and Public Policy. *The Oxford Handbook of Crime Prevention*. 2012. URL: <http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780195398823.001.0001/oxfordhb->

9780195398823-e-1.

42. Айтбаев К. Т. Применение зарубежного опыта предупреждения преступности в Республике Казахстан. *Евразийский юридический журнал*. 2012. № 10. С. 95–97.
43. Clarke Ronald V. Introduction. In *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies* / edited by Ronald V. Clarke. Albany, NY : Harrow and Heston, 1992. 357 p.
44. Кримінальний кодекс Грузії. *Законодавчий Вісник Грузії*. 1999. № 41 (48). URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426?impose=original>.
45. German Criminal Code in the version promulgated on 13 November 1998. *Federal Law Gazette [Bundesgesetzblatt]*. I p. 3322, last amended by Article 1 of the Law of 24 September 2013. *Federal Law Gazette*. I p. 3671 and with the text of Article 6(18) of the Law. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html#p2300.
46. Уголовный кодекс Российской Федерации : принят 13 июня 1996 г. № 63-ФЗ. *Официальный портал правовой информации России* : [сайт]. URL: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docview&page=1&print=1&nd=102041891&rdk=224&&empire=>
47. Уголовный кодекс Республики Беларусь : принят 9 июля 1999 г. № 275-3. URL: <http://xn--ctbcgfviccvibf9bq8k.xn--90ais/statya-378>.
48. Уголовный кодекс Республики Молдовы : принят 18 апреля 2002 г. № 985-XV. URL: <http://lex.justice.md/ru/331268/>.
49. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики : утв. Законом Азербайджанской Республики от 30 декабря 1999 г. № 787-IQ ; вступил в силу с 1 сентября 2000 года согласно Закону Азербайджанской Республики от 26 мая 2000 г. № 886-IQ. *Legislationline.org* : [сайт]. URL: <https://www.legislationline.org/ru/documents/section/criminal-codes>.
50. Уголовный кодекс Республики Армения : принят 18 апреля 2003 г. *Legislationline.org* : [сайт]. URL: <https://www.legislationline.org/ru/documents/section/criminal-codes>.
51. Уголовный Кодекс Республики Казахстан : принят 3 июля 2014 г. № 226-VЗПК. *Legislationline.org* : [сайт]. URL: <https://www.legislationline.org/ru/documents/section/criminal-codes>.
52. Уголовный Кодекс Кыргызской Республики : принят Жогорку Кенешем Кыргызской Республики 22 декабря 2016 г. *Legislationline.org* : [сайт]. URL: <https://www.legislationline.org/ru/documents/section/criminal-codes>.
53. Уголовный Кодекс Республики Таджикистан : принят 21 мая 1998 г. *Legislationline.org* : [сайт]. URL: <https://www.legislationline.org/ru/documents/section/criminal-codes>.
54. Уголовный кодекс Туркменистана : принят 12 июня 1997 г. № 222-1. *Legislationline.org* : [сайт]. URL: <https://www.legislationline.org/ru/documents/section/criminal-codes>.
55. Уголовный кодекс Республики Узбекистан : утв. Законом Республики Узбекистан от 22 сентября 1994 г. № 2012-XII. *Legislationline.org* : [сайт]. URL: <https://www.legislationline.org/ru/documents/section/criminal-codes>.
56. Уголовный кодекс Эстонии : вступил в силу 1 сентября 2002 г. *Legislationline.org* : [сайт]. URL: <https://www.legislationline.org/ru/documents/section/criminal-codes>.
57. Гетьман А. Д. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння паспортом у контексті міжнародного досвіду. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. Вип. 4 (109). С. 346–356.
58. Безсонна Т. Ф. Місце біометричного паспорта в системі документів, що підтверджують громадянство України. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2017. № 3 (79). С. 132–137. URL: [https://lduvs.edu.ua/wp-content/uploads/Docs/vysnik/vlduvs-2017-3\(povn_text\).pdf](https://lduvs.edu.ua/wp-content/uploads/Docs/vysnik/vlduvs-2017-3(povn_text).pdf).
59. Що таке біометричні документи і для чого вони потрібні? *Державна міграційна служба України* : [сайт]. URL: <https://dmsu.gov.ua/faq/biometrichni-dokumenty-v-ukrajni/shho-take-biometrichni-dokumenty-i-dlya-chogo-voni-potribni.html>.
60. John H., Andras P. Massive passport fraud in Hungary allowed dozens of people to enter U.S. under false identities. *The Washington Post*. 2018. URL: https://www.washingtonpost.com/world/national-security/massive-passport-fraud-in-hungary-allowed-dozens-of-people-to-enter-us-under-false-identities-officials-say/2018/05/09/b1ee48be-523a-11e8-b00a-17f9fda3859b_story.html?noredirect=on&utm_term=.7edd94b913d2
61. Gemalto enables biometric passports in 30 countries. *It-online*. 2017. URL: <http://it-online.co.za/2017/09/14/gemalto-enables-biometric-passports-in-30-countries/>
62. White D., Kemp R., Jenkins R., Matheson M., Burton A. Passport Officers' Errors in Face Matching. *PLoS ONE*. 2014. 9(8): e103510. URL: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0103510>.

63. Study finds passport photo errors. *Belfast Telegraph*. 2014. URL: <https://www.belfasttelegraph.co.uk/breakingnews/offbeat/study-finds-passport-photo-errors-30517138.html>.
64. About Interpol. Overview. *Interpol*. URL: <https://www.interpol.int/About-INTERPOL/Overview>.
65. Fighting terrorism and transnational crime through effective border management. *Interpol*. URL: <https://www.interpol.int/INTERPOL-expertise/Border-management>.
66. PARAVICINI G. EU's passport fraud 'epidemic'. *Politico*. 2017. URL: <https://www.politico.eu/article/europes-fake-forged-stolen-passport-epidemic-visa-free-travel-rights/>.
67. Stamping out passport fraud. *The Sydney Morning Herald*. 2013. URL: <https://www.smh.com.au/opinion/stamping-out-passport-fraud-20131103-2wul5.html>.
68. Henley & Partners. Henley & Partners Passport Index. 2018. URL: <https://www.henleypassportindex.com/passport-index>
69. Global passport index. URL: https://www.henleypassportindex.com/assets/2018/PI_2018_INFOGRAPHS_GLOBAL_181008_WITHOUT_CBI_PROGRAMS.pdf
70. Гетьман А. Д. Іноземний досвід щодо превенції незаконного заволодіння важливим особистим документом, шляхом впровадження електронного паспорту. *Роль інституту викривачів у запобіганні та протидії корупції* : матеріали круглого столу (Київ, 2 листоп. 2018 р.) / [редкол.: В. Черней, К. Ланчінскас, А. Фодчук та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 28–30.
71. Северин А. Ю. Завдання кримінально-правової політики. *Молодий вчений*. 2016. № 11. С. 324–328.
72. Борисов В. І., Фріс П. Л. Поняття кримінально-правової політики. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 15–31. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/6112>.
73. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 439 с.
74. Голіна В. Проблема кримінологічного забезпечення криміналізації і декриміналізації у кримінальному праві України. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 3 (82). С. 107–116. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vapny_2015_3_13.pdf
75. Кузнецова Н. Ф. Социальная обусловленность уголовного закона. *Правовые исследования*. Тбилиси, 1977. С. 36–45.
76. Кримінальний кодекс УРСР. Київ : Держполітвидав УРСР, 1950. 168 с.
77. Сташис В. Основні новели нового Кримінального кодексу України. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 2–3 (33–34). С. 612–626.
78. Орловская Н. А. Основания и принципы построения уголовно-правовых санкций : монография. Одеса : Юрид. літ, 2011. 624 с.
79. Каменская А. Общественные работы в Латвии (опыт введения общественных работ в стране с практикой суровых наказаний). *Аспект* : інформ. бюл. 2002. № 3. С. 32–35.
80. Жердев О. А., Михайліна Т. В. Виправні роботи: доктринальні аспекти застосування та співвідношення з іншими видами покарань. *Вісник Студентського наукового товариства Донецького національного університету* / [ред. кол. І. В. Хаджинов та ін.]. 2016. Т. 2. С. 26–30. URL: <http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/3870/3903>.
81. Порівняльні таблиці щодо стану здійснення правосуддя. *Судова влада України* : [сайт]. URL: https://court.gov.ua/insh/sudova_statystyka/
82. Баулін Ю. В. Виправні роботи у проєкті КК України. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2001. № 6. С. 199–203.
83. Ткачова О. В. Виконання покарань у виді виправних і громадських робіт : монографія. Харків : Право, 2010. 192 с.
84. Чудик Н. О., Мудрик К. А. Проблеми відбування покарання у виді арешту в Україні. *Право і суспільство*. 2016. № 2, ч. 2. С. 175–179. URL: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pis_2016_2\(2\)_33.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pis_2016_2(2)_33.pdf)
85. Гель А. Чи можна вважати покарання у вигляді обмеження волі реальною альтернативою

- позбавленню волі на певний строк. *Харківська правозахисна група. Права людини в Україні* : [сайт]. URL: <http://khp.org/index.php?id=1239797977>
86. Кам'янець Т. В. Інститут обмеження волі: міжнародний досвід. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 299–303. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/23721/73-Kamyanets.pdf?sequence=1>
87. Методика кримінологічного аналізу злочинності в Україні / [О. М. Джужа, О. Г. Кулик, В. В. Василевич та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. 192 с.
88. Литвак О. М. Державний вплив на злочинність : кримінологічно-правове дослідження. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 280 с.
89. Курс кримінології : Особлива частина : підручник : у 2 кн. / [М. В. Корнієнко, В. Б. Романюк, І. М. Мельник та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Юрінком Інтер, 2001. Кн. 2. 480 с.
90. Фіалка М. І. Показники злочинності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 2 (7). С. 360–367. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/12/41_Fialka.pdf
91. Голина В. В., Маршуба М. О. Кримінологическая характеристика личности несовершеннолетнего корыстно-насильственного преступника в Украине : монографія. Харків : Право, 2014. 280 с.
92. Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні : монографія / [Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань та ін.]. Харків : Право, 2009. 352 с.
93. Кримінологія : учебник / под ред. В. Д. Малкова. [2-е изд.]. М. : Юстицинформ, 2006. 250 с.
94. Даньшин И. Н. Общетеоретические проблемы криминологии : монографія. Харків : Прапор, 2005. 224 с.
95. Иванов И. Социальное и биологическое в преступном поведении. *Советская юстиция*. 1993. № 9. С. 25–26.
96. Кримінологія : Загальна та Особлива частини : підручник / [І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.] ; за заг. ред. В. В. Голіни. [2-ге вид. перероб. і допов.]. Харків : Право, 2009. 288 с.
97. Иванов Ю. Ф., Джужа О. М. Кримінологія : навч. посіб. Київ : Паливода, 2006. 264 с.
98. Статистична інформація про стан злочинності та результати прокурорсько - слідчої діяльності. *Генеральна прокуратура України* : [сайт]. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113277&libid=100820#
99. Показники злочинності та їх загальна характеристика. URL: <https://studfile.net/preview/5170053/page:7/>
100. Кримінологія : підручник / [А. М. Бабенко, О. Ю. Бусол, О. М. Костенко та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Нікітіна, С. Ф. Денисова, Є. Л. Стрельцова. Харків : Право, 2018. 416 с.
101. Жордания И. Ш. Психолого правовая структура способа совершения преступления. Тбилиси : Сабчота Сакартвело, 1977. 233 с.
102. Еникеев М. И. Юридическая психология : учебник для вузов. М. : НОРМА-ИНФРА, 2001. 517 с.
103. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.] ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. [3-тє вид., переробл. та допов.]. Харків : Одіссей, 2006. 1184 с.
104. Вирок Саратського районного суду Одеської області від 10 лип. 2014 р. по справі № 513/428/14-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/39742990>.
105. Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 22 квіт. 2014 р. по справі № 308/2515/14-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/38351906>
106. Пілявська Л. М. Зазделегідь не обіцяне придбання чи збут майна здобутого злочинним шляхом, як один із видів причетності до кримінального правопорушення . *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. Вип. 69. С. 645–651. URL: <http://www.apdp.in.ua/v69/47.pdf>.
107. Продам паспорт, недорого! Як працює чорний ринок документів в Україні. *Etcetera : інтернет-газета*. 2018. 18 березня. URL: <https://uk.etcetera.media/prodam-pasport-nedorogo-yak-pratsuyue-chorniy-rinok-dokumentiv-v-ukrayini.html>
108. Чус О. В. Особливі ознаки предмету кримінального правопорушення незаконного привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилось у неї. *Право та державне управління*. 2013. № 1. С. 130–135.

109. Чус О. В. Стан розробки кримінальної відповідальності за привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилось у неї, або скарбу. *Право та суспільство*. – 2013. № 5. С. 129–136.
110. Вирок Роменського міськрайонного суду Сумської області від 17 берез. 2016 р. по справі № 585/1173/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56540632>.
111. Вирок Київського районного суду м. Полтави від 05 листоп. 2012 р. по справі № 1609/8425/12. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/27312564>
112. Куц В. М., Кириченко Ю. В. Кримінальна відповідальність за незаконне використання електроенергії : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 160 с.
113. Гуня І. І. Особливості об'єктивної сторони вимагання. *Форум права* : електрон. наук. фахове вид. 2014. № 2. С. 136–144. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/FP_index.htm_2014_1_25.pdf
114. Вирок Суворовського районного суду м. Одеси від 09 лют. 2015 р. по справі № 523/6492/14-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42839887>
115. У Славуті розглядатимуть справу про торгівлю людьми. *Судова влада України* : [сайт]. URL: <https://oda.court.gov.ua/archive/412638>
116. Ємельянов М. В. Поняття та види шахрайства за Кримінальним кодексом України. *Право і суспільство*. 2011. № 6. С. 164–168.
117. Маримонська А. П., Михайліна Т. В. Шахрайство як вид протиправної поведінки : способи вчинення та проблеми кваліфікації. *Вісник Студентського наукового товариства Донецького національного університету*. 2016. Т. 2. С. 34–38. URL: <http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/3872/3905>
118. Галустьян К. О. Криминологическая характеристика и предупреждение преступлений, посягающих на законные интересы кредиторов и вкладчиков кредитных организаций Российской Федерации : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. М., 2005. 160 с.
119. 6 років позбавлення волі - покарання за шахрайство та незаконне заволодіння документами. *Прес-служба Соснівського районного суду міста Черкаси* : [сайт]. URL: <https://court.gov.ua/archive/922557/>
120. Гетьман А. Д. Способи незаконного заволодіння важливим особистим документом. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1 (114). С. 31–36. DOI: <https://doi.org/10.33270/01201141.31>
121. Гетьман А. Д. Криминологічна характеристика осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення шляхом незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1 (19). С. 61–67. <https://doi.org/10.33270/04201901.61>
122. Passport security features: 2018 report Anatomy of a secure travel document. 2018. URL: <https://www.gemalto.com/govt/travel/passport-security-design>
123. 93,5 мільйона гривень: сума штрафів за адмінправопорушення накладені співробітниками Держприкордонслужби в минулому році. *Державна прикордонна служба України* : [сайт]. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/news/935-milyona-griven-Suma-shtrafiv-za-adminpravoporushennya-nakladeni-spirivrobitnikami-Derzhprikordonsluzhbi-v-minulomu-roci/>
124. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 26 черв. 2014 р. по справі № 5-2310км14. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/41214603>
125. Why Security is the Most Important Part of the Passport Making Process. *Computer Business Review*. 2018. URL: https://www.cbronline.com/opinion/security-in-passport-making-process#_ftn1
126. Вирок Конотопського міськрайонного суду Сумської області від 24 берез. 2020 р. по справі № 577/3554/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88419855>
127. Шаповалова М. Як перевірити паспорт в Opendatobot? *Opendatobot* : [сайт]. URL: <https://opendatobot.ua/blog/245-fake-passports>
128. Гетьман А. Д. Основные способы преступлений при использовании чужих официальных документов, удостоверяющих личность. *Борьба с преступностью: теория и практика* : тезисы

докладов VII Междунар. науч.-практ. конф. (Могилев, 5 апреля 2019 г) / Министерство внутренних дел Республики Беларусь ; Учреждение образования «Могилевский институт Министерства внутренних дел Республики Беларусь» ; [редкол.: Ю. П. Шкаплеров (отв. ред.) и др.]. Могилев : Могилев. институт МВД, 2019. С. 149–151.

129. Вирок Самарського районного суду м. Дніпропетровська від 05 черв. 2018 р. по справі № 206/3047/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75142818>

130. Вирок Місцевого Приморського районного суду м. Одеси від 27 лют. 2014 р. по справі № 522/32009/14-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37361018>

131. Клиненко Т. В. Нелегальна міграція і транспортування мігрантів через територію України. *Наукові записки НаУКМА*. 2000. Т. 18. Політичні науки. С. 71–76. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9720/Klynenko_Nelehalna_mihratsiya.pdf

132. Польсько-українську банду, яка організувала незаконну міграцію майже 500 іноземців, затримали в Польщі. *Цензор. НЕТ* : [сайт]. URL: <https://censor.net.ua/ua/n3115144>

133. Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 29 верес. 2016 р. по справі № 344/8370/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61705564>

134. Вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 10 берез. 2020 р. по справі № 243/1890/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88089415>

135. Білоус В. В. Фіктивне підприємництво: проблеми криміналістичної теорії. *Конституція – основа державно-правового будівництва і соціального розвитку України* : тези наук. доп. та повідом. учасників наук. конф. молодих учених (м. Харків, 30 черв. 2001 р.). Харків, 2001. С. 211–213. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6530/1/Bilous_V_211_213.pdf

136. Вирок Дзержинського районного суду м. Харкова від 07 трав. 2015 р. по справі № 638/23041/14-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/44297581>

137. Шевченко Л. О. Ціннісні орієнтації злочинців. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Психологія. 2012. № 1032, вип. 50. С. 246–249. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhpC_2012_1032_50_59

138. Горелик А. С. Конкуренция уголовно-правовых норм : учеб. пособ. / Краснояр. гос. ун-т. Красноярск : КГУ, 1996. 67 с.

139. Що таке торгівля людьми? *Ла-страда Україна* : [сайт]. URL: https://la-strada.org.ua/ucp_mod_information_showcategory_2.html

140. Палажій Г. В Україні почастішали випадки торгівлі людьми та рабства. Як не стати жертвою? *ZIK.ua* : [сайт]. URL: https://zik.ua/news/2017/03/28/v_ukraini_pochastishaly_vypadky_torgivli_lyudmy_ta_rabstva_yak_ne_staty_1069197

141. Храмцов О. М. Особистість злочинця та практичне значення її кримінологічного аналізу. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2004. Вип. 26. С. 64–70. URL: <http://visnyk.univd.edu.ua/index.php?controller=service&action=download&download=31198>

142. Кримінологія. Загальна частина. Альбом схем / авт. – упоряд. : С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, С. Г. Кулик, О. С. Шеремет. Чернігів : Десна, 2015. 658 с.

143. Данышин И. Н. О методологической роли особенного и отдельного в криминологии. *Проблемы правопедения*. 1987. Вып. 48. С. 79–86.

144. Мацкевич И. М. Криминологический портрет преступника (теоретические проблемы составления). *LEX RUSSICA (РУССКИЙ ЗАКОН)*. 2008. № 6. С. 1424–1444.

145. Тарарухін С. А. Вибрані твори : у 3 ч. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. Частина 1. Юридична психологія. Мотивація злочинної поведінки. 212 с.

146. Давиденко М. Л. Еволюція вчення про особу злочинця. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2014. № 1137, вип. 18. С. 169–172. URL: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=sGarLsIAAAAJ&hl=ru&oi=sra>

147. Кальман О. Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2004. 430 с.

148. Антонян Ю. М., Эминов В. Е. Личность преступника: криминолог – психологическое исследование : монография. М. : Норма-Инфра-М, 2010. 368 с.

149. Джу́жа О. М. Запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із сексуальним насильством : монографія. Київ : Атіка, 2009. 240 с.
150. Шиханцов Г. Г., Муха И. В. Предупреждение грабежей и разбоев. Гродно : ГрГУ им. Я. Купалы, 2011. 102 с.
151. Головкін Б. М. Кримінологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються у сімейно-побутовій сфері : монографія. Харків : Нове слово, 2004. 252 с.
152. Іванов Ю. Ф., Джу́жа Ю. Ф. Кримінологія : навч. посіб. [2-ге вид., допов. та переробл.] Київ : Вид. Паливода А. В., 2008. 292 с.
153. Романов В. В. Юридическая психология : учеб. пособ. М. : Юристь, 1998. 488 с.
154. Варій М. Й. Енергетична концепція психіки і психічного : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 318 с.
155. Топольник В. Соціально-психологічна характеристика крадія. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 303–307. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/6/56.pdf>
156. Психолого-криміналістичний портрет невстановленого злочинця / [авт-уклад.: С. О. Шевцов, А. І. Тимошенко, С. М. Лозова] ; М-во внутр. справ України ; Експертна служба. Харків, 2011. 84 с.
157. Костицький М. В. Психологічні фактори впливу на особу злочинця. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2014. № 10. С. 12–19. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/3-10-14.pdf>
158. Антонян Ю. М., Бородин С. В. Преступность и психологические аномалии. М. : Наука, 1987. 208 с.
159. Основные черты личности преступника. *Алауханов Е. Криминология* : учебник. Алматы, 2008. 428 с. URL: <http://www.allpravo.ru/library/doc4204p0/instrum6815/item6832.html>
160. Явчуновская Т. М., Степанова И. Б. Особенности криминологической характеристики личности преступниц. *Вестник Ивановского государственного университета*. Серия : Право. Экономика. Социология. 2001. Вып. 4. С. 24.
161. Голіна В. В., Колодяжний М. Г. Нові підходи до запобігання злочинності в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2012. Вип. 24. С. 48–56.
162. Таран Т. Г. Запобігання шахрайству, що вчиняється жінками в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2019. 235 с.
163. Фролова О. Г. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів) : навч. посіб. Київ : АртЕк, 1997. 208 с.
164. Сисоєва В. П. Запобігання злочинним посяганням на встановлений порядок здійснення операцій з металобрухтом : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2014. 235 с.
165. Смотрицкий Е. Ю. Глобализация и люмпенизация: социальные корни преступности. *Научный вестник Днепропетровского юридического института внутренних справ*. 2001. № 2. С. 28–39. URL: <http://philosophy.ru/library/smotr/smotr1.html>
166. Назаренко Д. О. Кримінологічний аналіз та протидія фоновим для злочинності явищам : монографія. Харків : Діса плюс, 2013. 524 с.
167. Головкін Б. М. Запобігання негативному впливу криміногенної групи на формування особи корисливого насильницького злочинця. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 271–274.
168. Градецька Н. М. Сім'я як суб'єкт запобігання злочинності неповнолітніх : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2010. 20 с.
169. Головкін Б. М. Крадіжка як найтипівший злочин неповнолітніх. *Часопис Київського університету права*. 2004. № 1. С. 82–88.
170. Вечерова Є. М. Деякі аспекти мотиваційної характеристики корисливої кримінальної активності неповнолітніх. *Криминологія в Україні та протидія злочинності* : зб. наук. ст. / за ред. М. П. Орзіха, В. М. Дрьоміна. Одеса, 2008. С. 201–206.
171. Гетьман А. Д. Кримінологічні детермінанти незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом. *Научный вестник Национальной академии внутренних справ*. 2020. № 2 (115). С. 69–74. DOI: <https://doi.org/10.33270/01201152.69>
172. Колесіна Т. Є. Рання профілактика відхилень у поведінці учнів. *Проблеми спільної роботи комісій у справах неповнолітніх та органів освіти України* : зб. наук.-метод. ст. Київ, 1994. С. 81–85.
173. Попов М. А. Педагогічні умови корекції поведінки важковиховуваних старшокласників у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07.

Луганськ, 2006. 20 с.

174. Причини окремого кримінального правопорушення . *Referat 911* : [сайт]. URL: <https://www.referat911.ru/Kriminologiya/shpargalka-po-kriminologii/268291-2581219-place11.html/>

175. Гетьман А. Д. Чинники, які впливають на формування злочинця, що вчиняє злочин з важливим особистим документом. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу (Київ, 22 берез. 2019 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 217–220.

176. Медицький І. Б. Вплив соціальних факторів на злочинність в умовах становлення незалежної Української держави : монографія / М-во освіти і науки України ; Львів. держ. ун-т внутр. справ ; Прикарпат. юрид. ін-т. Івано-Франківськ : [б.в.], 2007. 214 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/1459.pdf>

177. Минина С. П. Преступность несовершеннолетних / науч. ред. Б. В. Волженкин. СПб. : С.-Петербург. юрид. ин-т Генеральной прокуратуры РФ, 1998. 44 с. (Современные стандарты в уголовном праве и уголовном процессе).

178. Горелик А. В. Причины преступности в России. *Корни и причины преступности в России* : доклады общеакад. науч. конф. студентов и молодых ученых (март 2001 г.) / под ред. А. А. Петрова. М., 2001. С. 20–24.

179. Курилюк Ю. Б. Соціальна зумовленість злочинності в сучасному суспільстві. *Юридична наука*. 2014. № 9. С. 53–64.

180. Денисов С. Ф. Детермінанти злочинності і моделі кримінологічної превенції кримінальних правопорушень молоді : монографія. Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2010. 396 с.

181. Шевченко О. В. Причини та умови корупційної злочинності. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 3 (7). С. 122–132. URL: http://www.vru.gov.ua/content/article/visnik07_10.pdf

182. Сподарик Н. І. Кримінологічне запобігання підрозділами національної поліції України насильницьких кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2018. 279 с.

183. Пивоваров В. В. Мельничук Л. О. Роль конкретної злочинної ситуації у механізмі вчинення кримінального правопорушення . *Карпатський правничий часопис*. 2015. № 10. С. 72–78. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9953/1/Pivovarov_72-78.pdf

184. Антомян Ю. М., Еникеев М. И., Эминов В. Е. Психология преступника и расследование преступлений. М. : Юристъ, 1996. 336 с.

185. Бандурка А. М., Бочарова С. П., Землянская Е. В. Юридическая психология : учебник. Харьков : Нац. ун-т внутр. дел, 2001. 640 с.

186. Кримінологія : підручник / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкина ; М-во освіти і науки України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2014. 440 с.

187. Корягіна А. Генезис злочинної поведінки. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 1. С. 123–132. URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2016/1\(84\)/13.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2016/1(84)/13.pdf)

188. Ривман Д. В., Устинов В. С. Виктимология : учебник. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2000. 332 с.

189. Ривман Д. В. Криминальная виктимология : учебник для вузов. СПб. : Питер, 2002. 304 с.

190. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2012/NMP_0016.pdf

191. Handbook on the Crime Prevention Guidelines Making them work. New York : UNITED NATIONS PUBLICATION, 2010. 124 с. (United Nations Office on Drugs and Crime). (CRIMINAL JUSTICE HANDBOOK SERIES).

192. Березняк В. С., Корогод С. В. Конспект лекцій з навчальної дисципліни кримінологія. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2019. 183 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/082923.1.pdf/>

193. Долгова А. И. Организация предупреждения преступности с учетом детерминации. *Вопросы борьбы с преступностью*. М., 1988. Вып. 47. С. 85–105.

194. Голіна В. Запобігання злочинності: проблеми оптимізації соціальної активності. *Вісник Академії правових наук України*. 2006. № 3 (46). С. 206–214. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5290/1/Golina_206.pdf

195. Віктимологічна профілактика злочинності. *Національна академія внутрішніх справ* : [сайт]. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/kryminoloh_viktyum/pluginAppObj_12_01/t4.pdf

196. Пономаренко Ю. А. Поняття кримінальної відповідальності. *Проблеми законності* : [академіч. зб. наук. праць. / відп. ред. В. Я. Тацій]. 2009. Вип. 102. С. 138–148.
197. Гетьман А. Д. Загально-соціальне запобігання кримінальних правопорушень у контексті незаконного заволодіння особистим важливим документом. *NATIONAL LAW JOURNAL: THEORY AND PRACTICE*. 2020. № 3 (43). С. 91–97.
198. Карпович О. Г. Предупреждение финансового мошенничества. Актуальные проблемы. *Российская юстиция*. 2010. № 9. С. 45–49.
199. Levi M. The Preventative Control of Organised Crime in Europe: The Emerging Global Paradigm? *International Key issues in Crime Prevention and Criminal Justice. Papers in celebration of 25 years of HEUNI*. HEUNI. Helsinki 2006. Publication Series. № 50. P. 92–105.
200. Про схвалення проекту Плану дій Україна - ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 черв. 2007 р. № 406-р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_956
201. УГОДА про співробітництво між Україною та Європейською організацією з питань юстиції : підписана 27 черв. 2016 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_024-16
202. Безвізовий діалог між Україною та ЄС. План дій з лібералізації візового режиму : схв. на саміті Україна - Європейський Союз (22 листоп. 2010 р., м. Брюссель, Королівство Бельгія). *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001
203. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво : учинено в м. Гаага, 14 груд. 2016 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-16#Text
204. Устименко О. С. Співробітництво України з Європолем та Євроюстом. *Сучасний рух науки* : тези доп. III міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (1–2 жовт. 2018 р.). Дніпро, 2018. С. 648–652.
205. Крапивін Є. Кримінальні правопорушення: панацея від дрібних кримінальних правопорушень чи обмеження прав? *lb.ua* : [сайт]. URL: https://lb.ua/blog/yevgen_krapivin/400068_kriminalni_prostupki_papnatseya_vid.html
206. Науково-аналітичний огляд результатів соціологічного опитування працівників ОВС та слухачів вищих навчальних закладів ОВС у 2015 році. *Міністерство внутрішніх справ України* : [сайт]. URL: https://mvs.gov.ua/upload/file/soc_olog_chne_opituvannya_atestovanih_prac_vnik_v_m_1_c.pdf
207. Дроздова О. Кримінальні правопорушення: 5 аспектів новели, які мають розуміти усі українці. *Закон і Бізнес*. 2018. 23 листопада. URL: https://zib.com.ua/ua/135393-kriminalni_prostupki_5_aspektiv_noveli_yaki_mayut_rozumiti_u.html
208. Європейський досвід запобігання організованим злочинності: теоретичні питання. *Реферат. Все для студентів* : [сайт]. URL: <http://referat-ok.com.ua/pravo/jevropetskii-dosvid-zapobigannya-organizovani-zlochinnosti-teoretichni-pitannya/>
209. Шадська У. Чи потрібна в Україні стратегія запобігання злочинності? URL: <http://police-access.info/2016/10/chy-potribna-v-ukrajini-stratehiya-zapobihannya-zlochynnosti/>
210. Проект «Взаємодія поліції та громади». *Взаємодія поліції та громади* : [сайт]. URL: <http://bezpechne.community/>
211. Безпечне місто. *Kyiv smart city* : [сайт]. URL: <https://www.kyivsmartcity.com/projects/safe-city/>
212. МВС України. *Фейсбук* : [сайт]. URL: <https://www.facebook.com/mvs.gov.ua/photos/a.737527876333906/2378345812252096/?type=3&theater>
213. Міняйло Н. Є. Зарубіжний досвід запобігання організованим злочинності. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. Вип. 660. Правознавство. С. 144–148. URL: <http://lawreview.chnu.edu.ua/visnuku/st/660/25.pdf>
214. Гетьман А. Д. Важливість запобігання незаконному заволодінню паспортом чи іншим особистим важливим документом. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвуз. наук.-практ. круг. столу (Київ, 21 квіт. 2018 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Деревач : Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 302–304.
215. Голіна В. В. Зменшення можливостей вчинення кримінальних правопорушень як стратегія запобігання злочинності. *Вісник Академії правових наук України* : зб. наук. пр. 2012. № 3 (70). С. 204–

213.

216. United Nations Standards and Norms in Crime Prevention At your finger tips. *United Nations Office on Drugs and Crime*. URL: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UN_standards_and_norms_in_crime_prevention_at_your_finger_tips.pdf

217. Public-Private Partnerships and Community Safety: Guide to Action / International Centre for the Prevention of Crime (ICPC). Montreal, 2011. 156 p.

218. Колодяжний М. Г. Предупреждение преступности в странах Латинской Америки. *Теорія і практика правознавства*. 2015. Вип. 1 (7). URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/tipp_2015_1_28.pdf

219. Про національну програму правової освіти населення : указ Президента України від 18 жовт. 2001 р. № 992/2001. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001>

220. Форос Г. В. Суб'єкти діяльності щодо попередження кримінальних правопорушень та протидії злочинності. *Правова держава*. 2012. № 14. С. 179–184. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2012_14_33

221. Ліховіцький Я. О. Прокуратура як суб'єкт протидії злочинності. *Порівняльно аналітичне право*. 2014. № 7. URL: http://www.pap.in.ua/7_2014/54.pdf

222. Тичина Д. М. Національна поліція України у системі запобігання кримінальним правопорушенням . *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2016. № 2 (13). С. 154–162. URL: http://files.visnikkau.org/200001608-817c182868/014_%D0%A2%D0%B8%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B0.pdf

223. Орищук Ф. Закон и порядок. Как побеждают преступность украинские города. *Forbes*. 2012. Июнь. С. 72–74.

224. Somerville P. Understanding community policing. *Policing. An International Journal of Police Strategies & Management*. 2009. № 32 (2). P. 261–277.

225. Community policing in Ireland. 2012. № 7. 16 p. URL: http://www.oireachtas.ie/parliament/media/housesoftheoireachtas/libraryresearch/spotlights/Spotlight_Community_Policing_Final_Draft_124340.pdf

226. Поліцейська діяльність, орієнтована на громаду, в Європі: концепції, теорія та практика. В рамках проекту «Створення Європейського експертного центру попередження злочинності» Секретаріат EUCPN. *Центр політико-правових реформ* : [сайт]. URL: http://pravo.org.ua/img/books/files/14586534582015_community_oriented_policing_in_europe.pdf

227. Мартиненко О., Захаров Є. Стратегія розвитку органів внутрішніх справ. *Закон і бізнес* : [сайт]. URL: https://zib.com.ua/ua/print/101834-strategiya_rozvitku_organiv_vnutrishnih_sprav_tekst_proektu.html

228. White S. The Importance of Community Policing in Troubled Times. *Conference Paper for the International Crime Prevention Conference, (14–17 November 2011)*. Singapore, 2011.

229. Д'ячкова М. О. Засоби масової інформації як кримінологічний феномен : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2018. 23 с.

230. Світлична Ю. О. Фонови для злочинності явища як індикатор криміногенної обстановки в регіоні. *Фонови для злочинності явища: запобігання та протидія* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (27 квіт. 2018 р., м. Харків) / МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц. України. Харків, 2018. С. 7.

231. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Парадокси протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2013. № 3. С. 83–90. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/880/paradoksi_protidiyi_zlochinnosti.pdf?sequence=2

232. Гетьман А.Д. Спеціально-кримінологічне запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим особистим важливим документом. *Актуальні проблеми кримінального права* : тези доп. X Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (м. Київ, 22 листоп. 2019 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 207–210.

233. Кримінологія : навч. посіб. / [О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб, та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Атіка, 2009. 312 с.

234. Лунеев В. В. Правовое регулирование общественных отношений – важный фактор

- предупреждения организованной и коррупционной преступности : тезисы доклада. *Государство и право*. 2001. № 5. С. 110–116.
235. Игошев К. Ю., Шмаров И. В. Социальные аспекты предупреждения правонарушений (проблемы социального контроля). М. : Юрид. лит., 1980. 184 с.
236. Теоретические основы предупреждения преступлений / отв. ред. В. К. Звирбуль и др. М. : Юрид. лит., 1977. 287 с.
237. Clarke R., Eck J. Becoming a Problem-Solving Crime Analyst / Jill Dando Institute of Crime Science. London : University College London, 2003. URL: http://www.jdi.ucl.ac.uk/publications/other_publications/55steps. – Title of screen
238. Bottoms A. Place, Space, crime, and disorder. *The Oxford Handbook of Criminology* / Ed. by Maguire M., Morgan R., Reiner R. Oxford : Oxford University Press, 2007. P. 528–574.
239. Шрамко С. С. Поняття та специфіка стратегії зменшення можливостей зменшення кримінальних правопорушень . *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 1 (8). С. 193–202. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/07/11_Shramko.pdf
240. Dmytro Zhuravel. State in a smartphone: what should be expected from a single e-services portal? Opinion the way Ukrainian thinks. 2019. URL: <https://opinionua.com/en/2019/08/08/state-in-a-smartphone/>
241. Crime reduction through situational crime prevention: A study in the United Kingdom. Leicester: Department of Criminology. 2003. 94 p.
242. Положення про Міністерство внутрішніх справ України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2015 р. № 878. *ІПС ЛІГА:ЗАКОН* : [сайт]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP150878?an=17&hide=true>
243. Взаємодія міліції з іншими правоохоронними органами у сфері забезпечення громадського порядку : метод. рек. / [В. В. Черній, В. П. Камінський, І. В. Коруля, А. А. Кушніренко]. Київ : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. 28 с.
244. Шамрай В., Олійник І. Поняття і суть взаємодії, її значення. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2004. № 1 (31). С. 60–67.
245. Марієнко А. Індивідуальне запобігання кримінальним правопорушенням органами внутрішніх справ у системі протидії злочинності: сучасний стан проблеми. *Національний юридический журнал: теорія и практика*. 2014. № 4. С. 192–197. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2014/4/35.pdf>
246. Криминология : учебник для вузов / под общ. ред. А. И. Долговой. [3-е изд., перераб. и доп.]. М. : Норма, 2005. 912 с.
247. Афанасьєва В. В. Соціально-педагогічна профілактика девіантної поведінки підлітків у діяльності загальноосвітньої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Луганськ, 2011. 22 с.
248. Наливайко В. С., Дурманенко Є. А. Превентивна і корекційна діяльність з неповнолітніми. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]*. Серія : Право. 2001. Вип. 2, ч. 2. С. 417–421.
249. Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. ред.: В. В. Коваленко, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ : Атіка, 2010. Т. VI. Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). 1128 с.
250. Рябих Н., Колб О. Індивідуально-профілактичні засоби запобігання кримінальним правопорушенням проти життя та здоров'я засуджених до позбавлення волі. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 1. С. 229–233. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipch_2016_1_45
251. Якімова С. В., Маковецька Н. Є., Омельчук О. М. Криминологія: Загальна та Особлива частини : підручник. Хмельницький : Хмельницький ун-т управління та права, 2014. 442 с.
252. Голіна В. В., Ємельянов В. П., Петрюк П. Т. Злочинність неповнолітніх з психічними аномаліями: криминологічна характеристика та актуальні проблеми боротьби. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики* : щоріч. бюл. / за заг. ред. А. А. Музики. Київ, 2005. С. 33–40.
253. Гладкова Є. О. Індивідуальна профілактика насильницьких кримінальних правопорушень проти працівників органів внутрішніх справ України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 439–444.
254. Литвинов О. М. Тактика індивідуальної профілактики кримінальних правопорушень . *Південноукраїнський правничий часопис* : наук. журн. 2007. № 3. С. 53–55.
255. Франк Л. В. Виктимология и виктимность. Об одном новом направлении в теории и практике борьбы с преступностью : учеб. пособ. Душанбе, 1992. 113 с.
256. Криминологічна віктимологія : навч. посіб. / [Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа, В. В. Василевич та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Атіка, 2006. 352 с.
257. Декларация основных принципов правосудия для жертв преступления и злоупотребления

- властю : принята резолюцией 40/34 Генеральной Ассамблеи ООН от 29 ноября 1985 г. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_114#Text
258. Головкін Б. М. Віктимізація населення в Україні: стан, детермінанти, запобігання. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_33
259. Потерпілий від кримінального правопорушення (міждисциплінарне правове дослідження) : монографія / за ред. Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова. Харків : Кроссруд, 2008. 364 с.
260. Андрушко А. В. До питання про віктимність осіб похилого віку. *Держава і право* : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. 2009. Вип. 45. С. 459–465.
261. Павлова Ю., Вовканич Л., Виноградський Б. Фізична активність людей похилого віку. *Здоров'я і спорт*. 2010. № 1. С. 62–65.
262. Попов К. Л. Жертва шахрайства: віктимологічне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 21 с.
263. Джужа А. О. Використання результатів кримінологічних досліджень у запобіганні кримінальних правопорушень . *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 172–181. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/2767/1/%D0%92%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%80%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%96%D0%B2%20%D0%B2%D1%96%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D1%8C.pdf>
264. Гура С. О. Психологічні особливості віктимної поведінки молодих людей. *Проблеми екстремальної та кризової психології* : зб. наук. праць. Харків, 2017. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/6062/1/%d1%81%d1%82%d0%b0%d1%82%d1%8c%d1%8f%20%d0%b2%d0%b8%d0%ba%d1%82%d0%b8%d0%bc%d0%bd%d0%be%d1%81%d1%82%d1%8c_%d0%b3%d1%83%d1%80%d0%b01.pdf
265. Афанасенко С. І. Особливості механізму віктимної поведінки жертв шахрайства. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 3. С. 58–61. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pupch_2014_3_19.pdf
266. Туляков В. А. Віктимология. Одесса : Одес. нац. юрид. акад., 2003. 148 с.
267. Христич І. О. Латентна віктимізація жертв крадіжок в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 20. С. 127–133. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/9372>
268. Франк Л. В. Потерпевшие от преступления и проблемы советской виктимологии. Душанбе : Ирфон, 1977. 237 с.
269. Васильев В. Л. Юридическая психология : учебник. СПб. : Питер, 2000. 208 с.
270. Давиденко В. Л. Віктимологія як галузь кримінологічної науки. *Європейські перспективи*. 2014. № 8. С. 118–121. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/evpe_2014_8_22.pdf
271. Корягіна А. Запобігання злочинності як різновид соціально-профілактичної діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 191–196. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_11_39
272. Джужа О. М., Карпенко С. М. Кримінологічні засади віктимізації та девіктимізації як різновид профілактичної діяльності. *Право і суспільство*. 2011. № 1. С. 7–11. 2011. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Pis_2011_1_4
273. Вишневецкий К. В. Специальные меры виктимологического предупреждения преступлений против собственности. *Общество и право*. 2014. № 2 (48). С. 164–165. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/spetsialnye-mery-viktimologicheskogo-preduprezhdeniya-prestupleniy-protiv-sobstvennosti>
274. Попов В. Л. Напрями віктимологічного запобігання шахрайства. *Юридичний науковий журнал*. 2015. № 3. С. 159–163. URL: http://lsej.org.ua/3_2015/46.pdf
275. Джужа А. О. Віктимологічне запобігання кримінальним правопорушенням проти навколишнього природного середовища в Україні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (12). С. 111–121. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi->

bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNL
OAD=1&Image_file_name=PDF/aymvs_2016_2_12.pdf

276. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Парадокси протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2013. № 3. С. 83–90. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/880/paradoksi_protidiyi_zlochinnosti.pdf?sequence=2.

277. Скоган У. Дж. Изучение проблем безопасности в городах: распространение наркотиков и предупреждение преступности. *Криминологические исследования в мире*. М., 1995. С. 148–161.

278. Головкін Б.М. Як стають жертвами злочинів. *Проблеми законності*. 2017. № 136. С. 161–172. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2017_136_19.

279. Головкін Б.М. Кримінологічне поняття віктимізації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2015. № 15(2). С. 93–96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2015_15%282%29__27.

280. Volodymyr Shablysty, Andriy Kovalenko, Anastasiia Hetman, Roman Kvasha. Victimological measures to prevent violent offences for gain committed by children. *Cuestiones Políticas.Facultad de Ciencias Jurídicas y Políticas.Universidad del Zulia.Venezuela*. 2020. URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/34713>.

281. Maksym Kalatur, Yuryi Levchenko, Tetiana Myroniuk, Valentyna Hrankina/ Yevhenii Huzenko (2020). Re-Socialization of Convicted Persons: Stages and Methods. *Journal of Legal Ethical and Regulatory Issues*, Volume 23, Special Issue. URL: <https://www.abacademies.org/journals/month-august-year-2020-vol-23-issue-0-journal-jleri-past-issue.html>

282. Shablysty, V., Obrusna, S., Levchenko, Y., Gluhoverya, V., & Rufanova, V. (2021). Social and legal nature of bullying. *Amazonia Investiga*, 10(37), 78–85. <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/1522>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Результати вивчення кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень, порушених за ч.3 ст. 357 КК України («Незаконне заволодіння будь-яким способом паспортом або іншим важливим особистим документом»)

(Проаналізовано 286 кримінальних справ з усіх областей України)

Розділ 1. Відомості про кримінальне правопорушення		Кількість кримінальних проваджень	Частка у %
1.	на якій стадії було припинено кримінальний проступок:		
	а) готування до кримінального правопорушення	0	-
	б) замах на кримінальне правопорушення	29	10
	в) закінчене кримінальне правопорушення	257	90
2.	чи мало місце подальшого використання паспорту або іншого важливого особистого документу?		
	а) так	195	68
	б) ні	57	20
	в) не встановлено	34	12
3.	Якщо мало місце подальше використання паспорту або іншого важливого особистого документу, який мотив та мета спонукав злочинця?		
	а) підробка з метою подальшого використання таких документів у злочинних цілях	180	63
	б) використання чинного або анульованого або недійсного паспорту без змін	106	37
	в) шахрайство в кредитній та банківській системі	91,52	32
	г) шахрайство з нерухомістю	68,64	24
	д) отримання суб'єктивних прав передбачених для окремої категорії осіб (пенсіонери, інваліди, внутрішньо переміщені особи, тощо)	42,9	15
	е) нелегальна міграція	54,34	19
	є) фіктивне підприємництво	28,6	10
	тощо		0
4.	Який характер злочинної діяльності?		
	а) одноосібний	282	98,5
	б) вчинений групою осіб	3	1
	в) вчинений організованою групою	1	0,5
	г) вчинений злочинною організацією	0	-

5.	В якій області було вчинено кримінальне правопорушення?		
	а) Харківська область	34	12
	б) Донецька область	14	5
	в) Луганська область	11	4
	г) Одеська область	24	8,40
	д) Сумська область	14	4,79
	е) Закарпатська область	21	7,45
	є) Рівненська область	26	9
	ж) Львівська область	17	5,85
	з) Київ	24	8,51
	и) інші.	101	35
	Розділ 2. Відомості про особу винного		
1.	Стать		
	а) чоловік	216	73,87
	б) жінка	70	26,13
2.	Вік		
	а) 18- 24 років	43	16,58
	б) 25-30 років	44	15,57
	в) 30-49 років	147	51,75
	г) 50 -65 років	46	14,07
	д) інший вік	6	2,03
3.	Громадянство		
	а) України	281	98,49
	б) іншої держави	4	1,51
4.	Освіта		
	а) вища	17	7,03
	б) професійно-технічну	67	21,6
	в) повна загальна середня	131	45,72
	г) базову загальну середню	56	21,1
	д) інше	15	4,55
5.	Сім'я в якій виховувався або проживав злочинець:		
	а) повна (в сім'ї були здорові стосунки, повага, жоден член родини не притягався до кримінальної відповідальності)	49	17
	б) повна (нездорові стосунки, пияцтво, можливо раніше хтось із членів родини притягалися до кримінальної відповідальності)	54	30

	в) неповна (в сім'ї були здорові стосунки, повага, жоден член родини не притягався до кримінальної відповідальності)	57	20
	г) неповна (нездорові стосунки, пияцтво, можливо раніше хтось із членів родини притягалися до кримінальної відповідальності)	60	33
6.	Найближче оточення злочинця:		
	а) несприятливе коло спілкування, з антисоціальними ухиленнями.	200	70
	б) звичайно-статистичне оточення (працювали, навчалися, проводили спільний час за не осудливими формами розваг)	86	30
7.	Зайнятість суспільно-корисною працею		
	а) не навчалися та не працювали, будучи працездатними	216	77,88
	б) пенсіонери	20	7,03
	в) робітники	13	5
	г) безробітні	11	4,51
8.	Чи мала винна особа судимість?		
	а) так	71	26,13
	б) ні	215	75,1
9.	Якщо винна особа мала судимість, скільки?		
	а) одну	46	61,53
	б) дві	7	13,46
	в) три та більше	18	25
10	Якщо злочинець мав судимість, за якими кримінальними ?		
	а) проти власності	43	65,38
	б) проти життя та здоров'я	13	19,23
	в) інші	14	15,39
11	Кримінальна відповідальність		
	а) штраф	175	43,31
	б) арешт	20	4,95
	в) обмеження волі	12	2,97
	г) позбавлення волі на строк від 1 до 10	1	1,73
	д) вироки (постанови) щодо яких набрали законної сили	303	75
	е) звільнено від відбування покарання з випробуванням	83	20,54
	д) звільнено від відбування покарання у наслідок амністії	5	1,23
	Розділ 3. Відомості про потерпілого		
1.	Вік		

	а) 18 – 24 років	54	18,7
	б) чоловіки віком 35 до 45 років	101	35,3
	в) жінки – віком від 30 до 50 років	81	28,2
	г) 68 – 80 років	27	9,6
2.	Стать		
	а) чоловік	154	54
	б) жінка	132	46
3.	Освіта		
	а) вища	87	31
	б) середня	80	28
	в) середня-спеціальну	74	26
	г) неповна загальноосвітня	23	8
4.	Характер стосунків потерпілого та злочинця		
	а) не мали близьких або родинних стосунків	246	86
	б) мали близькі або родинні стосунки	40	14
	в) потерпілий мав окремі відомості про злочинця	129	45
5.	Що вплинуло на обрання злочинцем жертви кримінального проступку?		
	а) випадковий збіг обставин	101	35,4
	б) неухважність у громадських місцях щодо збереження паспорту або важливих особистих документів	44	15,4
	в) надмірну довірливість та відсутність критичного мислення	57	20,1
	г) перебування у нетверезому стані	23	8,1
	д) відсутні дані	60	21
6.	Де проживали потерпілі		
	а) мешканці міст	256	89,5
	б) сільські жителі	30	10,5
7.	Поведінка потерпілого		
	а) ситуації, які мали негативний характер	210	73,5
	- ситуації, які мають характер поштовху	91	43,4
	- ситуації, в яких поведінка потерпілого створює об'єктивну можливість вчинення кримінального правопорушення	119	56,6
	б) ситуації, які мають позитивний характер:	32	11,2
	- ситуації, які мають характер поштовху, в яких поведінка потерпілого позитивна	17	54,3
	- ситуації, в яких поведінка потерпілих є нейтральною	15	45,7

	в) дані відсутні	44	15,3
--	------------------	----	------

Додаток Б
Результати анкетування співробітників оперативних підрозділів Національної поліції
України Харківської, Київської, Одеської, Львівської, Чернігівської та
Дніпропетровської областей
(опитано 293 співробітника)

1	Ваш вік	Кількість працівників	Частка у %
	а) до 25 років	100	34
	б) 26-35	144	49
	в) 36-50	49	17
	г) 51 і більше	0	0
2	Відомство		
	а) Національна поліція України	293	100
	б) інше (укажіть)	0	0
3	Освіта		
	а) повна вища юридична або інша (спеціаліст, магістр)	131	46,7
	б) базова вища юридична або інша (бакалавр)	156	53,3
	в) неповна вища юридична або інша (молодший спеціаліст)	0	0
	г) середня загальноосвітня	0	0
4	Стаж роботи в органах Національної поліції, прокуратури, інших правоохоронних органах:		
	а) до 5 років	103	35
	б) 5- 10 років	79	27
	в) понад 10 років	111	38
5	Чи доводилося Вам брати участь у виявленні, запобіганні або розкритті кримінального проступку, передбаченого (ч. 3 ст. 357 КК)?		
	а) так	126	43
	б) ні	167	57
6	Що було основною причиною для порушення кримінальної справи (проведення перевірки)		
	а) офіційне звернення потерпілого або його родичів, опікунів тощо	190	65
	б) ініціатива правоохоронних органів	103	35
	в) звернення державних органів	0	0
	г) інше	0	0
7	Чи були порушені кримінальні справи за Вашими матеріалами щодо кримінальних правопорушень , які пов'язані з незаконним заволодінням паспортом або іншим важливим особистим документом (ч. 3 ст. 357 КК)?		
	а) так	67	23
	б) ні	226	77

8	Які були прийняті рішення по даним кримінальним провадженням?		
	а) направлені до суду	54	80,98
	б) закриті	13	19,02
9	Які основні причини, на Вашу думку, зумовлюють кримінальні правопорушення пов'язані з незаконним заволодінням паспортом або іншим важливим особистим документом?		
	а) недостатня захищеність важливих особистих документів та легкість їх подальшого використання у злочинних цілях	123	42
	б) соціально-психологічні (недоліки правовиховної роботи з населенням, процес розшарування суспільства за майновим станом тощо)	170	58
	в) інше (укажіть)	0	0
10	Які чинники, мають криміногенне значення для запобігання кримінальним правопорушенням , пов'язаним з незаконним заволодінням паспорту або іншим особистим важливим документом?		
	а) порушення принципу невідворотності покарання	70	24
	б) бездіяльність деяких законодавчих актів щодо запобігання	62	21
	в) нестабільність і непослідовність прийняття законодавства	53	18
	г) проблеми кримінально-правової оцінки суспільно небезпечних діянь, а також кримінально-процесуального законодавства	32	11
	д) неефективність застосування кримінального закону у рамках судової системи	76	26
11	Які існують недоліки організаційної діяльності у запобіганні незаконному заволодінню паспорту або іншим особистим важливим документом?		
	а) перевантаження правоохоронної системи	53	18
	б)низький рівень оперативного запобігання кримінальних правопорушень	23	8
	в) невідповідність системи заходів запобігання злочинності її цілям	35	12
	г) відсутність координації та взаємодії в роботі правоохоронних органів	62	21
	д) відсутність законодавства щодо запобігання незаконному заволодінню паспорту або іншим особистим важливим документом	56	19
	е) низький професійний рівень співробітників правоохоронних органів щодо провадження діяльності із запобігання незаконному заволодінню паспорту або іншим особистим важливим документом	23	8
	е) низький рівень їх матеріально-технічного забезпечення	41	14
12	Які заходи, на Вашу думку, доцільно використовувати для підвищення результативності запобіжної діяльності органів Національної поліції для запобігання кримінальним правопорушенням пов'язаним з незаконним заволодінням паспортом або іншим важливим особистим документом?		
	а) заходи адміністративно-правового впливу	9	3
	б) заходи оперативно-розшукової профілактики	29	10
	в) підвищення авторитету співробітників правоохоронних органів	76	26

	г) формування певного внутрішнього переконання у населення	64	22
	д) страх перед покаранням	56	19
	є) вплив засобів масової інформації	15	5
	ж) віктимологічне запобігання (поширення серед населення інформації щодо того як захистити себе від кримінального правопорушення)	44	15
	д) інше (укажіть)	-	-
13	Як Ви вважаєте, які найбільш результативні профілактичні заходи для запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом:		
	а) індивідуального впливу (окрема превенція)	129	44
	б) масового впливу (загальна превенція)	164	56

Додаток В

Проект

План заходів запобігання

незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом

на період 2020–2022 роки

Вступна частина

З урахуванням актуальності проблеми незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом, з метою забезпечення безпеки суспільства Національна поліція України, Генеральна прокуратура України, Державна міграційна служба України та Державна прикордонна служба України зобов'язані вжити комплекс організаційних та практичних заходів, спрямованих на запобігання криміногенним проявам незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом в Україні.

Основна увага при цьому повинна приділятися законності використання паспорту та інших важливих особистих документів, дотримання законодавства при перетині державного кордону України.

Грунтуючись на кримінологічному аналізі зазначених питань, з метою активізації запобігання кримінальним правопорушенням розглядуваної категорії, нейтралізації криміногенних факторів у даній сфері діяльності, припинення процесів зрощування кримінальних структур, кримінального тиску та шахрайства і з метою підвищення ефективності діяльності щодо запобігання та припинення незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом, вважаємо за доцільне запланувати такі заходи.

1. Організаційно-правове забезпечення запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим важливим особистим документом.

1.1. Систематично аналізувати стан дотримання законодавства у галузі безпечного використання паспорту або іншого важливого особистого документу. У випадку погіршення криміногенної ситуації вживати адекватні скоординовані заходи щодо з'ясування та усунення причин і умов, які негативно впливають на стан запобіжної роботи.

2020-2022 роки	Відповідальні за виконання: Міністерство внутрішніх справ України, Національна поліція України та її територіальні органи, Генеральна прокуратура України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України.
----------------	---

1.2. Продовжити:

- систематичне роз'яснення через засоби масової інформації, Інтернет заходів запобігання незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом;
- громадське обговорення питань щодо ефективності роботи правоохоронних органів;
- практику залучення представників громадськості до формування державної політики у сфері забезпечення законності та правопорядку, додержання прав і свобод громадян, проведення профілактично-роз'яснювальної роботи, утворення для цього громадських рад та колегій;
- співпрацю з громадськістю шляхом розміщення в громадських місцях, засобах масової інформації, Інтернеті номерів контактних телефонів регіональних підрозділів Національної поліції України, графіків прийому громадян посадовими особами таких органів, номерів «телефонів довіри»;
- здійснення заходів щодо забезпечення підвищення рівня правової освіти та культури населення, громадської правосвідомості та формування негативного ставлення до протиправних діянь;
- функціонування консультативних пунктів з надання безоплатної правової допомоги особам при захисті їх прав, свобод і законних інтересів.

2020-2022 роки	Відповідальні за виконання: підрозділи центральних органів виконавчої влади, департаменти, відділи та служби облдержадміністрації, райдержадміністрації, Національна поліція України
----------------	--

1.3. Проводити аналіз міграційних процесів, визначати причини, що сприяють нелегальній міграції та торгівлі людьми, підвищувати якість роз'яснювальної роботи серед населення, особливо серед молоді та жінок, котрі мають намір виїхати за межі України для працевлаштування. Організувати контроль за діяльністю суб'єктів господарювання, які здійснюють посередницьку діяльність у працевлаштуванні громадян на роботу за кордоном та туристичними агентствами, перевіряти наявність відповідних ліцензій і дотримання визначених у них умов.

2020-2022 роки	Відповідальні за виконання: Міністерство внутрішніх справ України, Національна поліція України, Генеральна прокуратура України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України та їх територіальні органи.
----------------	---

1.4. З метою підвищення ефективності боротьби зі злочинністю, провести аналіз роботи органів досудового розслідування щодо незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом.

Грудень 2020-березень 2021 року	Відповідальні за виконання: Міністерство внутрішніх справ України, органи досудового розслідування Національної поліції України, органи прокуратури України
---------------------------------	---

2. Загальні оперативно-слідчі заходи

2.1. систематизувати інформацію та матеріали кримінальних проваджень, щодо обґрунтовано підозрюваних у вчиненні незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом. Скласти плани досудового розслідування щодо реалізації таких матеріалів.

Грудень 2020-березень 2021 року	Відповідальні за виконання: Органи досудового розслідування Національної поліції України, органи прокуратури України
---------------------------------	--

2.2. вивчити припинені та призупинені кримінальні справи за фактами незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом та матеріали про відмову в порушенні кримінальних справ. Доопрацювати зазначені матеріали і, за наявності підстав, поновити провадження кримінальних справ, вжити заходів щодо їх закінчення та направлення до суду.

Грудень 2020- березень 2021 року	Відповідальні за виконання: Органи досудового розслідування Національної поліції України, органи прокуратури України
--	--

3. Практичні заходи

3.1. Проведення заходів, спрямованих на ліквідацію каналів незаконної міграції іноземців територією України, з метою послаблення їх впливу на криміногенну ситуацію в державі; здійснення заходів з виявлення і припинення протиправної діяльності посадових і службових осіб щодо забезпечення функціонування каналів незаконної міграції іноземців територією України.

2020-2022 роки	Відповідальні за виконання: Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України
----------------	--

3.2. налагодження прямого телефонного зв'язку між керівниками правоохоронних органів та місцевих органів виконавчої влади з питань запобігання кримінальних правопорушень, боротьби з корупцією на всіх рівнях державної влади та господарювання, роз'яснення актів законодавства.

Листопад 2020- грудень 2021 року	Відповідальні за виконання: Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, органи Національної поліції України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України
--	---

3.3. проведення спільних з прикордонними (правоохоронними) органами суміжних держав профілактичних операцій щодо виявлення та припинення каналів переправлення незаконних мігрантів через спільний державний кордон на основі результатів оцінки ризиків.

2020-2022 роки	Відповідальні за виконання: Міністерство внутрішніх справ України, Державна прикордонна служба України, заінтересовані державні органи
----------------	--

3.4. проведення комплексу оперативно-розшукових заходів, спрямованих на виявлення осіб, що спеціалізуються на незаконному заволодінні паспортом або іншим важливим особистим документом, а також осіб у судових, правоохоронних органах, нотаріусів, які сприяють подальшому використанню документів, отриманих злочинним шляхом.

2020-2022 року	Відповідальні за виконання: Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, органи Національної поліції України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України
----------------	---

3.5. удосконалення взаємодії правоохоронних органів з Міжнародною організацією кримінальної поліції – Інтерполом, Європолом та компетентними органами іноземних держав у боротьбі із злочинністю; розроблення з урахуванням міжнародного досвіду міжвідомчих заходів щодо підвищення ефективності використання форм міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю.

2020-2022 року	Відповідальні за виконання: Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, органи Національної поліції України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України
----------------	---

3.6. запровадження інноваційних підходів до технічного оснащення прикордонних органів: системи відеоспостереження, автоматизованих контрольно-пропускних систем, спеціалізованого програмного забезпечення для розпізнавання обличчя, обробки зображень,

перевірки відбитків пальців або радужної оболонки ока осіб в пунктах пропуску через державний кордон.

2020-2022 року	Відповідальні за виконання: Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба України
----------------	--

3.7. надання допомоги підрозділам Державної прикордонної служби України у виявленні та затриманні осіб, які порушили або намагаються порушити державний кордон чи провадять іншу протиправну діяльність на кордоні.

2020-2022 року	Відповідальні за виконання: Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Громадські формування
----------------	--

3.8. Забезпечення обміну статистичною інформацією щодо осіб, які порушують порядок використання паспорту або іншими важливими особистими документами;

2020-2022 року	Відповідальні за виконання: Міністерство внутрішніх справ України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України
----------------	---

3.9. Впровадити європейський підхід до «чотирирівневого контролю в'їзду» ІУК, який включає не лише відповідну ієрархію органів та міжвідомчу взаємодію всередині країни, але й законні дії у третіх країнах та співпрацю із уповноваженими органами сусідніх країн;

2020-2022 року	Відповідальні за виконання: Міністерство внутрішніх справ України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України
----------------	---

3.10. Запровадити процедуру обміну даними інформаційної системи «Аркан» підрозділами відповідних органів на регіональному рівні. Одночасно запровадити механізми, які б мінімізували ризики зловживання таким доступом і встановлювали належний контроль за використанням даних.

2020-2022 року	Відповідальні за виконання: Міністерство внутрішніх справ України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України
----------------	---

3.11. Запобігання, своєчасне виявлення та припинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із співучастю прикордонників у незаконному переправленні через державний кордон осіб, з порушенням правил несення прикордонної служби, кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та корупційних правопорушень, вчинюваних військовослужбовцями та працівниками Держприкордонслужби.

2020-2022 року	Відповідальні за виконання: Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України
----------------	---

3.12. На підставі отриманої інформації про осіб, які мають намір здійснити незаконне заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом, місць і механізмів їх протиправної діяльності організувати та здійснити заходи щодо її реалізації шляхом документування такої діяльності та затримання злочинців.

2020-2022 року	Відповідальні за виконання: Міністерство внутрішніх справ України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України
----------------	---

3.13. Оперативним шляхом перевірити осіб, обвинувачених по кримінальних справах за фактами незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом, які звільнені від покарання, з метою викриття фактів продовження ними

злочинної діяльності.

2020-2022 року	Відповідальні за виконання: Міністерство внутрішніх справ України, Національна поліція України.
----------------	---

3.14. Здійснити комплекс заходів щодо встановлення місцезнаходження та затримання злочинців, які переховуються від слідства та суду по кримінальних справах за незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом.

2020-2022 року	Відповідальні за виконання: Міністерство внутрішніх справ України, Національна поліція України.
----------------	---

3.15. Під час складання проектів місцевих бюджетів на 2021 та наступні роки, розглянути питання щодо виділення коштів для забезпечення діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку та заохочення громадських помічників дільничних інспекторів поліції відповідно до Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку та державного кордону».

2021-2022 роки	Відповідальні за виконання: Місцеві державні адміністрації
----------------	--

3.16. Вжити заходів щодо налагодження співробітництва органів Національної поліції України з населенням, залучення громадян до запобігання кримінальним правопорушенням, боротьби зі злочинністю, зокрема, як громадських помічників дільничних інспекторів поліції із числа членів громадських формувань з охорони громадського порядку.

2021-2022 роки	Відповідальні за виконання: органи Національної поліції, підрозділи Державної прикордонної служби України.
----------------	--

Авторський колектив

1. Гетьман Анастасія Дмитрівна, доктор філософії, юристконсультант в ТОВ «КК «Бізнесгрупінвест» – вступ, розділ 1, висновки за розділами, загальні висновки, додатки

2. Василевич Віталій Вацлавович, доктор юридичних наук, професор, учений секретар Вченої ради Національної академії внутрішніх справ – розділ 2

3. Левченко Юрій Олександрович, кандидат юридичних наук, професор завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ – розділ 3

Наукове видання

**Гетьман Анастасія Дмитрівна
Василевич Віталій Вацлавович
Левченко Юрій Олександрович**

**ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ЗАВОЛОДІННЮ ПАСПОРТОМ АБО
ІНШИМ ВАЖЛИВИМ ОСОБИСТИМ ДОКУМЕНТОМ**

Монографія